

REXTER

ČASOPIS PRO VÝZKUM
radikalismu, extremismu a terorismu

ročník 13, číslo 1

Obsah / Content – Rexter 01/2015

ČLÁNKY / ARTICLES

Případové studie vztahu sebevražedného terorismu a okupace.
Kritická analýza přístupu Roberta Papea. 1

Karel Černý

Politológ ako lekár, psychiater a ideologický štátny aparát: kritický
pohľad na problematické aspekty terminológie politickej krajnosti. 49

Tomáš Nociar

Vztah českých pohanů k „extremismu“ 93

Jan Merička, Josef Smolík

The insecurity dilemma of developing small states: A critical study
of Sri Lanka in relation to terrorism and insurgency 127

Jeewaka Saman Kumara

RECENZE / REVIEWS

Röpke, A. – Speit, A. (eds.) 2013. Blut und Ehre. Geschichte und Gegenwart rechter Gewalt in Deutschland. Berlín: Ch. Links Verlag. 288 s. ISBN: 978-3-86153-707-6

156

Lukáš Novotný

Vejvodová, P. 2014. Transnational Forms of Contemporary Neo-Nazi Activity in Europe from the Perspective of Czech Neo-Nazis. Brno: Muni Press.

164

Iveta Hlouchová

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Případové studie vztahu sebevražedného terorismu a okupace. Kritická analýza přístupu Roberta Papea.

Autor: Karel Černý

Abstract

The article focuses on a long-term research project and findings of Robert Pape who deals with root causes of suicide terrorism and as such is an important contribution to the discussions on global war on terrorism. Pape has elaborated the largest suicide terrorist attacks database (1980-2010) and a strong theory of suicide terrorism based on it. His approach consists of three levels of analysis: organizational (strategic), social (community), and individual logic. The terrorism pattern consists of rational strategy that is part of an asymmetric conflict with an occupying power which is a democratic state that is not willing to negotiate. Finally, there must be a religious difference between the two adversaries. The article is using five selected case studies (occupation of Libanon, Palestine, Afghanistan and Iraq, the case of Al Qaeda) to critically introduce the theoretical model, to show its strengths and weaknesses. At the end, it is discussing the main general criticism, especially the weak explanatory power of the model to deal with new emerging patterns of transnational suicide terrorism.

1 Úvod

Zatímco konvenční terorismus zažil svůj vrchol s 666 útoky v roce 1988 a od té doby jeho frekvence klesá (v roce 2001 došlo k 348 útokům), frekvence sebevražedného terorismu mezitím naopak roste. Od průměrných tří útoků ročně v 80. letech vzrostla na deset ročních sebevražedných misí v 90. letech, aby v období mezi 11. zářím a útokem na Irák (2000–2003) dramaticky stoupla na průměrných padesát. Dnešní frekvence prudce vyšplhala o dalších 500 % až na tři sta útoků za rok (2004–2009). Zatímco tedy svět během čtvrtstoletí před invazí do Iráku (1980–2003) zažil celkem 350 sebevražedných útoků, z čehož bylo pouhých 15 % směřováno proti Spojeným státům, během následujících šesti let (2004–2009) došlo k „explozi“ na 1 833 útoků, z nichž plných 92 % směřovalo proti Američanům a jejich spojencům. Sebevražedný terorismus přitom oproti konvenčnímu vyniká destruktivností (Pape 2010: 2–10). V průměru si jeden útok v letech 1980 až 2003 vyžádal 12 obětí¹, konvenční terorismus naopak méně než jednu (Pape 2006: 28).

Kromě frekvence expanduje sebevražedný teror i geograficky, ačkoliv se stále koncentruje v několika zemích: nejprve Libanon (1980–1999), Srí Lanka (1987–2009), indický Paňdžáb (1993–2000)², Palestina (od 1994–2008) a Turecko (PKK, 1996–1999). A později Kašmír (od 2001), Čečensko (od 2000) a operace Al Kajdy (od 1995) proti Saúdské Arábii i „vzdálenému nepříteli“. „Válka s terorismem“ vyhlášená po 11. září 2001 sebevražedné útoky nedokázala eliminovat. Dosud vůbec nejničivější kampaně totiž zasáhly Afghánistán (470 útoků), Irák (po roce 2003 přes 1 000 útoků), Pákistán (po roce 2003 přes 200). Ale menšinově i Uzbekistán (2004–2005) či Somálsko (od 2006) (Pape 2010: 27).

¹ Bez započtení útočníků samotných a po vyřazení extrémně ničivého útoku z 11. září 2001.

² Šlo o sérii čtyř útoků, z nichž tři byly neúspěšné (1993, 1999, 2000) a pouze jeden úspěšný (1995).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Robert Pape a jeho *Chicago Project on Suicide Terrorism* (CHPOST) vytvořil první kompletní databázi všech teroristických útoků z let 1980–2009 (2 188). Shromažďuje také biografická a socioekonomická data o pachatelích (celkem 2 668), jakkoliv tato podpůrná databáze není úplná. Vytvořené databáze přitom autor transparentně zpřístupnil ostatním badatelům (dostupné on-line na <http://cpost.uchicago.edu>). S pomocí (1) statistických analýz těchto dat, majících charakter časových řad, (2) rozbořem diskursu teroristických organizací i jejich protivníků, a na základě (3) podrobných případových studií historie a průběhu jednotlivých konfliktů Pape formuluje vlastní zobecnění. Výsledkem je originální teorie příčin sebevražedného terorismu. Jesliže Pape nejprve kladl důraz na statistické analýzy časových řad (Pape 2003), později se začal stále více přesouvat k metodě případových studií jednotlivých sebevražedných kampaní (Pape 2006 a zejména Pape 2010).

Ačkoliv je Pape předním světovým autorem zabývajícím se originálně a s oporou v datech vysoce aktuální problematikou, v českém prostředí je spíše neznámý. Například Raděj (2006: 257, 2010: 189) či Souleimanov (2010) se na něj ve svých přehledových textech odvolávají zavádějícím způsobem jako na „autora výborné demografické sondy“ nebo dokonce v souvislosti s diskusí údajné iracionality (pseudo)náboženského terorismu. Naopak Eichler (2006: 38, 2009: 469–470) ho velmi dobře představil jako realistu se státocentrickým přístupem, který zdůrazňuje, že nacionalistické motivy převažují nad pohnutkami náboženskými. Stručně u nás raného Papea (viz Pape 2003) představila také Hesová (2010).

Cílem předkládané přehledové stati je proto s pomocí vybraných případových studií (a) v českém prostředí představit a ilustrovat Papeovu originální teorii a (b) kriticky poukázat na její explanační slabiny. Ty spatřuji především při aplikaci na nově se vynořující vzorec sebevražedného terorismu. Zdá se, že směrem do současnosti explanační síla modelu klesá ruku v ruce s tím, jak sebevražedný terorismus expanduje, uchyluje se k němu stále více organizací a objevuje se ve stále variabilnějších kontextech.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Tyto obtíže budou dokumentovány s pomocí případové studie mezinárodního terorismu al-Kajdy.

2 Základní stavební kameny teorie: Konstelace pěti faktorů a tří logik

Ačkoliv se sebevražedný terorismus vyskytuje v nejrůznějších náboženských, kulturních, ideologických či sociálních kulisách, lze podle Papea identifikovat vzorec společný všem sebevražedným kampaním. Jedná se o (1) *racionálně* kalkulovanou metodu asymetrického boje, kdy slabší strana ozbrojeného konfliktu nadále nedokáže efektivně bojovat konvenčnějšími prostředky. Sebevražedné operace se stávají součástí již probíhajícího násilného odporu (neozbrojené povstání, guerillová válka) vůči (2) *okupaci* cizí armádou. A to pouze v situacích, kdy je okupant (3) *demokratickým státem* kontrolujícím – s použitím síly nebo hrozby jejího použití – teritorium pokládané teroristy za jejich vlast a (4) nemá ochotu k jednání či ústupkům, přičemž obě strany náleží k (5) *rozdílné náboženské tradici*³.

Pape (2006: 23) sebevražedný terorismus pokládá za „*extrémní strategii národního osvobození používanou proti vojenským jednotkám demokratických zemí, které okupují teritorium pokládané za vlast*“. Drtivá většina všech sebevražedných útoků (přes 95 %)⁴ není izolovaných či náhodných. Jsou součástí pečlivě naplánované kampaně s jednoznačným začátkem a koncem, jejíž součástí je i vznesení a připomínání politických požadavků. K taktice sebevražedného terorismu se přitom slabší strana *asymetrického*

³ Sebevražedný terorismus je reakcí na okupaci, ale ne všechny okupace ústí v terorismus. Pape (2006: 98-101) napočítal 58 případů okupací ze strany demokracií (1980-2003). Kampaně se objevily pouze tam, kde vypukl odpor proti okupantovi odlišné náboženské tradice.

Tato konstelace nezávislých proměnných vysvětluje závislou proměnou (výskyt či absence kampaní) ve 49 případech. V sedmi případech kampaň nevznikla (Morové na Filipínách, menšiny v Indii, muslimové v Thajsku, Belfast). Rozhodující byla ochota okupanta jednat.

⁴ Zbylými útoky se autor nezabývá, neklade si ambici je vysvětlit (Pape 2006: 39).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

konfliktu uchyluje až jako k poslední možnosti v situaci, kdy je převaha výrazně silnějšího protivníka zřetelná a všechny dosavadní způsoby vedení boje se ukázaly jako neúčinné. Jakkoliv se v rámci některých kampaní útočí i na civilisty, hlavním terčem jsou vždy ozbrojené složky reprezentující cizí okupační moc. *Nacionalistický cíl* kontroly a autonomní správy území ze strany příslušeného národa je tedy důležitější než motiv náboženský (Pape 2003). Statistická evidence ukazuje, že všechny sebevražedné kampaně v letech 1980–2003 svým *načasováním* reagovaly na okupaci cizí armádou. Naprosto stejný vzorec se opakuje i na datech z let 2004–2009, kdy ke všem kampaním a k 98 % útoků dochází bezprostředně po rozmístění zahraničních jednotek na teritoriu pokládáných teroristy za vlast nebo za jinak symbolicky hodnotné (Pape 2010: 9–30)⁵. Strategická logika je dále doložena tím, že teroristické organizace sebevražedné kampaně ukončí v okamžiku, kdy je dosaženo deklarovaných cílů v podobě stažení okupantů. Vztah okupace a sebevražedných útoků přitom dokládá nejen databáze útoků, ke stejným závěrům dochází i analýza databáze samotných teroristů. V naprosté většině pocházejí ze země, jež je obsazena či bezprostředně ohrožena cizí armádou. Nejde tedy o převážně globální či nadnárodní fenomén. Konečně, v Papeově příběhu teroristické organizace vystupují jako tzv. učící se organizace; učí se ze svých minulých akcí, ale také z úspěchů či neúspěchů jiných organizací (Pape 2006).

Jakkoliv nejde o teorii opírající se o jeden explanační faktor, okupace působí v celém vzorci nezávislých proměnných nejsilněji. Pape hledá vysvětlení v konstelaci a kumulaci vícero faktorů působících na třech úrovních a řídících se vlastními logikami: (1) *organizační či strategická logika* organizací racionálně sledujících politický cíl (konec

⁵ Pape (2006: 59) *neodhalil* spolehlivou korelaci mezi brutalitou či násilností okupace (počet obětí na 1 000 obyvatel) a vyšší frekvencí terorismu. Stejně tak se nezdá (Pape 2010: 332), že by sebevražedným kampaním bylo možno spolehlivě zabránit „nízkým profilem“ okupačních vojsk.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

cizí kontroly či okupace), reflexivně poměřujících náklady a výnosy strategie sebevražedných útoků a poptávajících rekruty, (2) *sociální logika* komunit trpících či ohrožených okupací, které tento cíl většinově podporují, ačkoliv mohou váhat ohledně vhodných prostředků odporu, přičemž odlišné náboženství okupantů zesiluje pocit ohrožení komunity a (3) *individuální logika* altruistických jedinců motivovaných účastnit se sebevražedné mise a ochotných nabídnout svůj život jako oběť národní komunitě skrze teroristické organizace poptávající mučedníky a konstruující jejich kult.

3 Mýty o příčinách sebevražedného terorismu: Kritika pasti jednoho faktoru

Pape svou teorii prosazuje tak, že zároveň kritizuje starší konkurenční přístupy explanace sebevražedného terorismu (zejména Reich 1990; Kramer 1996). Pokládá je za zastaralé a nedostatečně empiricky podložené. Přesvědčivě zpochybňuje zavedená klišé dosud přítomná v odborné literatuře, ale především v mediálním diskurzu a v myšlení politiků formujících zahraniční a bezpečnostní politiku.

Za prvé, sebevražedný terorismus není výsledkem *iracionálního jednání* či afektu jednotlivců. Primárně ani touhy po pomstě za příkoří a oběti. Pokud by tomu tak bylo, jednalo by se o izolované, náhodně distribuované či maximálně na provokace protistrany reagující akty. Nedochovalo by v jejich průběhu ke vznášení požadavků, případně by se tyto požadavky neustále a náhodně měnily. Sebevražedný terorismus je naopak výsledkem racionálního kalkulu organizací, které se snaží ovlivnit kroky protivníka a disciplinovat vlastní militanty. Sledují politické cíle a volí nejefektivnější prostředky k jejich dosažení (Pape 2003: 6)⁶.

⁶ Také západní doktríny á la Clausewitz vidí válku jako racionální nástroj k dosahování politických cílů, jako legitimní pokračování politiky jinými prostředky. Svou logiku měla také strategie

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Za druhé, s výjimkou jediné čečenské útočnice se nepodařilo prokázat *psychologické problémy* pachatelů. Jsou-li navíc psychologické patologie v populacích rozprostřeny zhruba konstantně, nedokáží vysvětlit vysokou časovou a geografickou variabilitu sebevražedných kampaní, jež mají jasný začátek i konec, přičemž se koncentrují do několika málo regionů dané země či světa.

Za třetí, neexistuje jednoznačná souvislost se *sociálními problémy*, jako je chudoba, nezaměstnanost, nízké vzdělání či izolace a odcizení nezařazené mládeže hledající v terorismu *únik* před zoufalým a bezperspektivním životem. Nemusí jít ani o důsledek frustrací z nenaplněných vysokých aspirací mezi „převzdělanými“ vysokoškoláky, marně hledajícími odpovídající práci. Teroristé se totiž rekrutují z širokého spektra společnosti, kterou tak do určité míry reprezentují: najdeme mezi nimi vysokoškoláky i negramotné, sezdané s dětmi a rodinami i svobodné, nezařazené nezaměstnané i lidi s kariérou, muže i ženy, třináctileté děti i zralé padesátnice. Sebevražedný terorismus se navíc vyskytuje ve spíše středněpříjmových zemích, nikoliv v těch skutečně chudých. S výjimkou Afghánistánu (po roce 2001) se z žádné ze 44 nejchudších zemí světa nikdy nerekruoval sebevražedný atentátník. Sikhský terorismus se dokonce odehrál v Paňdžábu, třetím nejbohatším indickém státě s vůbec nejnižší nezaměstnaností (Pape 2003).

Za čtvrté, nejde ani o výsledek *náboženského fanatismu*, indoktrinace či nenávisti plynoucí z islámského fundamentalismu. Historicky nejdelší kampaň vedli marxističtí a ateističtí Tamilští tygři, kulturně vycházející z hinduistických komunit Srí Lanky. V indickém Paňdžábu se zase proti vládě vzbouřili sikhové. A v řadách libanonského Hizballáhu se vyhazovali do povětří nejen šíité a levicoví sekularisté, ale také arabští křesťané. V letech 1980 až 2003 proto není výskyt sebevražedného terorismu statisticky

vzájemně zaručeného jaderného zničení (tzv. MAD) studené války (Krejčí 2010). Pape (1996) sám se zabýval efektivitou sankcí a leteckého bombardování civilních cílů (Japonsko, Vietnam, Irák) při vynucování politických ústupků.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

častější mezi organizacemi rekrutujícími se z muslimských komunit než z nemuslimských. Navíc v tomto období celosvětově spáchaly polovinu útoků organizace vymezující se přísně sekulárně až protinábožensky. Vesměs šlo o marxisty. V muslimském světě byl pak podíl sekulárních organizací třetinový: kurdská PKK, Lidová fronta za osvobození Palestiny, Brigády mučeníků od Al Aksá, komunistické a socialistické frakce uvnitř Hizballáhu.

Po roce 2004 sice již sebevražedný terorismus převažuje mezi organizacemi z muslimského světa, nicméně fundamentalismus nedokáže vysvětlit strmý vzestup od několika málo útoků ročně na 531 (2007). K takto strmému nárůstu počtu fundamentalistů od 80. let 20. století (o 16 000 % !!!) prokazatelně nedošlo. Stejně tak není doložena geografická koncentrace fundamentalistů jen v několika málo regionech muslimských zemí, kde se útoky vyskytují. Nelze také vysvětlit řádový nepoměr, kdy je teroristických útoků relativně málo, zatímco k fundamentalismu se hlásí relativně hodně lidí. Argumentace náboženským fundamentalismem neumí vysvětlit ani výběr cílů útoků. Pokud by například islamisté z al-Kajdy chápali svůj boj jako náboženský střet s historickým rivalem v podobě křesťanství či judaismu, měli by spíše útočit na Vatikán či Stát Izrael. Podobně nedochází k útokům proti Latinskoamerickým zemím, kde žije nejvíce zbožných křesťanů. Pokud by mělo jít o historickou odvetu za křížové výpravy, musela by se primárním cílem stát Francie a Itálie, odkud přicházelo nejvíce rytířů. A pokud by snad al-Kajda bojovala s „mravně pokleslým“ sekularismem a ateizmem, musela by útočit primárně na nejvíce sekulární a ateistickou Skandinávii. K ničemu takovému však nedošlo. Stejně tak sebevražedné kampaně Palestinců neútočí na židy mimo Palestinu. Pouze na příslušníky státu, který je okupuje. Podobně libanonský Hizballáh nikdy neorganizoval kampaně proti Američanům, Francouzům či Izraelcům mimo své území. Nikdy je po ústupu jejich armád neprónásledoval do New Yorku, Paříže či Tel Avivu. Argumentace islámem též nedokáže vysvětlit nejen začátek, ale také jasný konec kampaní (Pape 2010).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Celkově podle Papea v čase konstantní či jen málo variabilní nezávislé proměnné, jako je výskyt psychopatologií, sociálních problémů či náboženských ideologií v populaci nedokáží vysvětlit vysoce variabilní závislou proměnou, jakou je sebevražedný terorismus. Jak je například možné, že během tisícileté historie iráckého islámu nedošlo až do roku 2003 k jedinému sebevražednému útoku, avšak hned po zahraniční invazi sledujeme nejničivější sebevražednou kampaň světových dějin? Proč se zrodila sebevražedná kampaň Talibanu až po západní invazi (2001), když byl v Afghánistánu fundamentalismus přítomen o několik desetiletí dříve (Pape 2010).

4 Okupace Libanonu: Hizballáh a obavy Arabů z cizí nadvlády

Sebevražedná kampaň Hizballáhu je historicky první. Představuje tak rok nula v dějinách sebevražedného terorismu. Zároveň se při jejích raných analýzách podle Papea (2006) objevily všechny dodnes hojně replikované mýty o mono–kauzálních příčinách sebevražedného terorismu (viz Reich 1990).

Šíitské hnutí Hizballáh vzniklo v červenci 1982 v reakci na izraelskou invazi do jižního Libanonu z počátku června téhož roku. Jak prohlásil tehdejší izraelský ministr obrany a pozdější premiér, Ehud Barak: „*Když jsme vstoupili do Libanonu, nebyl tam žádný Hizballáh. Ší'ité na jihu nás vítali rýží a květinami. Byla to naše další přítomnost, co stvořilo Hizballáh*“ (podle Pape 2010: 198). Libanonští ší'ité totiž dosud chápali jako problém zejména napjaté vztahy s palestinskými uprchlíky. Přitom se množily konflikty s jejich Organizací pro osvobození Palestiny (OOP), která zde měla základny pro útoky na Izrael. A byla to okupační izraelská armáda, kdo odtud OOP sliboval vytlačit. Nicméně se záhy ukázalo, že dalšími cíli izraelské okupace bylo vypudit také armádu syrskou. A v Bejrútu dosadit proizraelskou křesťanskou maronitskou vládu. Ší'ité se obávali, že by tato loutková vláda ignorovala jejich zájmy. Postoj šíitských komunit se rychle změnil během léta. Invaze totiž bezprostředně usmrtila 3–5 tisíc Libanonců.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Z 80 tisíc udělala uprchlíky. Na silnicích se objevila izraelská kontrolní stanoviště. Množily se razie po domech, zatýkání, tvrdé výslechy a zadržování v izraelských táborech. Izraelci navíc z lokálních kolaborantů formovaly „výbory“ obcházející a nahrazující dosud uznávané vesnické a regionální autority. Křesťanským venkovanům rozdali zbraně a utvořili z nich proizraelské milice. A především zorganizovali a vyzbrojili kolaborantskou Jiholibanonskou armádu, dopouštějící se zločinů proti lidskosti, jež za Izraelce dělala špinavou práci.

Izraelská kontrola a regulace místních komunit tak přesáhla kritickou mez. Stala se nesnesitelnou. Stalo se zřejmým, že Izraelci oproti původním slibům zůstanou nadlouho. Zejména když po atentátu na maronitského prezidenta Bašíra (14. 9. 1982) obsadili Bejrút a umožnili masakry v palestinských uprchlických táborech Sabra a Šátilla. Jako okupace stranící maronitské vládě byla pochopena také vojenská intervence USA, Francie a Itálie. Sebevražedná kampaň vypukla na pozadí vystupňovaných nenásilných protestů proti okupaci. Zejména demonstrací libanonských žen za propuštění svých mužů z izraelských internačních táborů. Okupace rozložila dosud dominující ší'itské nacionalistické hnutí Amal, protože se zkompromitovalo spoluprací s Izraelem. Z Amalu se odštěpil zásadovější a nekompromisní Islámský Amal, pozdější Hizballáh. Podporu a zdroje nalezl v Íránu a Sýrii (Pape 2010).

Pape (2010) ukazuje na spojitost mezi okupací a sebevražedným terorismem. Za prvé, útoky *nemířily na civilisty*: dvakrát na ambasády okupačních zemí a třicet sedmkrát na americkou, francouzskou, izraelskou či Jiholibanonskou armádu. Za druhé, *geograficky* se odehrávaly pouze tam, kde docházelo k okupaci (jižní Libanon, Bejrút). Kampaně Hizballáhu nikdy nepronásledovaly Izraelce do Tel Avivu, Francouze do Paříže či Američany do New Yorku. Za třetí, klíčová je *časová souslednost*. Hizballáh vznikl v reakci na okupaci. První úspěšný útok (11. 11. 1982), dodnes oslavovaný jako Den mučedníků, mířil na izraelské výzvedné velitelství ve městě Tyre v jižním Libanonu. Ze 74 mrtvých bylo tehdy 60 izraelských zpravodajských důstojníků. Nejznámějším se stal

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

v pořadí třetí atentát. Simultánní útok na kasárna amerických mariňáků (241 mrtvých) a francouzských parašutistů (58 mrtvých) v Bejrútu (23. 10. 1983). V reakci na masakr se západní jednotky stáhly (1984). Spojitost mezi útokem a odchodem z Libanonu vyjádřil otevřeně ve svých pamětech (1990) exprezident Ronald Reagan: „Cena, kterou jsme museli platit v Bejrútu, byla příliš vysoká. Tragédie v kasárnách byla otřesná. Museli jsme se stáhnout. Nemohli jsme zůstat a riskovat další sebevražedný útok na mariňáky“ (podle Pape 2003: 10). Vrchol kampaně proti Izraelcům se nicméně odehrál až v roce 1995 (22 útoků). Poté se stáhli do tzv. nárazníkové zóny (1986). Frekvence sebevražedných útoků se výrazně snížila. Když Libanon opustili zcela (2000), sebevražedná kampaň definitivně skončila (1999). Hizballáh tedy sebevražedný terorismus nepoužil ke zničení Izraele či k ustavení islámského státu. Ale proti okupaci.

Za čtvrté, Pape (2006, 2010) podrobně rozebírá *třístupňový mobilizační diskurs*, kterým Hizballáh oslovoval jiholibanonskou veřejnost. Boj (1) je oprávněnou obranou proti okupaci. Asymetrický (2) konflikt daný libanonskou slabostí v konvenčním boji ospravedlňuje užití metody sebevražedných atentátů jako poslední možnosti efektivního vedení boje. S nepřítelem (3) nelze jednat, rozumí jen síle. Přitom je však zranitelný, lze ho proto porazit. Hizballáh tedy v prvním kroku vydával konec izraelské okupace a západního kolonialismu za hlavní cíl (Otevřený dopis, 1985): „Amerika, její spojenci a sionistická entita napadli naši vlast, zničili naše vesnice, zmasakrovali naše děti, zneuctili naše svatyně a dosadili na naše hlavy vládu kriminálníků. Povstali jsme, abychom vlast osvobodili, vyhnali imperialisty a vzali svůj osud do vlastních rukou“ (podle Pape 2010: 200). Stejně odpor vůči okupaci vyjádřil před svou sebevražednou misí Wajdi Sayedh (Syrská národně-socialistická strana): „Kromě židů nemáme žádné nepřátele, kteří by s námi vedli válku, brali nám domovy a naše práva“ (tamtéž: 201). Sebevražedné útoky byly ve druhém kroku líčeny jako nejefektivnější forma odporu s poukazem na větší konvenční sílu okupantů (Šejch Ibrahim Amin, mluvčí Hizballáhu, 1985): „Bojují jediným způsobem, který mají. Nemají kvalitní a silné zbraně jako nepřítel. Jen ochotu zemřít a stát

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

se tak příkladem svobodmilovných lidí. Nejsou teroristé. Nepřišli jsme do Ameriky; Američané přišli k nám“ (tamtéž: 208). Legitimita útoků je však podmíněčná. Ospravedlnitelné jsou pouze, pokud jsou účinné. Mučednictví tak není cílem, ale racionálně kalkulovaným prostředkem k cíli v podobě vypuzení okupanta (Ajatolláh Fadlalláh, 1985): „Věříme, že sebevražedné operace mohou být prováděny pouze, pokud přinesou takovou politickou nebo vojenskou změnu, která je přiměřená oběti člověka, který své tělo promění v bombu“ (podle Pape 2006: 31).

Rozbor diskurzu podobně ukazuje na roli *náboženství*. Šíitský islám musel *redefinovat dvě základní islámská tabu: vraždu a sebevraždu*. Aby bylo možno sebevražedný terorismus ospravedlnit, musela být vražda vyložena jako oprávněná sebeobrana. A sebevražda jako bohulibé mučednictví. Interpretace islámu tedy hrála roli.

Avšak důležitější byl *náboženský rozdíl* mezi okupovanými a okupantem, jehož výsledkem byla *negativní interpretace soupeřova náboženství*. Čím silnější a kulturně odlišnější okupant, tím vzbuzuje větší obavy a odpor v okupovaných komunitách. Izrael byl chápán nikoliv jako sekulární, ale náboženský a exkluzivně židovský stát. Netolerantní a nesnášenlivý k jiným náboženstvím. Izraelská společnost byla chápána jako nábožensky jednotlivý a uniformní monolit bez vnitřně rozrůzněných a soupeřících názorových proudů. Izrael byl proto pokládán za primárně náboženskou hrozbu, jejíž agresivní politika je osudově determinována judaismem. S odkazy na starozákonní motivy proto teritoriálně expanduje s cílem vytvořit biblický Velký Izrael. Okupaci teritoria mezi Nilem a Eufratem prý bude následovat vyhánění obyvatel, které nahradí židovští osadníci. Okupace Libanonu je pouhou mozaikou v rámci širší strategie, což dokazuje neochota Izraelců stáhnout se dle původního slibu. Zdálo se, že okupace bude naopak trvalá stejně jako v případě palestinské Gazy a Západního břehu (okupováno od 1967).

Náboženský rozdíl také usnadnil *démonizaci* nepřítele. Nebyl pouhým okupantem, ale morálně méněcenným barborem. Vtělením ďábla usilujícím o životy nevinných muslimů. Viníkem okupace pak byla celá izraelská společnost: každý Izraelec platí daně,

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

rukouje do armády a volí vládu. Proto je za okupaci Libanonu spoluzodpovědný. Nelze tak rozlišovat vojáky a civilisty. Jak se před svou misí vyjádřila Sana Youssef Mhaydali (Libanonská komunistická strana): „*Cílem je osvobodit jih Libanonu od okupace sionistických teroristů, kteří nejsou jako my*“ (podle Pape 2006: 138). Pape (tamtéž: 189) uzavírá: „Okolnosti okupace v reálném světě určují, jak budou interpretovány náboženské normy.“

Pape zpochybňuje hledání kořenů sebevražedného terorismu v náboženském fanatismu, chudobě či nevzdělanosti (viz Reich 1990) také analýzou sociálně-demografického a ideologického profilu libanonských atentátníků. Alespoň některé informace dohledal pro 41 z celkem 46 útočníků, kteří spáchali 39 útoků. Minimálně 31 přitom zanechalo veřejnou závěť. Vždy šlo o místní Libanonce, nikoliv o zahraniční bojovníky. V sedmi případech o ženy. Průměrný věk činil 21 let. Většina nesympatizovala s islámským fundamentalismem, spíše se vůči němu vymezovala kriticky. Pod hlavičkou Hizballáhu totiž útočili především příznivci sekulárních organizací. Vesměs levicových či nacionalistických: Libanonské komunistické strany, Libanonské fronty národního odporu, Amalu, syrské strany Baath, Syrské socialistické národní strany, Arabské socialistické unie. Pět útočníků bylo arabských křesťanů. Pouze pět islámských fundamentalistů z Islámského džihádu. A nejvíce (22) „levičáků“ (Pape 2010: 209). Celkový profil atentátníků vypadal takto: 8 % křesťané, 21 % islamisté, 71 % socialisté či marxisté. Teroristé tedy měli relativně různorodé ideologické zázemí, spojoval je pouze odpor k okupaci (Pape 2006: 207). Většina vzešla z levicově zaměřených, sekulárních, politicky uvědomělých a veřejně aktivních rodin, jež potomky nevedly k přísnému islámu. Stejně tak vzděláním (9 z 11 střední či vysoká škola) či profesním statusem (6 z 9 dělnická či střední vrstva) byli podle dostupných dat spíše nadprůměrní. Rekruti byli dobře integrovaní v komunitách. Vyrůstali a žili v soudržných rodinách, měli přátele, studovali nebo pracovali. Šlo o politicky uvědomělé, altruistické

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

a aktivní jedince, kteří by se za normálních okolností angažovali v občanské společnosti (Pape 2010: 210)⁷.

Pro další vývoj sebevražedného terorismu byl úspěch Hizballáhu při konfrontaci s velmocemi a Izraelem stěžejní. Ukázal potenciál sebevražedných atentátů a inspiroval další organizace. Ty se na Hizballáh dodnes odvolávají ve svých mobilizačních diskurzech, když líčí odpor vůči silnějšímu okupantovi jako realistický. V táborech Hizballáhu v údolí Biqáa se navíc v 80. letech 20. století přímo školili Tamilové a Palestinci (Pape 2006: 74).

Pape bohužel nevysvětluje, proč první sebevražedná kampaň nepřišla před rokem 1982. Není jasné, proč se neuplatnila již za totožné konstelace okupace nábožensky odlišných a rebelujících komunit v Africe či Asii ze strany (částečně) demokratických evropských kolonizátorů. Kepel (2008: 63–109) navíc stopuje kariéru sebevražedného mučednictví do dob íránské revoluce, kdy byli bouřící se ší'ité ochotni beze zbraní pochodovat proti bajonetům šáhových vojáků. Později celá generace spáchala hromadnou sebevraždu v irácko-íránské válce (1980–88), když desetitisíce dobrovolníků z oddílů basídž klestili – s plastovými klíčky od ráje na krku – cestu regulérní armádě minovými poli. Modelovým ší'itským mučedníkem se stal každoročně připomínaný Imám Husajn, který podlehl přesile u Karbalá (680). Koncept mučednictví převzal právě Íránci podporovaný Hizballáh. A po něm ve zmutované podobě sunnitský Hamás a al-Kajda.

⁷ Podobně líčí ve své klasické empirické studii egyptské teroristy jako „modelové občany“ S. Ibrahim (1980).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

5 Okupace Palestiny: Hamás i sekularisté

Raná literatura (viz Kramer 1996) chápala Hamás kvůli jeho sebevražedným atentátům jako nejvíce fanatické a iracionální ze všech palestinských hnutí. Ale i ze všech teroristických organizací světa. Pape však ukázal na pečlivý kalkul motivovaný snahou ukončit okupaci.

Izraelská okupace Gazy, Západního břehu a východního Jeruzaléma začala v roce 1967. Avšak první vlna palestinských protestů začala později (1972). Palestinci zpočátku v Izraeli běžně pracovali a v každodennosti se zdály převažovat ekonomické benefity okupace. První intifáda (1987–1992), jakožto masové neozbrojené násilné povstání, proto začala spontánně a nečekaně. Hlavním faktorem plíživé eskalace napětí byla *výstavba židovských osad* na okupovaných územích. V letech 1967–1980 zde žilo jen 12 tisíc židovských osadníků. V období 1980–1995 se však jejich počet zdesetinásobil (146 tisíc), aby do roku 2004 dále rychle rostl (242 tisíc). Osady vyžadují stále více půdy a nedostatkových zdrojů vody. Vynucují si rostoucí a stále viditelnější přítomnost izraelské armády, která na okupovaných územích buduje kontrolní stanoviště. Palestincům brání podnikat, navštěvovat se, cestovat za prací a do školy. Osady jsou symbolem okupace a příčinou odporu (Pape 2006: 46–50).

První sebevražedná kampaň Hamásu reagovala na teroristický útok židovského osadníka Barucha Goldsteina, který v Hebronu postřílel desítky modlících se Palestinců. K masakru došlo v kontextu rostoucího napětí způsobeného několikaměsíčním izraelským zpožděním při stahování z Gazy a Jericha (1994) oproti harmonogramu dohod z Osla (1993). Hamás ohlásil pomstu formou pěti sebevražedných útoků. Nakonec realizoval jen dva, protože Izrael urychlil stahování. Rozhodnutí nepokračovat v útocích zdůvodnil právě ústupky v podobě stažení. Izraelci zase stahování zdůvodňovali hrozbou dalších útoků. Premiér Jicchak Rabin (13.4. 1994): „*Nevzpomínám si na jediný sebevražedný atentát OOP. Teď tady ale máme již šest takových útoků Hamásu a Islámského džihádu. Jedinou reakcí na ně je akcelerace vyjednávání.*“ Projev

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

v Knesetu (18. 4. 1994) zdůvodňující stažení pojal podobně naléhavě: „*Chci říci pravdu. Dvacet sedm let jsme vládli jinému lidu proti jeho vůli. Po dvacet sedm let Palestinci na okupovaných územích každé ráno vstávali s nenávisť vůči nám, Izraelcům a židům. Každé ráno vstávali do nesmírně těžkého života, za který neseme spoluzodpovědnost. Naše dlouhodobá kontrola lidu, který o nadvládu nestojí, přinesla bolestivou cenu. Dva nebo tři roky proto již musíme snášet extrémní islamistický terorismus podobný Hizballáhu, který vznikl v Libanonu. Včetně terorismu sebevražedného. Každý Izraelec, každý autobus, každý dům se může stát cílem jejich vražedných plánů. Příčinou je to, že obě populace nejsou oddělené*“ (podle Pape 2003: 11–12).

Druhá sebevražedná kampaň (1995) měla shodnou sekvenci. Izrael se oproti dohodám z Osla opozdil při stahování z měst na Západním břehu. Následovaly sebevražedné útoky, urychlené stažení Izraelců a konec kampaně. Premiér Rabin přitom stále argumentoval, že všichni sebevražední atentáčníci pocházejí z okupovaných měst na Západním břehu; okupace tedy nezvyšuje bezpečnost. Další dvě kampaně reagovaly na cílené zabíjení palestinských vůdců – Fathí Šíkakího (1995) a Jahjá Ajjáše (1996) – a poslední vynucovala propuštění šejcha Jassína z izraelského vězení (1997). Palestinci se naučili, že donucování protistrany terorem může být efektivnější než diplomatické jednání. Kampaně byly odměněny ústupky Izraele. Byly pochopeny jako úspěšné, zvýšily sebevědomí teroristických organizací. Inspirovaly důraz na sebevražedné mise za druhé intifády (2000–2005), jež reagovala na zhroucení mírového procesu podle dohod z Osla (1993) a na fiasko diplomacie v Camp Davidu (2000). Frekvence sebevražedných útoků poté opět klesla. Podle Papea díky stažení Izraele z Gazy (2005), částečnému stažení ze Západního břehu a výstavbě separační zdi. To Pape (2010: 241) interpretuje jako faktické ukončení okupace skrze hermetické oddělení palestinské a izraelské populace.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Podpora sebevražedných misí palestinskou veřejností se během 90. let pohybovala kolem 20–30 % (podle *Jerusalem Media and Communications Center*). Podpora islamistů, kteří je organizovali, byla poloviční. Útoky přispěly k růstu jejich popularity. Avšak s výjimkou kampaní za pomstu či propuštění jejich vůdců (1996–1997). Podpora útoků tehdy poklesla na 5 %, Palestinci terorismus odsuzovali a Palestinská samospráva vedená OOP pronásledovala pachatele. Metodu tedy komunita podpořila pouze v boji za územní nároky a proti okupaci⁸. Vrcholu podpory (74 %) se kampaně dočkaly po zhroucení nadějí vkládaných do mírového procesu a do diplomatických jednání (2000). Během druhé intifády se podpora držela na úrovni 60–70 % (Pape 2010: 248).

Jelikož se metoda zdála efektivní a populární, začaly ji za druhé intifády kromě islamistů používat také sekulární organizace. Rostl tak počet útoků i obětí: během 90. let (od 1994) šlo v průměru o tři sebevražedné útoky ročně, za druhé intifády již o dvacet (Pape 2006: 48). Organizace s velmi odlišnou ideologií i dlouhodobými cíli sdílejí jen odpor vůči okupaci. Ideologie ani náboženství tak nedeterminovalo užití sebevražedné metody. Například Hamás usiluje o islámskou formu vlády. Jestliže vzešel z Muslimského bratrstva snícího o islámském státě, bere ohledy na palestinskou veřejnost tíhnoucí k umírněnému islámu. Jeho primárně nacionalistickou vizí je proto samostatný palestinský stát v mezinárodním právu a OSN uznaných hranicích před izraelskou okupací (1967). Hamás s útoky začal a zorganizoval jich nejvíce; 49 z celkových 136 (1994–2009). Oproti tomu Islámský džihád není tak pragmatický. Odmítá účast v demokratické politice i samotnou existenci Izraele, když požaduje vytvoření islámského státu v hranicích Palestiny před jeho vznikem (1948). Vizi má spíše panislámskou, nikoliv nacionalistickou. Boj chápe jako součást světové

⁸ Podobně mezi tureckými Kurdy nezískala popularitu sebevražedná kampaň PKK za propuštění Abdullaha Öcelana (1996–1999), která navíc nebyla vedena proti nábožensky odlišnému nepříteli (srov. Pape 2006).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

revoluce, odstartované revolucí íránskou (1979), takže sympatizuje s revolučním ší'ismem. Od Muslimského bratrstva se proto od 70. let 20. století distancuje, pokládá ho za nezásadové. Sebevražedné útoky si osvojil po Hamásu, zorganizoval jich 33. Naopak Lidová fronta za osvobození Palestiny se k metodě přidala až za druhé intifády, zorganizovala 8 útoků. Má protináboženskou ideologii. V roce 1967 ji založil palestinský křesťan Georg Habbáš. Hlásí se k revolučnímu marxismu a panarabismu. Boj chápe jako součást širšího odporu vůči západnímu imperialismu, jehož je Izrael údajným partnerem. Dlouho odmítala dvoustranné řešení. Až později se začlenila pod OOP (1999). Dnes ale požaduje stát v hranicích před rokem 1967, který bude sekulární a beztřídní. Brigády mučeníků od Al-Aksa se počátkem druhé intifády (2000) odštěpily od sekulárního Fatahu. Sdílí s ním ideologii i program: konec okupace, suverénní palestinský stát v hranicích před rokem 1967 a právo uprchlíků na návrat. Zorganizovaly 41 útoků (Pape 2010).

I přes ideologickou různost užívají organizace směrem dovnitř palestinských komunit i směrem navenek k Izraelcům shodné třístupňové zdůvodnění kampaní, jež rámuje okupaci. Již První komuniké Hamásu (14. 12. 1987) zdůrazňovalo okupaci jako příčinu tehdy ještě neozbrojené rebelie: *„Intifáda našeho lidu je výsledkem odmítnutí okupace a jejího útlaku, konfiskací půdy a osadnictví. Osadníci by měli vědět, že náš lid zná obětování se a mučednictví. Ať pochopí, že násilí plodí jen násilí a smrt jen další smrt.“* Podobně argumentovala Charta Hamásu (1988): *„Pokud nepřítel obsadí muslimské území, džihád a boj s agresorem se stává individuální povinností každého muslima“* (podle Pape 2006: 31). Imad al-Faludži se během první kampaně Hamásu nechal slyšet (1994): *„Pokud Izraelci chtějí bezpečí, budou se muset vzdát židovských osad Gazy, Západního břehu a Jeruzaléma“* (tamtéž: 70). O dekádu později hovoří Mashal z Hamásu (2006) podobně: *„Nebojujeme s vámi, protože náležíte k odlišné kultuře či náboženství. Židé žili v muslimském světě v míru a harmonii po třináct staletí. Podle našeho náboženství jsou ‚lidem knihy‘, jež má být respektován a chráněn. Náš boj s vámi není*

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

náboženský, ale politický. Nemáme proto vůbec žádný problém s židy, kteří na nás neútočí. Problém máme s těmi, kteří přišli do naší vlasti, podmanili si nás silou, zničili naši společnost a vyháněli nás“ (podle Pape 2010: 228).

Druhý argumentační krok zdůrazňuje, že nenásilná diplomatická jednání i dosavadní násilné metody odporu selhaly. Efektivní jsou naopak sebevražedné kampaně. Typický je argument Hamásu: *„Sionistický nepřítel nerozumí jazyku proseb a ústupků. To jen zvyšuje jeho agresivitu a aroganci. Rozumí jen jazyku džihádu, odporu a mučednictví“ (podle Pape 2006: 193).* Kampaně jsou líčeny jako efektivní metoda v asymetrickém boji proti silnějšímu nepříteli, jemuž se nelze postavit v konvenční válce: *„Oni mají jaderné bomby, my zase lidské bomby“, „Mají vrtulníky Apache, my zase své metody“.* Moment vyrovnávání mocenské asymetrie vyjádřil Fathi Šikakí (Islámský džihád, 1995): *„Mučednictví je realistickou volbou při konfrontaci nerovných sil. Pokud nemůžeme dosáhnout rovnováhy sil, můžeme dosáhnout rovnováhy strachu“ (tamtéž: 32).* Kampaně jsou líčeny jako racionálně kalkulovaná eskalace násilí. Pouze jejich efektivita ospravedlňuje jejich použití. Smrt by jinak nebyla legitimní. Nejsou tedy cílem samy o sobě (Mahmud al-Zahar, šéf Hamásu v Gaze, 1995): *„Musíme poměřovat náklady a přínosy pokračování ozbrojených operací. Pokud našich cílů můžeme dosáhnout bez násilí, uděláme to. Násilí je jen prostředek, nikoliv cíl. Izrael sice nikdy neuznáme, ale příměří je možné na dny, měsíce i roky“ (Pape 2003: 6).* Strategickým cílem je stupňovat utrpení izraelské veřejnosti do bodu, kdy bude požadovat konec okupace Palestiny (Abdel Karim, šéf Brigád mučedníků od Al-Aksa): *„Cílem je zvýšit oběti v Izraeli do bodu, kdy izraelská veřejnost začne požadovat stažení z Gazy a Západního břehu“ (tamtéž: 4).*

Třetí krok argumentace zdůrazňuje, že vojensky silnější Izrael je ve skutečnosti křehký. Kampaní ho lze porazit. Oblíbený je libanonský příklad, jak řekl Khalid Michal (Hamás 2000): *„Libanonskou zkušenost máme stále před našimi zraky. Je to velký vzor, na který jsme hrdí.“* Podobně věc prezentuje Islámský džihád (Ramadan Shallah 2001):

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

„Ostudné porážky Izraele v jižním Libanonu a stažení jeho armády nebylo dosaženo u jednacího stolu, ale na bojišti. Skrze džihád a mučednictví“ (podle Pape 2006: 74).

Pape komunitní podporu teroristům a okupaci jako její hlavní motiv ilustruje na biografii teroristy Hamásu a na reakci jeho rodiny ze Západního břehu. Spektakulární útok (1. 6. 2001) na diskotéku Delfinárium v Tel Avivu usmrtil 21 Izraelců. Otec namísto smutku uspořádal oslavu na počest „hrdiny“ a čin podpořil i verbálně: *„Jsem šťasten a hrdý na to, co syn dokázal. A upřímně, i trochu žárlím. Přál bych si to udělat také. Můj syn splnil Prorokovo přání. Stal se hrdinou! Co si může otec více přát? Doufám, že mí další synové by to také zvládli.“* Zároveň je ale akt teroru důsledně rámován do kontextu odporu vůči okupaci: *„Syn nebyl radikál. Zradikalizoval ho vztek a ponižování. Vždyť mi žijeme jako ve vězení. Byl bych lhář, kdybych řekl, že lituji smrti lidí, kteří nás utlačují den po dni.“* A dodává v duchu strategické logiky: *„Pokud nebudeme bojovat, budeme trpět. Pokud budeme bojovat, budeme trpět, ale oni také.“* Podobně se později vyjádřila matka jiného teroristy, Naima Obeid z Gazy: *„Nikdo si nepřeje smrt svého syna. Vždyť jsem chtěla, aby měl dobrý život. Ale naše země je okupovaná Izraelci. Obětujeme naše syny, abychom získali svobodu“* (Pape 2006: 233, 234).

Sporná je v případové studii interpretace organizačních motivů jednotlivých kampaní. Pape vykládá stupňující se útoky Hamásu a Islámského džihádu z 90. let jako snahu vytlačit okupanta. Avšak většinová literatura (Kepel 2002, Laurens 2013) jako cynicky vykalkulované torpédování mírového procesu. Nebo jako pomstu za brutalitu Izraelců a šokující útok osadníka B. Goldsteina (Juergensmeyer 2008, Brym 2007). Případně jako důsledek tzv. triumfování jednotlivých organizací o přízeň palestinské veřejnosti (Bloom 2005).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

6 Okupace Afghánistánu: Taliban a marginalizace Paštúnů

Oproti sovětské okupaci (1979–1989) se Afgháncům záhy po západní okupaci zdálo, že guerillová válka tentokrát nebude efektivní metodou odporu. Okupanty navíc byly demokracie, jejichž občané mají nízký práh tolerance nákladů a obětí. Avšak zároveň vysokou schopnost měnit politiku vlád. Taliban proto neustále připomíná: „Cílem je způsobit Západu maximální ztráty. To je jediný jazyk, kterému Západ rozumí“ (Pape 2010: 120). Jestliže byl fundamentalismus v Afghánistánu přítomen dříve, sebevražedné útoky se objevily až v roce 2001, po západní okupaci⁹. Jejich frekvence se dramaticky zvýšila roku 2006. Nejprve se totiž odehrálo jen 15 útoků za pět let (2001–2005). Poté jejich každoroční počet vzrostl na 93 (2006), 137 (2007), 136 (2008) a 98 (2009). Neútočilo se ale primárně na civilisty. 80 % útoků směřovalo na „tvrdé“ cíle: západní armády nebo ozbrojené složky „loutkové“ vlády. Nešlo ani o součást globálního džihádu, ale o reakci místního obyvatelstva. 91 % identifikovaných útočníků byli Afghánci. 3 % sousední Pákistánci a Tádžici.

Pape (2010: 112–137) vidí příčinu v důsledcích okupace. Za prvé, Američané prosadili ústavu (2004), jež dala na afghánské poměry bezprecedentní moc centrální vládě. A to na úkor dosud mocných kmenů a etnik v regionech. Ty byly od moci vylučovány. Nikdo nevyvažoval moc prezidenta Hamída Karzáí. Ten v etnicky a kmenově fragmentované společnosti dosazoval do klíčových pozic příbuzné. Tedy etnické Tádžiky z vlastního kmene Popalzai. Například armádě dominují Tádžici tvořící 70 % důstojníků. Většinoví Paštúni jsou naopak vytlačováni. Příbuzní prezidenta také obsadili křesla guvernérů provincií, například prezidentův bratr Ahmad Wali Karzáí v Kandaháru. Za druhé, nepotismus a klientelismus vyústil v rekordní korupci (roku 2009 179. místo ze 180 zemí na žebříčku TI) a autoritářství. Prezident do funkcí povolal také

⁹ K historicky prvnímu sebevražednému útoku došlo 9. 9. 2001; před anticipovanou invazí USA do Afghánistánu, kterou al-Kajda očekávala po útocích plánovaných na 11. 9. 2001. Šlo o atentát na Ahmada Masúda, velitele prozápadní Severní aliance bojující s Talibanem.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

bývalé polní velitele, kteří zemi drancovali za občanské války 90. let, kdy běžní Afghánci nejvíce trpěli. Obyvatelstvo proto loutkové vládě nedůvěřovalo. Ale ani okupantovi, který ji instaloval a držel u moci.

Za třetí, prioritou NATO se stala minimalizace obětí koaliční armády. Vojenská strategie začala zdůrazňovat vzdušné údery. V první polovině – z hlediska sebevražedného terorismu přelomového – roku 2006 došlo k 2 100 náletům, což bylo více než v předchozích pěti letech dohromady (2001–2005). Bombardování vedlo k civilním obětem. Afghánci přestali věřit, že západním armádám jde o běžné lidi, když jsou ochotné je poškodit, jen aby dosáhly svých cílů. Za čtvrté, dramatický nárůst sebevražedných atentátů po roce 2006 souvisí se stále viditelnější přítomností stále početnějších okupačních vojsk. Zpočátku šlo o nepočtené a prakticky „neviditelné“ jednotky (roku 2001 méně než 10 tisíc) dislokované především v Kábulu. Postupně však počet vojsk rostl (roku 2010 již 85 tisíc). Přičemž se zahraniční jednotky ve snaze prosadit vliv centrální vlády, potlačit povstání nízké intenzity a ochránit místní obyvatelstvo viditelně dislokovaly po celé zemi. Začaly tak zasahovat do životů běžných Afghánců i pravomocí tradičních regionálních autorit.

Pape (2010: 37) dává zintenzivnění sebevražedné kampaně do souvislosti s rostoucím regionálním záběrem operací okupačních armád. Ty se spolu se Severní aliancí (Tádžici a Uzbeki) v první fázi (2004) vydaly relativně úspěšně pacifikovat tádžický a uzbecký sever. Úspěch slavily také v západních provinciích (2005). Eskalace sebevražedné kampaně nastala až po rozšíření operací na převážně paštúnský jih (léto 2006) a východ (podzim 2006). Paštúnům (40 % afghánské populace) vadí okupace jejich kraje, vylučování z podílu na centrální vládě a především z rozhodování o vlastním regionu. To motivuje podporu paštúnských skupin hlásících se k Talibanu, ale ochotných měnit spojení dle zájmů komunity. Bezvýhradně nepodporují náboženské jádro Talibanu kolem Mully Omara, který ze 40 tisíc bojovníků Talibanu kontroluje asi 10 tisíc (2008). Ani drogové

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

předáky jižního Helmandu (Kandahár) usilující pod hlavičkou Talibanu o zisky. Rozhodující tak nebyla cizí okupace sama. Ale změna její percepce v očích paštúnských obyvatel.

7 Okupace Iráku: Sunnitské povstání a marginalizace sunnitské menšiny

Kampaň v Iráku začala hned po zahraniční invazi (20. 3. 2003), paralelně se sunnitským povstáním proti okupaci. Cílila na jednotky vstupující do země. První útočník zničil americký tank (25. 3. 2003). V prvních třech letech se 80 % útoků soustředilo na západní vojenské cíle. Poté ve snaze ukázat neschopnost nové irácké ší'itské vlády ochránit obyvatelstvo se útočilo také na civilisty. A na irácké bezpečnostní složky v reakci na jejich protiteroristické operace. Útoky rostly kontinuálně od začátku okupace (26 roku 2003) až do roku 2007 (přes 300). Poté poklesly díky stahování okupantů, decentralizaci moci ve prospěch sunnitských regionů a snahám zapojit sunnity do centrální vlády (Pape 2010: 87–111).

Jakkoli lze fundamentalisty nalézt také mezi iráckými ší'ity, sebevražedný teror byl exkluzivně sunnitským fenoménem. Menšinoví sunnité Iráku dominovali za Saddáma Husajna. Po volbách (2004) zorganizovaných okupanty ztratili privilegované pozice, a to na úkor většinových ší'itů¹⁰. Ideologicky pestré sebevražedné organizace sdílely jen odpor vůči okupaci a ší'itské vládě dosazené a podporované zahraniční intervencí. Ohledně budoucí podoby Iráku se však diametrálně lišily. Některé tíhly k nacionalismu a sekularismu ve snaze restaurovat starý režim. Jiné k panislamismu, teokracii a islámskému právu.

Za prvé, *Al-Jaysh al-Islam fil-Iraq* (Islamic Army in Iraq) se zformovala před očekávanou invazí. Využila frustrací sunnitů, kteří se pokládali za ší'itům nadřazenou

¹⁰ Také díky tomu, že volby bojkotovali.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

státotvornou elitu. Avšak po invazi byli odstaveni od moci i pozic ve „vlastním“ státě. Jádro vytvořili straníci z nyní zakázaného Baasu a nezaměstnaní vojáci, kteří dostali hromadnou výpověď. Mobilizační ideologii tvořila směs sekulárního nacionalismu a rétorického islámského doplňku. Za druhé, také menší *Jaysh al-Rashidin* (First Four Caliphs Army) tvořili iráčtí sunnitě s ideologickým mixem nacionalismu a islamismu. Za třetí, kádry *Jaysh al-Ta'ifa al-Mansoura* (Victorious Group's Army) se přes noc proměnily ze sekulárních straníků Baas v salafisty. Za čtvrté, také *Jaysh Ansar al-Sunna* se rekrutovala z domácích sunnitů a hlásila se k salafismu. Za páté, pouze *al-Kajda v Mezopotámii* vykazuje výraznou mezinárodní složku členů, když v reakci na invazi vznikla (2004) napojením Jordánce Abú Músy al-Zarkáwího na bin Ládina. Důvěryhodnost v očích Iráčanů se snažila zvýšit rekrutováním místních atentátníků nebo založením zastřešující rady rebelů (*Mujahideen Shura Council*), vydávající se za stínovou vládu islámského státu.

Souvislost sebevražedné kampaně s okupací Pape dokládá také poklesem frekvence útoků po roce 2007. Za prvé, tehdy se západní armády stáhly z měst (2008) a ohlásily plán na úplný odchod z Iráku. Za druhé, zlepšilo se postavení sunnitské menšiny. Modelem se stala provincie Anbar, kde se sunnitské kmény jako rovnocenní partneři zapojily do amerického boje s al-Kajdou. Američané posílili regionální sunnitské vůdce. Uznali jejich autoritu, předali jim správu a slíbili budoucí autonomii na centrální ší'itské vládě. A vyzbrojili a vycvičili sunnitské milice, jejichž počet vzrostl z 5 na 100 tisíc. Kromě toho sunnitě dostali příslib férového podílu na centrální vládě. Konec politického odcizení naznačovala i vyšší volební účast. Za třetí, pokles útoků v Bagdádu způsobilo oddělení sunnitské a ší'itské populace do konfesijně homogenních čtvrtí.

Sporný je zde výklad občanské války sunnitů, ší'itů a Kurdů o moc v novém státě. Pape (2010: 100) ji nepokládá za příčinu sebevražedného terorismu. Ačkoliv usiluje o etnicko-konfesijní čistění smíšených čtvrtí a kontrolu území, naplno propukla až po atentátu na ší'itskou Zlatou mešitu v Samaře (2006). Také G. Kepel (2004: 195–240;

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

2008: 13–63) vidí kořeny sunnitského povstání v odstavení kdysi privilegovaných od moci, bezpečí a ekonomických zdrojů: demobilizace a rozpuštění převážně sunnitské armády; vyhození 30 000 předních baasistů z úřadů, policie a tajných služeb; mučení v Abú Ghraib. Ale zdůrazňuje spor o přerozdělení ropných zisků. Okupace pomohla Kurdům na severu a ší'itům na jihu, kde je většina nalezišť. Petrodolary naopak odklonila od sunnitů středního Iráku, kde ropa není. Zdánlivě iracionální sunnitský terorismus líčí jako racionální snahu rozpoutat chaos, ve kterém nebude těžba, zpracování a transport ropy možný. Nátlak má prosadit uznání nároků sunnitů. Kromě toho se Kepel domnívá, že původní povstání proti okupaci degenerovalo v sektářský konflikt a nakonec v organizovaný zločin, který ztratil podporu obyvatel. Pape tak podceňuje skutečnost, že příčiny *vzniku* ozbrojených konfliktů bývají odlišné od příčin jejich *pokračování* (srov. Tomeš a kol. 2007, Krejčí 2010).

8 Al-Kajda: Černá labuť nadnárodního terorismu?

Pro Papea je explanačně nejproblematictější střet al-Kajdy a Západu. Její útoky se na rozdíl od ostatních nekoncentrují na území jednoho státu. Mají globální rozsah. Nadnárodního původu bývají i pachatelé. Specifickým „podpisem“ je také méně útoků, ale mnoho civilních obětí a silné symbolické sycení. Lze i zde aplikovat teorii? Jak ji autor modifikuje?

Vizí al-Kajdy je sjednocení muslimů pod jedním chalífou. *Strategií* k tomuto cíli je svržení zkorumpovaných režimů v muslimských zemích a změna politiky USA, které tyto režimy udržují u moci. *Taktikou* je pak metoda sebevražedných atentátů. Strategický cíl v podobě vytlačení Spojených států z regionu oslovuje širší veřejnost cítící se přítomností Američanů ohroženou. A to včetně atentátníků. Naopak salafistická vize kalifátu vedeného al-Kajdou nadšení nevzbuzuje.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Načasování operací al-Kajdy proti USA souvisí s okupací Arabského poloostrova, kdy byly poblíž Mekky a Medíny dislokovány americké jednotky v rámci operace Pouštní štít (1990). Navzdory klišé o tom, že 11. září 2001 představuje zlom v historii al-Kajdy, sebevražedná kampaň proti Američanům vypukla roku 1995, když bylo zřejmé, že se Američané oproti původním slibům nestáhnou. Jestliže bylo v Arábii v 80. letech 20. století pouze 700 americký vojáků, v letech 1990–2003 již 32 tisíc. To bylo pochopeno jako ohrožení. Jako snaha silou exportovat a vnucovat odlišné hodnoty: kapitalismus, demokracii a křesťanství. A to v samém srdci islámu, kterému tak hrozí zánik. Racionalitu strategie vytlačování okupantů Pape dokumentuje také na tom, že ji al-Kajda průběžně reflektuje a modifikuje, ačkoliv vize i taktika sebevražedné kampaně zůstává: nejprve útočí na USA (1995–2002), poté na americké spojence s armádami v muslimských zemích po boku USA (Bali 2002 proti Austrálii, Madrid 2004, Londýn 2005) a opět na USA (od 2006).

Diskurz al-Kajdy vydává sebevražedné útoky za oprávněnou reakci na zahraniční okupaci. Na přesvědčivém vykreslení Američanů jako okupantů totiž závisí její úspěch a schopnost získávat podporu a rekruty. Výsledkem je *zrcadlová percepce* al-Kajdy a Západu. Západ se obává expanze islámu snažícího se skrze džihád o nastolení muslimské světovlády. Muslimové zase chápou západní intervence a budování amerických základů ve svých zemích jako poslední kolo křížových výprav. Jako pokračování staletých pútek křesťanství a islámu, jehož cílem je zničit islám a globálně prosadit židovsko-křesťanské hodnoty (Pape 2010: 188). Již první komuniké *Declaration of War Against the Americans Occupying the Two Holy Places* (1996) bylo výmluvné: „*Islámský lid trpí agresí a nespravedlností ze strany sionisticko–křížácké aliance. Největší agresí od smrti Proroka je okupace dvou posvátných okrsků (Mekka, Medína) – nejdůležitějších základů příbytku islámu (dar al-harb). Výbuchy v Rijádu a Khobáru jsou varováním. Po víře v Boha totiž neexistuje důležitější povinnost každého muslima než bojovat v džihádu a jménem Boha vytlačit americké nepřátele z posvátných*

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

míst Arábie.“ Podobná varování okupantům zazněla dlouho před 11. zářím 2001 i ve fatwě Džihád proti židům a křižákům (1998): „*Již více než sedm let okupují Spojené státy islámskou vlast na jejich nejposvátnějších místech, na Arabském poloostrově. Plundrují její ropné bohatství, diktují jejím vládcům, ponižují její lid, terorizují její sousedy a své základny zde proměňují na předsunuté pozice, odkud útočí na sousední muslimské národy. (...) Zabíjet Američany a jejich spojence – civilisty i ozbrojence – je osobní povinností každého muslima (...) s cílem, aby se armády okupantů stáhly ze všech oblastí islámu, poražené a neschopné ohrozit jakéhokoliv muslima.*“

Také simultánní útoky na americké ambasády v Africe provedené k výročí dislokace Američanů v Arábii bin Ládín pro časopis *Frontline* zdůvodnil takto (1998): „*Američané vedou křížovou výpravu proti muslimskému národu. Posílají desetitisíce vojáků na posvátnou půdu dvou svatých mešit. Neustále se vměšují do vnitřních záležitostí Arábie a podporují zde represivní, zkorumpované a tyranské režimy, které pak kontrolují.*“ Také elektronický dokument al-Kajdy (2003) reagoval na aktuální americkou invazi do Afghánistánu a Iráku odsouzením vměšování se do záležitostí muslimského světa a nekončící manipulace zdejší politiky: „*Muslimské země jsou dnes kolonizovány. Jde o kolonialismus přímý nebo zahalený. V Afghánistánu USA okupují zemi a dosazují svou loutku Karzárího. Ale není rozdíl mezi Karzárím v Jemenu, Karzárím v Pákistánu, Karzárím v Jordánsku, Karzárím v Kataru, Karzárím v Kuvajtu, Karzárím v Egyptě a dlouhým seznamem dalších Karzáríů, kolaborantů a zrádců vládnoucích muslimským zemím.*“ Bin Ládín (video, 2004) při zdůrazňování odporu vůči okupaci polemizuje i se západními klišé o své organizaci, jichž si je dobře vědom: „*Bojujeme, protože jsme svobodní muži. A svobodný muž nemůže klidně spát pod útlakem. Chceme obnovit svobodu našeho lidu. To je přesný opak Bushova tvrzení, že svobodu nenávidíme. Pokud by to byla pravda, útočili bychom spíše na země, jako je Švédsko.*“

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Vedení al-Kajdy sice drží cíl v podobě resuscitace chalífátu, nicméně diskurz rekrutující útočníky, bez nichž by k útokům nemohlo docházet, zdůrazňuje odpor vůči okupaci. A to i v případě evropských spojenců USA, na které al-Kajda až do okupace Afghánistánu (2001) a Iráku (2003) nikdy neútočila. Na internetovém portálu *Jihadi Iraq, Hopes and Dangers* (2003) al-Kajda jako novou strategii představila snahu zatlačit na evropské vlády, aby stáhly své jednotky z Iráku a nechaly tak Spojené státy krvácet osamocené. Útočit se tedy nově mělo na hlavní spojence USA s největšími vojenskými kontingenty: Velkou Británii, Polsko a Španělsko. Text racionálně kalkuluje, že sebevražedné útoky v Madridu rozhodnou o výsledku španělských voleb ve prospěch socialistické opozice, která má v programu stažení armády z nepopulární války. Po simultánních útocích (2004) se Španělé skutečně stáhli. Bin Ládín poté Evropě nabídl přerušení útoků, pokud stáhne vojáky z Afghánistánu a Iráku: „*Přestaňte prolévat naši krev a my přestaneme prolévat tu vaši.*“ To Evropa odmítla a následovaly útoky na Londýn (2005), provázené prohlášením al-Kajdy odsuzujícím okupaci a vyhrožujícím dalším evropským státům, jmenovitě Itálii a Dánsku: „*Mudžahedíni provedli požehnaný útok v Londýně jako odvetu za masakry, které Britové páchají v Iráku a Afghánistánu.*“ Leader skupiny, Muhammad Sidique Khan, na videu nahraném před misí oslovuje západní publikum: „*Vaše demokraticky zvolené vlády páchají bez přestání zvěrstva proti mému lidu po celém světě. A vaše podpora takových vlád vás za to činí přímo zodpovědnými – stejně jako já jsem zase přímo zodpovědný za ochranu a pomstu mých muslimských bratrů a sester. Dokud se nebudeme cítit bezpečně, budete naším cílem. Dokud nás nepřestanete bombardovat, střílet a zavírat, nepřestaneme bojovat. Jsme ve válce a já jsem její voják.*“ Poté Británie a Itálie skutečně zredukovala počty vojáků v Iráku (2006).

Al-Kajda zdůrazňuje odlišné náboženství nepřitele. Křesťanství a židovství chápe jako hlavní sílu motivující západní vojenskou expanzi: „*Američané vstoupili do Iráku s cílem vybudovat Velký Izrael od Nilu po Eufrat. Americká sionistická vláda se totiž domnívá, že pokud napomůže stvořit Velký Izrael, napomůže tím též příchodu Mesiáše*“

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

(Abú Músa Zarqáwí, 2004). Kromě faktu okupace se mise ospravedlňují jako nejefektivnější prostředek boje dostupný slabšímu, jenž se chce bránit (Zawahiri, Rytíři pod praporem Proroka, 2001): „*Soustředíme se na mučednické operace. Jde totiž o nejefektivnější způsob poškození nepřítele, jenž je zároveň nejméně náročný pro mudžahedíny i jejich oběti.*“ Konečně, jsou legitimizovány jako realistická cesta k úspěchu. Zdánlivě silný demokratický oponent je demaskován jako slabý a zranitelný „papírový tygr“. Donekonečna tak bývají recyklovány odkazy na ústup americké armády z Libanonu po útoku Hizballáhu (citace podle Pape 2006: 54–57, 196, 118, 253, 258, Pape 2010: 51, 54).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Tabulka č. 1: Americká vojenská přítomnost a původ útočníků al-Kajdy (1995–2009)

Země	Celková populace (v milionech)	Počet sebevražedných atentátníků al-Kajdy
Sunnitské země s přítomností amerických bojových jednotek		
Afghánistán	25	3
Saúdská Arábie	21	37
Turecko	67	4
Uzbekistán	21	0
Spojené arabské emiráty	2	2
Omán	2	0
Kuvajt	2	0
Jemen	18	5
Jordánsko	6	1
<i>Celkem</i>	<i>164</i>	<i>52 = 1 z 3,1 milionu obyvatel</i>
Země se silným vlivem salafismu a s přítomností amerických bojových jednotek		
Afghánistán	25	3
Saúdská Arábie	21	37
Omán	2	0
Jemen	18	5
Jordánsko	6	1

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

<i>Celkem</i>	<i>72</i>	<i>46 = 1 z 1,6 milionu obyvatel</i>
<i>Ostatní sunnitské země (bez přítomnosti amerických bojových jednotek)</i>		
<i>Celkem</i>	<i>912</i>	<i>30 = 1 z 30 milionů obyvatel</i>

Souvislost s okupací Pape (2006: 102–116, 2010: 187) dokládá také statistickou analýzou národního původu atentátníků. Z muslimských zemí výrazně ovlivněných fundamentalistickým salafismem, tedy vizí vzkříšení chalífátu a přísného výkladu islámského práva, a tak blízkých mentalitě al-Kajdy, se sebevražední teroristé rekrutují dvakrát pravděpodobněji (například Saúdská Arábie, Pákistán, Egypt, Jemen) než ze zemí se zanedbatelným vlivem salafismu (Maroko, Turecko, Spojené arabské emiráty)¹¹. Zdálo by se tedy, že existuje vztah mezi náboženskou ideologií a terorismem. Ovšem daleko silnější¹² statistická souvislost panuje mezi okupací dané země a pravděpodobností, že se z ní bude rekrutovat sebevražedný atentátník. Sebevrahdové totiž pocházejí s desetkrát větší pravděpodobností ze zemí s americkými základnami (Saúdská Arábie, Spojené arabské emiráty, Turecko, Afghánistán, Pákistán, Jordánsko, Jemen). Jeden ze 3 milionů obyvatel takové muslimské země se nechá rekrutovat al-Kajdou k sebevražedné misi. Naopak pravděpodobnost rekrutování muslima ze země bez americké vojenské přítomnosti je pouze jedna ku 30 milionům (desetkrát vyšší pravděpodobnost). Odpor k cizí vojenské okupaci tedy rekruty motivuje výrazněji

¹¹ V letech 1994-2003 jde o jednoho atentátníka z každých pěti milionů obyvatel salafismem ovlivněné země. Ze zemí bez vlivu salafismu se oproti tomu rekrutoval pouze jeden z 12 milionů. Vztah však není statisticky spolehlivý, a to ani na hladině signifikance 0,1. Důvodem je patrně skutečnost, že z řady zemí silně ovlivněným fundamentalismem, se sebevražední útočníci rekrutují minimálně (Súdán, Írán, Bangladéš, Nigérie).

¹² Tato souvislost je navíc i statisticky spolehlivá, a to na hladině spolehlivosti 0,05.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

než salafistická vize chalífátu. S vůbec největší pravděpodobností se pak sebevražední útočníci proti americkým cílům pod značkou al-Kajdy rekrutovali ze zemí výrazně ovlivněných salafismem a zároveň s americkou vojenskou přítomností: jeden z 1,6 milionu obyvatel takové země oproti jednomu z 30 milionů ze zemí bez vlivu salafismu a bez přítomnosti amerických jednotek (dvacetkrát vyšší pravděpodobnost)¹³.

Pape (2006: 114) tvrdí, že náboženství hraje roli, ale teprve v kontextu zahraniční okupace. Přitom je výrazně kritický k americké zahraniční politice: „*Dislokace desetitisíců amerických bojových jednotek na Arabském poloostrově v letech 1990 až 2001 zvýšila pravděpodobnost sebevražedných útoků na Američany, a to včetně 11. září, desetinásobně až dvacetinásobně.*“ Druhou skupinou zemí, odkud se častěji rekrutují sebevražední atentátníci, jsou ty, jejichž nepopulární a zkorumpované režimy mají podporu Spojených států (Egypt, Maroko, Indonésie). Konflikt opozice s režimem se pak převrací v konflikt s USA. USA jsou viděny jako cizí protektor nenáviděné diktatury, vykreslené naopak jako „loutka“ Spojených států. Ačkoliv zde nejsou nasazeny americké vojenské jednotky, situace je pochopena jako *nepřímá* okupace. Washington totiž účinně *kontroluje* klíčové rozhodování vlády a odstrašuje opozici usilující o svržení režimů¹⁴.

Ve věci národního původu sebevražedných útočníků však Pape později (2010: 43–83) přichází s teoretickou inovací, když vysvětluje mechanismus rekrutování *nadnárodních* teroristů pod značkou al-Kajdy. Zkraje ale konstatuje, že jde o „černé labutě“. Oproti klišé o globálním charakteru al-Kajdy¹⁵ jsou pachatelé útoků

¹³ Jde o vztah podobný konzumaci alkoholu a nehodovostí. Alkohol může zvyšovat riziko nehody desetinásobně. Jde o výrazný faktor nehodovosti. Avšak stále platí, že naprostá většina podnapilých svou jízdu zvládne bez nehody. Stejně tak pouze jeden ze tří milionů muslimů ze země s přítomností americké armády nakonec zaútočí jako sebevrah. Okupace sice výrazně zvyšuje riziko útoků, avšak většina okupovaných k metodě nesáhne.

¹⁴ Pape zde nenabízí pravděpodobnostní analýzu.

¹⁵ 10 % z celkových 2 668 útočníků pochází z jiné než okupované země či regionu (1980-2009). V případě irácké kampaně jde o 20 % nadnárodních teroristů, v řadách al-Kajdy pak o celou třetinu (Pape 2010: 43).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

v Afghánistánu z 90 % místní Afghánci. V Iráku z 83 % Iráčané či lidé ze sousedních států, kteří cítí bezprostřední ohrožení americkými operacemi (S. Arábie, Kuvajt, Jemen, Sýrie, Jordánsko). Akce al-Kajdy v dalších zemích mají z 67 % na svědomí rekruti z Arabského poloostrova¹⁶. Zbývající třetinu však tvoří nadnárodní pachatelé velmi heterogenního národního původu. Pocházejí z 27 zemí, které nejsou ohroženy dislokací americké armády. Z toho pět zemí je nemuslimských. Primárně tedy jde o *regionální, nikoliv nadnárodní* rekrutování.

Nadnárodní „černé labutě“ vysvětluje *vícenásobná identita* emigrantů globálních diaspor. Každý člověk má vícero identit a z toho plynoucích skupinových loajalit. Imigranti se ztotožňují s přijímající zemí. Ale vztahují se zároveň k zemi předků, širší náboženské komunitě nebo nadnárodnímu hnutí. *Hierarchie* identit se pak mění podle *situace*. Prioritu mívá ta, která se zdá ohrožena. Ostatní identity jsou mezitím upozadovány¹⁷. Aktivizuje se tak nacionalistický motiv angažování a obětování se kvůli ochraně skupiny ohrožené okupací. Atentáčníci se přidávají na obranu skupiny, která již vede boj s použitím sebevražedných misí¹⁸. Al-Kajda není specifická. Stejný mechanismus přiměl 40 tisíc levicových interbrigadistů z 52 zemí světa odejít do již probíhající španělské občanské války (1936–39). Komunistickou identitu tváří v tvář postupujícímu fašismu nadřadili identitám národním. Stejně tak odešlo bojovat

¹⁶ Podíly národní složky odvozeny z neúplných dat. Zatím se nepodařilo identifikovat původ všech teroristů.

¹⁷ V reakci na 11. září vlajku vyvěšovali i Američané, kteří to běžně nedělali a ztotožnění s národem u nich nebývala primární identitou. Válka s terorismem provázená vnějším ohrožením vede k revitalizaci amerického nacionalismu. Tedy k přeskupení hierarchie vícenásobných identit a loajalit (Huntington 2005).

¹⁸ Diaspory do konfliktu nevstupují, pokud mučednictví neodstartují komunity v mateřské zemi. Pravoslavná diaspora v USA za amerického bombardování Jugoslávie (1995, 1999) nesáhla k mučednictví. Stejně tak buddhistická menšina v Indii, když Indie okupovala Srí Lanku (1987-1990).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

do Izraele (1948) 3 500 asimilovaných židů usazených v zámoří, aby pomohli ubránit smrtelně ohrožený stát.

Druhým mechanismem je *skupinová radikalizace*. Sebevražední útočníci většinou vstupují do teroristické organizace individuálně krátce před misí. Nadnárodní teroristé se naopak postupně radikalizují v neformální skupině, v níž jsou dlouhodobě členy¹⁹. Skupinová dynamika ústí v odhodlání provést útok. Skupiny bývají *heterogenní* z hlediska demografie, psychologie i socioekonomického původu členů. Nejde o marginály trpící sociálním vyloučením, nezaměstnaností, chudobu a bezperspektivností. Ačkoliv se v nich také nachází²⁰. Zformují se spontánně při fotbale, v posilovnách, kavárnách nebo knihkupectvích. A to v místě bydliště. Nevznikají tedy na bázi internetu či virtuálních komunit. Klíčový je dlouhodobý kontakt tváří v tvář. Podobně není zásadní mešita nebo extrémistický duchovní²¹. Pape tuto spontánní fázi nazývá *filtrování*. Druhou fází je *objev (discovering)*, že i přes vzájemnou různost sdílí téma. Kolem nejnižšího společného jmenovatele se pak točí většina konverzace: rozhořčení nad okupací „vlasti“. Třetí fází je *odstřížení se od okolí (cutting)* – tráví spolu stále více času, naopak omezují kontakty navenek a izolují se od předchozích vazeb. Odcizují se manželkám, rodičům, spolupracovníkům, přátelům. Často si společně pronajímají byt, vyměňují zprávy z okupovaných zemí, dlouho do noci diskutují a vzájemně si zvyšují rozhořčení nad civilními oběťmi a krutostí okupace. Poslední fází je

¹⁹ Domnívám se, že radikalizace skupiny je funkční analogií radikalizace okupované komunity.

²⁰ Hamburská buňka sestávala ze zajištěných mladých Arabů, z nichž nikdo netrpěl finanční nouzí, diskriminací ani sociální izolací. Mezi čtyřmi londýnskými sebevrahy (2005) byli dva pákistánského původu z nižší střední vrstvy, jeden z vyšší střední vrstvy s kariérou v otcově podniku. Pouze Jamajčan byl nezaměstnaný z nižší vrstvy a na sociálních dávkách. Vychodil střední školu, měl manželku a dítě. Také dva z pěti Maročanů, kteří odešli na sebevražednou misi do Iráku (2006), pocházeli ze střední vrstvy. Další z dělnické vrstvy byl mechanik v autoopravně, nejchudší pašerák (Pape 2010: 73-74).

²¹ Londýnští atentáčníci chodili každý do jiné mešity. Byli vykazováni, protože nadhazovali téma útlaku muslimů v Čečensku či Iráku. Hamburská buňka se zformovala v al-Quds, ale tamní pojetí islámu jí nevyhovovalo.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

odhodlání (determining) vyvolané silnou událostí a vedoucí k rozhodnutí zanechat planých řečí a naplánovat akci. Například úspěch bombových útoků v Madridu inspiroval londýnské či marocké atentátníky. Cesta do Afghánistánu zase jasně nasměřovala Hamburskou buňku.

9 Validizace jinými výzkumy: Alan Krueger a okupace jako příčina terorismu

Pape bývá kritizován (Moghadam 2006), že je solitérem, který svou teorii nezasazuje do kontextu současné akademické literatury. Jeho koncepce je primárně sycena empirickými daty, na jejichž základě byla budována. Validitu jeho závěrů lze kontrolovat konfrontací s jinými empirickými projekty. Výrazným autorem je Alan Krueger (2007: 53–82), který s použitím jiných dat dochází k překvapivě shodným nálezům. Databáze *Patterns of Global Terrorism* obhospodařovaná americkou vládou (*State Department*) a mapující mezinárodní terorismus koreluje s Papeovou databází terorismu sebevražedného. Analýza²² ukazuje, že útočníci s vyšší pravděpodobností nepocházejí z chudých zemí (terčem se naopak stávají spíše ty bohaté). Ani ze zemí s pomalejším hospodářským růstem, většími nerovnostmi nebo s nižší úrovní vzdělanosti (srov. také Piazza 2006, 2007, 2008). S vyšší pravděpodobností se nerekrutují ze zemí konkrétní náboženské tradice. Tedy ani z muslimských

²² Použil vícenásobnou regresi. Vztahy závislé a nezávislé proměnné tak platí i po „očistění“ od vlivu dalších kontrolovaných proměnných. Vzorec příčin terorismu je časově omezen (1997–2003). Definice terorismu je oproti Papeovi užší: útoky proti civilním cílům; mezinárodní charakter daný terorem s účastí teritoria či občanů více než jedné země. Problém databáze je vysoká váha teroru v Kašmíru (280 z 956 útoků). Dále zahrnuje sporné útoky nemotivované politicky, ale kriminálně (poškozování ropovodů v Kolumbii servisní firmou, únosy cizinců pro zisk). Nezahrnuje teror v Palestině, protože dle vlády nejde o samostatný stát, ale o součást Izraele.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

(srov. Krueger a Laitin 2003). Žádné náboženství tak nemůže být prohlášeno za ideologickou příčinu teroru. V souladu s Papem je i zjištění, že roli naopak hraje náboženský rozdíl země původu útočníka a země, na kterou se útočí. Náboženský rozdíl je navíc statisticky nejsilnější pro podmnožinu terorismu sebevražedného. Teroristé se dále častěji rekrutují z nedemokratických zemí s nízkou úrovní politických práv a občanských svobod (srov. Abadie 2004). Terčem jsou naopak o něco častěji země demokratické, s vysokou úrovní práv a svobod občanů. Také tato konstelace odpovídá Papeovým nálezům: u sebe doma sebevíce demokratický okupant ve snaze kontrolovat okupovanou populaci se svými kontrolními stanovišti a preventivními raziemi nakonec vytvoří nedemokratickou okupaci, když omezuje svobody pohybu, shromažďování, sdružování či slova, vyznání a projevu, přičemž dosazuje loajální okupační správce, jež nereprezentují celou populaci, nýbrž jen její určitý konfesijní, etnický, kmenový či regionální segment, přičemž okupační vojáci i jejich operace bývají vyňaty z právní jurisdikce země, a nemusí se tak řídit zákony země a podrobovat se dohledu zdejších soudů, takže o právním státě a rovnosti před zákonem nemůže být řeči. Krueger navíc identifikuje vzorec, kdy pravděpodobněji dochází k útokům proti zemím, jež okupují jiné. Přitom se země okupované mírně častěji stávají zdrojnicí teroristů (srov. Krueger a Maleckova 2009).

Konečně, konzistentní s Papem je i geografický rozměr mezinárodního terorismu, který je přes všechny řeči o globalizaci terorismu jevem lokálním. Celých 88 % analyzovaných útoků mezinárodního terorismu se totiž odehrálo v zemi původu útočníků, kteří doma útočili na cíle reprezentující cizí zemi (ambasády, turisty, novináře, provozovny či pobočky firem, mezinárodní organizace, letadla). Jestliže se již teroristé vypraví do zahraničí, útočí s největší pravděpodobností u sousedů. Pravděpodobnost útoku na vzdálenější státy s rostoucí geografickou vzdáleností klesá. Útoky z 11. září jsou jevem ojedinělým, oněmi Papeovými „černými labutěmi“. Krueger (2004) se s Papem shodne i v kritice absence spolehlivých statistik, když upozorňuje, že data týkající se nejen

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

hospodářského vývoje, ale například i okresní baseballové ligy, jsou daleko sofistikovanější než sběr a zpracování dat k tak vážné věci, jako je terorismus. Na nejobecnější rovině pak oba autoři konvergují, když terorismus chápou jako spíše politické než kriminální jednání. Jako radikální formu *hlasování* prosazující se za radikálních okolností. Tedy jako pokračování politiky jinými (či jedinými dostupnými) prostředky.

Vzorec platí i pro analýzu země původu teroristů v Iráku. Protiamerické povstání bylo primárně domácí. Přes 90 % povstalců byli Iráčané. Zatčeno bylo ale též 311 teroristů z 27 států. Nejvíce Egyptanů, jež však v Iráku mnohdy žili jako hostující dělníci dlouho před válkou. A Syřanů, kdy ale mohlo jít o jiné státní příslušníky přes Sýrii jen přicházející, a proto se syrskými doklady. Roli hrála vzdálenost od Bagdádu. Terorismus tak byl regionálním jevem, rekrutoval lidi z okolních muslimských zemí. Převažovali povstalci z autoritářských států s nízkou úrovní práv a svobod. Častěji šlo o země bohatší a sociálně rozvinutější. Míra vzdělanosti či sociálních nerovností neměla statistický vliv (Krueger 2007: 85–96).

10 Závěrečná kritika: Okupace a nadnárodní terorismus al-Kajdy

Pape (2013) nemá jen akademické ambice. Nabízí doporučení americké zahraniční a bezpečnostní politice. Na základě dat kritizuje globální válku proti terorismu jako kontraproduktivní. Zdroje alokované na válku s terorismem neodpovídají výsledku. Svět se nestal bezpečnějším. Sebevražedných útoků je řádově více. A narostl také podíl těch, které se obracejí proti Američanům a jejich spojencům. Pape (2003: 15) tento vývoj na základě své teorie předvídal, když po 11. září 2001 varoval, že vojenské obsazování cizích zemí povede k expanzi sebevražedného terorismu, nikoliv k jeho redukci. Pape (2010: 105) proto nesouhlasí s ospravedlňováním komplikující se války s terorismem: Bojujeme s nimi tam, abychom s nimi nemuseli bojovat u sebe doma.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Ve skutečnosti tam s nimi bojujeme právě proto, že tam je jejich domov. My ho okupujeme, oni brání. Co Pape navrhuje?

Dlouhodobé (1) nasazení armády není řešením, jak ukázala globální válka s terorismem, Srí Lanka nebo Izrael. Ústupky (2) jsou také problematické. Militantní jádro přesvědčí o efektivitě teroru, vlastní síle a slabosti soupeře. Pokračuje v teroru a stupňuje požadavky. Ústupky navíc musejí být zásadní a rychle implementované (stažení z Libanonu). Nikoliv složitě rozfázované v dlouhém harmonogramu (stahování Izraele z Palestiny), což vypadá jako „zdržovací taktika“. Pak lze snížit podporu terorismu, izolovat militanty od komunit, a ztížit rekrutování sebevrahů. Zlepší pozici umírněných nakloněných kompromisu, kteří ve vedení hnutí soupeří s „jestřáby“ (Pape 2003 a 2006).

Krátkodobé řešení (3) je posílení (*empowering*) regionálních elit. Ty nestojí o cizí okupaci, ani o vliv západem dosazené centrální vlády (Paštúni v Afghánistánu, sunnitě v Iráku). Okupace a ztráta pravomocí na úkor centra je žene do náruče teroristů (Taliban, al-Kajda), jejichž ideologie a vláda jim ale nekonvenuje. Politická autonomie, zdroje a asistence při výcviku milic jim umožní vypořádat se s teroristy (provincie Anbar). Dlouhodobé řešení (4) je návrat k zahraniční politice před válkou v Zálivu (1991), tzv. *offshore balancing*. Spoléhání na námořnictvo, letectvo a předsunuté sklady bez pozemního personálu umožňující bleskové akce ve spolupráci s místními silami, které mají nést podstatnou tíhu pozemních bojů, aby nevznikl dojem cizorodé okupace (Pape 2010). Důležité je opětovné rychlé stažení a udržování spojení s klíčovými režimy. Vizí (5) Papea je *snížení energetické závislosti* na ropě Perského zálivu, čímž se blíží americkým autorům hovořícím o provázanosti bezpečnostních a ekologických rizik (Klare 2003, 2006, 2010; Friedman 2010). Americká vojenská přítomnost v regionu pak nebude nutná. Muslimové nebudou motivováni k odporu. A al-Kajda jim bude těžko vysvětlovat, proč mají umírat.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Doporučení vycházející z teorie jsou však rozporná. Ukončení okupace zpravidla vede k zastavení útoků. Avšak efekt učících se organizací naopak k tomu, že se tento „úspěch“ stane inspirací pro jiné teroristy někde jinde. Taktika bude napodobována a bude se šířit. S odkazem na teorii tedy můžeme hájit jak ukončení okupace, tak také protichůdné neustupování teroristům. Také navrhovaná spolupráce s diktátory je v rozporu s autorovou širokou definicí okupace. Podpora režimů totiž připomíná nepřímou okupaci. Pape navíc jako úzký specialista své výzkumné pole vytrhává z kontextu, aby metodologicky i teoreticky zvládl sebevražedný terorismus. Nezhledňuje pak, zda snížení frekvence sebevražedného terorismu není *substituováno* nárůstem jiných repertoárů soupeřivé politiky. Zda skutečně vede k většímu bezpečí (pro vztah proměn režimů a repertoárů soupeřivé politiky srov. Tilly 2006a, 2006b). Pokud jde o dlouhodobou vizi, Spojené státy (srov. Fawcett 2009) nekontrolují Záliv jen kvůli své závislosti na tamní ropě. Ale proto, že jsou na ní závislé nastupující velmoci (Japonsko, Čína, Indie). Ty tak lze nepřímo kontrolovat. A udržovat tak americkou globální hegemonii. Kromě toho není americká přítomnost v regionu determinována pouze ropou.

Další námitky se týkají *efektivit* kampaní. Moghadam (2006) data hodnotí odlišně, a namísto 54% účinnosti hovoří o tom, že politickou změnu přineslo nanejvýš 24 % kampaní²³. Většina kampaní naopak úspěch nemá (viz tabulka č. 2). Je pak sporné, zda se sebevražedný terorismus šíří, protože se organizace učí, že jde o efektivní metodu.

²³ A dokonce jen 12 % efektivit z hlediska jednotlivých útoků; část neúspěšných kampaní totiž sestává z většího počtu nikam nevedoucích útoků. Moghadam zpochybňuje, že Pape (2006) do analýzy efektivit zařadil jen kampaně k roku 2003 ukončené (13), nikoliv dosud probíhající (5). Tvrdí, že čtyři probíhající kampaně (al-Kajda, Čečensko, Kašmír a Palestina za druhé intifády) dokazují neúspěch právě dlouhou dobou trvání. Dále, hodnotit tři ukončené kampaně jako úspěšné po vzoru Papea vyžaduje „velkou dávku fantazie“. Například k propuštění šejcha Jasína nevedla série atentátů Hamásu. Ale diplomacie USA a Jordánska, které prosadilo výměnu za agenty Mossadu. Stejně tak stažení Izraele z okupovaných území proběhlo dle dohod z Osla (1993).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Problému (ne)efektivity si je Pape vědom. Později (2010) svůj přístup koriguje a hovoří o „limitovaném donucení“.

Tabulka č. 2: Úspěch a neúspěch 17 sebevražedných kampaní 1980–2006

Kampaň	Datum	Výsledek dle Papea	Výsledek dle Moghadama
1. Hizballáh vs. USA a Francie	duben 83 – září 84	úspěch	úspěch
2. Hizballáh vs. Izrael	listopad 82 – červen 85	úspěch	úspěch
3. Hizballáh vs. Izrael	červenec 85 – listopad 86	beze změny	beze změny
4. Tamilští tygři vs. Srí Lanka	červenec 90 – říjen 94	úspěch	úspěch
5. Tamilští tygři vs. Srí Lanka	duben 95 – říjen 00	beze změny	beze změny
6. Hamás vs. Izrael	duben 94	úspěch	beze změny
7. Hamás/PID vs. Izrael	říjen 94 – srpen 95	úspěch	beze změny
8. Sikhové z BKL vs. Indie	srpen 95	beze změny	beze změny
9. Hamás vs. Izrael	únor 96 – březen 96	beze změny	beze změny
10. Hamás vs. Izrael	březen 97 – září 97	úspěch	beze změny
11. PKK vs. Turecko	červen 96 – říjen 96	beze změny	beze změny

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

12. PKK vs. Turecko	listopad 98 – srpen 99	beze změny	beze změny
13. Tamilští tygři vs. Srí Lanka	červenec 01 – listopad 01	úspěch	beze změny
14. Al-Kajda vs. USA	listopad 95–dosud	není známo	beze změny
15. Čečenští separatisté vs. Rusko	červen 00–dosud	není známo	beze změny
16. Kašmírští separatisté vs. Indie	prosinec 00–dosud	není známo	beze změny
17. Hamás/PID vs. Izrael	říjen 00–dosud	není známo	beze změny
<i>Celková míra úspěšnosti kampaní</i>		54 %	24 %

Největší debaty vzbuzují pochyby ohledně explanační síly teoretického modelu při aplikaci na *nadnárodní terorismus* al-Kajdy. Moghadam (2006) tvrdí, že teorie není chybná. Její explanační síla jen klesá s časem, kdy se vynořuje nový vzorec sebevražedného terorismu ztělesněný al-Kajdou. Koncept zastaral záhy po svém zrodu, protože neodpovídá současným trendům. „Tradiční“ sebevražedný terorismus (Palestina, Libanon, Srí Lanka) prý byl relativně *lokalizovaný*. Místní nestátní aktér organizoval útoky proti jednomu státu, které se koncentrovaly v oblasti, kde probíhal zřetelně vymezený politický či etnický konflikt, jenž měl jasně definované politické cíle. Naopak *globální* terorismus se vyznačuje nadnárodním charakterem útočníků, cílů i plánování, ale také globálním záběrem ideologie. Teroristé nutně nepochází z okupovaných komunit, nemusí mít jejich podporu a bývají izolováni. Zásadní je internet.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Kauzální vztah mezi okupací a sebevražedným terorismem tvořící jádro Papeovy argumentace se uvolňuje.

Za prvé, zkušenost okupace u militantů často není přímou osobní zkušeností (například ponižování na kontrolních stanovištích v Palestině či Iráku). Pocházejí totiž mnohdy z jiných než okupovaných zemí, a to včetně Západu. Jde o jiný druh trojnásobného *ponížení* daného *zprostředkovaným* utrpením okupace. Nad tou se rekrut nejprve pohoršuje u internetu či satelitní televize. Poté se stydí, že se jako emigrant utrpení svých bratří vyhnul a účastí v džihádu se chce vykoupit z pocitu viny. Nakonec hraje roli i každodenní ponížení v západní společnosti, kde zaujímá méněcenné postavení.

Za druhé, stejně jako *přestává korelovat vztah mezi okupovanou zemí a zemí původu útočníků, uvolňuje se také vztah mezi terčem a okupací*. Al-Kajda útočí na cíle v zemích, které nikoho neokupují (Bangladéš, Indonésie, Jordánsko, Maroko, Turecko). A v okupovaných zemích často cílí nikoliv na okupační armádu, ale na místní civilisty (například ší'ity, Kurdy či súfisty v Iráku). Neinicuje odporu vůči okupaci, nýbrž občanskou válku podél etnických a sektářských linií.

Za třetí, konec okupace je v ideologii al-Kajdy jen *mezikrokem* na cestě k chalífátu. Dalším krokem má být porážka USA a geografická expanze islámu. Nejde tedy o národní či regionální doktrínu živenou nacionalismem, nýbrž o *doktrínu globální*. A to s náboženským podtextem. Al-Kajda kritiku okupace muslimských zemí jen pragmaticky využívá k mobilizaci příznivců, jimž je její globální vize vzdálená (podle Moghadam 2006).

Za čtvrté, právě diskurz al-Kajdy zde lze interpretovat odlišně. Jestliže Pape v jejích komuniké nachází především odmítání různých podob okupace, což vyztučuje jeho statistickou argumentaci, Moghadam nachází naopak fundamentalismem ospravedlňovanou expanzi. Zatímco Pape zdůrazňuje citace burčující k obrannému

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

džihádu proti židovsko–křižácké alianci, která pod vedením USA „vyhlásila válku Bohu, jeho Poslu a všem věřícím muslimům“, Moghadam (2006: 717–718) v diskurzu slyší náboženskou nesmiřitelnost: „*tento konflikt je v podstatně náboženský, neměli bychom zapomínat na nepřátelství mezi námi a nevěřícími*“. Přitom v nekompromisní válce islámského národa se Spojenými státy a jejich spojenci existují jen dvě možnosti: „*vítězství a sláva, nebo bída a ponížení*“ (bin Ládín, 2001 a 2004). Expanzivní náboženskou logiku lze nalézt v řadě dalších prohlášení: „*Vyzývám Američany, aby konvertovali k islámu*“ (bin Ládín, 2002), „*nejprve musíme založit islámský emirát a poté ho rozvinout na úroveň chalífátu, na co největším teritoriu*“ (Zawahiri, 2005). Za páté, ačkoliv Američané základny v Saúdské Arábii nakonec zavřeli a přesunuli do Kataru, Bahrajnu, Kuvajtu či Iráku, al-Kajda v útocích nepolevila.

Za šesté, zásadním problémem Papea je *definice* okupace. Směšuje reálnou objektivní okupaci se subjektivní percepcí okupace, která je pro něj nakonec vždy určující. Jako analytik přebírá pohled teroristů. Aby byl schopen vysvětlovat nové podoby sebevražedného terorismu svou teorií pracující s primátem okupace, definici okupace flexibilně *rozšiřuje*. V případě al-Kajdy se blíží jejímu širokému pohledu na americkou „okupaci“, pod kterou řadí nejen vojenské vměšování, ale také vměšování kulturního, náboženského, ekonomického a politického charakteru. Al-Kajda to vydává za ponížení a smrtelné ohrožení islámského světa, kdy se jen opakuje historie křižáckých výprav a kolonialismu. Pape (2006: 109) končí u toho, že „americká vojenská přítomnost“ existuje všude tam, kde „Spojené státy garantují bezpečnostní záruky, k jejichž vynucování jsou připraveny použít vojenskou sílu“. Tedy i v zemích, kde americká armáda není. V situaci, kdy jsou USA globálním hegemonem s celosvětovým vlivem a řadou spojenectví s nejrůznějšími režimy, platí takto široká definice téměř pro celou planetu. Jestliže tedy Amerika „okupuje“ celý svět, kdekoliv dojde k sebevražednému terorismu, lze ho snadno vysvětlovat jako reakci na tuto okupaci.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Domnívám se, že explanační hodnota teoretického modelu Roberta Papea je přesvědčivější u historických počátků prvních a nepříliš početných sebevražedných kampaní (Libanon, Srí Lanka, Paňdžáb). S početným nárůstem sebevražedného terorismu a jeho geografickou expanzí do nejrůznějších kulturních a politických kontextů narůstá také variabilita sebevražedných kampaní. Jejich konstelace se pak odlišují od zformulovaného teoretického modelu. V případě kampaně kurdské PKK tak nebyl mezi soupeři přítomen náboženský rozdíl. Atentáčníci PKK navíc byli vždy dlouhodobými členy organizace (to se týká také Tamilských tygrů), nikoliv běžní příslušníci širších komunit rekrutovaní krátce před útokem, což je případ ostatních kampaní. Čečenská kampaň zase vypukla v době, kdy bylo Rusko možno klasifikovat jako částečně demokratickou zemi, avšak pokračuje i v situaci, kdy se přesunulo k autoritářské formě vlády. Kampaň al-Kajdy na Arabském poloostrově oproti teorii vypukla bez předchozí otevřené rebelie, irácká kampaň zase odstartovala prakticky paralelně s takovou rebelií. Na řadu kampaní je pak možno model aplikovat pouze díky flexibilní definici okupace, chápané jako okupace nepřímá (Pákistán, Somálsko). Současné sebevražedné kampaně tak teoretický model nevysvětluje beze zbytku. To však neznamená, že by byl zcela irelevantní. Papem identifikovaný mechanismus učících se organizací může znamenat, že ke kampaním nakonec sáhnou i organizace vedoucí boj v tak odlišném kontextu, že dojde k přesvědčivé falzifikaci původního teoretického modelu.

Studie vznikla v rámci řešení projektu GAČR č. 13–35717P Strukturální příčiny arabských revolucí a nástupu politického islámu.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

11 Literatura

ABADIE, A. 2006. Poverty, Political Freedom, and the Roots of Terrorism. *American Economic Review*, Vol. 96, No. 2, s. 50–56.

BLOOM, M. 2005. *Dying to Kill: Allure of Suicide Terror*. New York: Columbia University Press.

BRYM, R. 2007. Suicide bombing. *Contexts*, Vol. 6, No. 4, s. 40–45.

EICHLER, J. 2006. Hrozba globálního terorismu a její vyhodnocování. *Mezinárodní vztahy*, 3/2006, s. 19–45.

EICHLER, J. 2009. Hlavní aktéři globální války proti terorismu (GWOT), jejich sociální sítě, alokativní a autoritativní zdroje. *Sociológia* 2009, Vol. 41, No. 5, s. 457–484.

FAWCETT, L. 2009. *International Relations of the Middle East*. New York: Oxford University Press.

FRIEDMAN, T. 2010. *Horký, zploštělý a přelidněný. Proč potřebujeme zelenou revoluci*. Praha: Academia.

HESOVÁ, Z. 2010. Džihád mezi politikou a náboženstvím: Hledání logiky „islámského terorismu“. *Dějiny a současnost*, 7/2010.

HUNTINGTON, S. 2005. *Kam kráčíš, Ameriko?* Praha: Rybka Publishers.

IBRAHIM, S. 1980. Anatomy of Egypt's Militant Groups. *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 12, No. 4, s. 423–453.

JUERGENSMEYER, M. 2008. *Global Rebellion. Religious Challenges to the Secular State, from Christian Militias to al Qaeda*. Berkeley: University of California Press.

KEPEL, G. 1996. *Boží pomsta. Křesťané, židé a muslimové znovu dobývají svět*. Brno:

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Atlantis.

KEPEL, G. 2002. *Jihad. The Trail of Political Islam*. Cambridge: Harvard University Press.

KEPEL, G. 2004. *The War for Muslim Minds. Islam and the West*. New York: Harvard University Press.

KEPEL, G. 2008. *Beyond Terror and Martyrdom*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.

KLARE, M. 2001. *Resource Wars. The New Landscape of Global Conflict*. New York: Henry Holt and Company.

KLARE, M. 2004. *Blood and Oil*. New York: Metropolitan Books, 2004.

KLARE, M. 2008. *Rising Powers, Shrinking Planet. The New Geopolitics of Energy*. New York: Metropolitan Books.

KREJČÍ, O. 2010. *Válka*. Praha: Professional Publishing.

KRAMER, M. 1996. Fundamentalist Islam at Large: Drive for Power. *Middle East Quarterly* 3 (June), s. 37–49.

KRUEGER, A. – MALECKOVA, J. 2002. *Education, Poverty, Political Violence and Terrorism: Is There a Causal Connection?*

<<http://www.krueger.princeton.edu/references.html>>.

KRUEGER, A. – LAITIN, D. 2003. *Kto kavo?: A Cross-Country Study of the Origins and Targets of Terrorism*. November 11, 2003 [cit. leden, 2006]. <<http://www.krueger.princeton.edu/references.html>>.

KRUEGER, A. 2004. Misunderestimating Terrorism. *Foreign Affairs*, Vol. 83, No. 5, s. 8–13.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

KRUEGER, A. 2007. *What Makes a Terrorist. Economics and the Roots of Terrorism*. Princeton: Princeton University Press.

KRUEGER, A. – MALECKOVA, J. 2009. Attitudes and Action: Public Opinion and the Occurrence of International Terrorism. *Science*, September 2009, vol. 325, s. 1534–1536.

LAURENS, H. 2013. *Orient za časů Ameriky*. Praha: Academia.

MOGHADAM, A. 2006. Suicide Terrorism, Occupation, and the Globalization of Martyrdom: A Critique of Dying to Win. *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 29, No. 8, s. 707–729.

PAPE, R. 1996. *Bombing to Win. Air Power and Coercion in War*. New York: Cornell University Press.

PAPE, R. 2003. The Strategic Logic of Suicide Terrorism. *American Political Science Review*, Vol. 97, No. 3, s. 1–19.

PAPE, R. 2006. *Dying to Win. The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York: Random House.

PAPE, R. – FELDMAN, J. 2010. *Cutting the Fuse. The Explosion of Global Suicide Terrorism and How to Stop It*. Chicago: The University of Chicago Press.

PAPE, R. 2013. *The End of Fear, The Beginning of Understanding*. <http://d3qi0qp55mx5f5.cloudfront.net/cpost/i/docs/Pape-The-End-of-Fear.pdf>

PIAZZA, J. 2006. Rooted in Poverty? Terrorism, Poor Economic Development, and Social Cleavages. *Terrorism and Political Violence*, Vol. 18, No. 1, s. 159–177.

PIAZZA, J. 2007. Draining the Swamp: Democracy Promotion, State Failure, and Terrorism in 19 Middle Eastern Countries. *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 30, No. 3, s. 521–539.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

PIAZZA, J. 2008. Do Democracy and Free Markets Protect Us From Terrorism? *International Politics*, Vol. 45, 2008, s. 72–91.

RADĚJ, T. 2006. Kult mučedníka (šáhíd) v islámu a sebevražedný terorismus. In Souleimanov Emil (ed.) *Terorismus. Válka proti státu*. Praha: Eurolex Bohemia, s. 249–268

RADĚJ, T. 2010. Sebevražedný terorismus – kult mučedníka v islámu. In Souleimanov, Emil (ed.) *Terorismus. Pokus o porozumění*. Praha: Slon, s. 183–197

REICH, W. (ed.). 1990. *Origins of Terrorism*. New York: Cambridge University Press.

TILLY, Ch. 2006a. *Politika kolektivního násilí*. Praha: Slon.

TILLY, Ch. 2006b. *Regimes and Repertoires*. Chicago: University of Chicago Press.

TOMEŠ, J. (ed.). 2007. *Konflikt světů a svět konfliktů*. Praha: P3K.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Politológ ako lekár, psychiater a ideologický štátny aparát: kritický pohľad na problematické aspekty terminológie politickej krajnosti.

Autor: Tomáš Nociar

Abstract

The following article focuses on the problematic aspects of the terminology used to denote radical political forces. The aim of the paper is to offer a critical perspective on this terminology influenced especially by the thesis of post-marxist and post-structuralist authors such as Louis Althusser, Jacques Rancière, Slavoj Žižek or Michele Foucault. First, it points out the problematic aspects of the terminology itself. Second, building on Mudde's distinction of four theoretical schools approaching the topic, it shows how and why different theoretical approaches lead to different terminology and explanations. Third, it offers a critique of the so-called theory of extremism which presents the dominant approach in the region of Central Europe. Fourth, it offers a critique of the role of experts in this matter. The central argument of the article is that some of the experts in the field usually from among political scientists often reminding the roles of medical doctors or psychiatrists serve as an ideological state apparatus by delegitimizing not only the antidemocratic but, and what is problematic at this point, also the pro-democratic and legitimate critique and opposition.

Keywords

Terminology, political extremism, populism, far right, far left, so-called theory of extremism, ideological state apparatus, post-politics, biopolitics, normalisation

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

1 Úvod

Málokterá politická téma vyvolala v poslednej dobe toľko znepokojenia, záujmu a debát ako krajná pravica a spolu s ňou súvisiace problematiky populizmu a extrémizmu.¹ Nárast počtu diskusií a tiež intenzity obáv je, ako sa zdá, priamo úmerný nárastu popularity tohto typu subjektov, ktorý je v Európe možný sledovať od polovice 80. rokov minulého storočia. Túto skutočnosť naposledy potvrdili alarmujúce titulky renomovaných spravodajských portálov, ako sú napríklad Reuters (Baker 2014) alebo CNN (Shoichet, Boulden 2014). Tie označili výsledky krajnej pravice v minuloročných voľbách do Európskeho parlamentu za „zemetrasenie“.²

Problematika krajnej pravice však nie je diskutovaná len v mediálnej, ale taktiež aj v akademickej sfére. V rámci nej nie je výskum krajnej pravice úplne nový, ale historicky nadväzuje na analýzy fašizmu a totalitarizmu, ktoré poskytli teoretický rámec pre výskum súčasnej krajnej pravice (Mudde 1995: 204). Pod opätovné obnovenie záujmu o túto tému sa okrem vnímania krajnej pravice ako hrozby podpísal predovšetkým nárast jej popularity a relevancie spojený s nástupom jej tzv. tretej vlny.³ Kombinácia týchto

¹ Termín krajná pravica je v odbornej literatúre často označovaný ako dáždnikový termín („umbrella term“), zahŕňajúci pod seba tak subjekty populistckej radikálnej pravice, ako aj extrémnu pravicu (pozri napr. Art 2011: 10; Charvát 2007: 18; Mudde 2014: 98; Taggart 1995: 48). I keď populizmus nie je výhradne spojený len s krajnou pravcou, v Európe je to práve krajná pravica, ktorá je považovaná za jeho najtypickejšieho predstaviteľa (pozri napr. Kaltwasser 2014: 479; Taggart 2003: 2).

² Názvy spomínaných článkov zneli: *French far right in 'earthquake' win as Europe votes* (Reuters, 26. 5. 2014) a *That 'earthquake' in Europe? It's far-right gains in Parliament elections* (CNN, 26. 5. 2014).

³ „Prvá vlna“ v tomto zmysle označuje povojnový neofašizmus zo začiatku 50. rokov, „druhá vlna“ tzv. poujadizmus z druhej polovice 50. rokov a škandinávsky pravicový populizmus zo 70. rokov a „tretia vlna“ krajnej pravice označuje nárast tohto typu subjektov od 80. rokov 20. storočia. S týmto rozlíšením prišiel ako jeden z prvých nemecký politológ Klaus Von Beyme, ktorý presnejšie hovorí o nástupe tretej vlny pravicového extrémizmu (Von Beyme, 1988). Rôzni autori si však toto označenie prispôsobujú podľa termínu, ktorý sa v tej-ktorej štúdii používa. Mudde napríklad hovorí o tretej vlne extrémne pravicovej straníckej rodiny (Mudde

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

dvoch faktorov tak v nedávnej dobe podnietila vznik systematického výskumu tohto fenoménu (Ciani et al. 2012: 6). To potvrdzujú aj slová jedného z vedúcich odborníkov na krajnú pravicu, holandského politológa Casa Muddeho, ktorý uvádza, že sa v súčasnosti produkuje väčší počet článkov a kníh o krajnepravicovej straníckej rodine, ako je tomu pri všetkých ostatných straníckych rodinách dokopy (Mudde 2013b: 2). Krajná pravica tak predstavuje jednu z najpálčivejších a najpertraktovanejších politických tém ostatných desaťročí a je zároveň najviac diskutovanou straníckou rodinou jak v rámci akademickej komunity ako aj mimo nej (Mudde 2000: vii).

Napriek tomu, že o krajnej pravici už viac rozhodne nemožno hovoriť ako o akademicky neprebádanom území (Backes, Moreau 2011: 9), do ktorého okrem politológov prinášajú svoje poznatky rovnako tak aj politickí sociológovia, sociálni psychológovia alebo sociálni antropológovia (Goodwin 2009: 322), potýka sa jej výskum s niekoľkými problémami. Othon Anastasakis hovorí v tejto súvislosti o zmätočnej terminológii, chýbajúcej spoločne akceptovanej definícii a z toho vyplývajúcej problematickej klasifikácii viacerých prípadov subjektov patriacich do krajnepravicovej politickej rodiny (Anastasakis 2000: 5). A práve o prvom spomenutom probléme, teda o problematických aspektoch používanej terminológie, tvorenej najčastejšie rôznymi označeniami, ako napríklad *radikalizmus*, *extrémizmus* alebo *populizmus*, ktoré sa však nepoužívajú výhradne len na označenie krajnepravicových subjektov, bude pojednávať tento článok. Jeho cieľom je prezentácia kritického pohľadu na problematiku terminológie politickej krajnosti.⁴ V rámci nej predstavím najčastejšiu

1996: 226), de Lange o tretej vlne radikálne pravicových strán (De Lange 2007: 411) a Ellinas o krajnepravicovej vlne (Ellinas 2010: 14).

⁴ Prívlastok kritický tu má podobný význam, v akom ho používajú kritické bezpečnostné štúdiá (critical security studies) (pozri napr. Bigo, Tsoukala 2008: 6) a predovšetkým kritické teroristické štúdiá (critical terrorism studies), teda ako prístup k skúmaniu, ktorý je ochotný spochybniť dominantnú paradigmu v oblasti chápania týchto javov, citlivo pristupuje

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

kritiku dotýkajúcu sa predovšetkým najfrekventovanejších konceptov, teda extrémizmu a populizmu, ktorú budem následne rozvíjať v duchu téz postmarxistických a postštrukturalistických autorov, akými sú Louis Althusser, Jacques Rancière, Slavoj Žižek alebo Michele Foucault.

2 Problematické aspekty terminológie politickej krajnosti

Na úvod pojednania o terminológii politickej krajnosti možno konštatovať, že je značne sporná. Paul Hainsworth napríklad uvádza, že v prípade termínu extrémna pravica ide o „*problematický nástroj politickej analýzy*“ (Hainsworth 2000: 4). Jedným z dôvodov, prečo tomu tak je, je aj fakt, že sa jednotlivé termíny používajú okrem akademických aj na ideologicky a politicky motivované „bojové“ účely, ktorých cieľom je diskreditácia protivníka. Takéto zneužívanie terminológie na politicko-mocenské účely nie je, ako by sa niektorí mohli domnievať, len fikciou odohrávajúcou sa na plátnach hollywoodskych kasových trhákov.⁵ Práve naopak, na túto skutočnosť poukazujú explicitne viacerí autori,

k ich označovaniu, je transparentný ohľadom vlastných hodnôt a politických postojov, pristupuje k skúmaniu s etikou a zodpovednosťou a vychádza zo široko definovaného významu konceptu emancipácie. Okrem toho je jeho cieľom vyvolať debatu a poukazovať na nespokojnosť s príkladmi predpojatosti a normatívneho zamerania výskumu a jeho cieľov (Breen Smyth, et al. 2008: 2).

⁵ Takýto popkultúrny príklad, v rámci ktorého vystupuje do popredia aspekt zneužitia terminológie na politicko-mocenské účely poskytuje dialóg z filmového spracovania prvej časti tretieho dielu románovej sci-fi trilógie *Hry o život* s podtitulom *Drozdajka*, nakrúteného podľa knižnej predlohy Suzanne Collinsovej. V ňom autokratický prezident Coriolanus Snow (Donald Sutherland) stojaci na čele totalitnej diktatúry, bojuje proti skupine povstalcov vedenej pôvabnou Katniss Everdeen (Jennifer Lawrence), ktorej cieľom je zvrhnúť existujúci režim a zmeniť tak nespravodlivé pomery v ríši. V inkriminovanej časti filmu číta prezident Snow návrh svojho prejavu a upozorňuje svoju asistentku zodpovednú za jeho prípravu: „*Ageria, budeš musieť prepísať tieto vety. Nenazvem ich rebelmi. Toto sú nezmyselné akty vzdoru a ja ich nebudem legitimizovať*“. Ageria pritaká a navrhuje prezidentovi: „*Nazveme ich kriminálnikmi*“. Prezident nesúhlasí. „*Radikálmi?*“ opýta sa Ageria. Prezident prikývne a v nasledujúcej scéne používa termín radikáli za účelom delegitimizácie snáh povstalcov vo svojom prejave adresovanom ľudu.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

ktorí sa touto problematikou dlhodobo zaoberajú (pozri napr. Mudde 1996: 228; Mudde 2000: 10; Mareš 2003: 36). V tomto zmysle možno spomenúť napríklad autorov Petra Daviesa a Paula Jacksona, ktorí v rámci nimi identifikovaných piatich problémov sťažujúcich definovanie krajnej pravice uvádzajú okrem iného, že (1) termín krajná pravica je vnímaný ako pejoratívne označenie, a že (2) väčšina krajnepravicových subjektov toto svoje označenie odmieta (Davies, Jackson 2008).⁶ To isté platí aj v prípade populizmu, ktorý je taktiež často pejoratívnym označením, s ktorým sa nikto dobrovoľne nestotožňuje, ale naopak, je označovaný svojimi politickými protivníkmi (D'èramo 2013: 8). Podľa Fennema tak musí byť politológ v akademickom prostredí schopný zdôvodniť, prečo a na základe akých kritérií označil daný subjekt jedným z týchto kontroverzných označení (Fennema 2004: 2), od ktorých sa jednotlivé takto označované subjekty spravidla dištancujú (Charvát 2007: 13). Dôsledkom týchto problematických aspektov sú zároveň aj vyššie metodologické štandardy, ktorým sú krajná pravica a jej príbuzné koncepty, v porovnaní s inými straníckymi rodinami, vystavené (Zaslove 2009: 317).

Na základe vyššie uvedených dôvodov tak možno konštatovať, že pri pomerne obsiahlych terminologických pojednaniach, ktoré v prípade prác o krajnej pravici nie sú neobvyklými (pozri napr. Dočekalová 2007; Ignazi 2006; Mudde 1996), rozhodne nejde o terminologický fetišizmus či konceptuálnu obsesiu autorov. Ako uvádza Mammone, použitie jednotlivých termínov nie je neutrálne, práve naopak, môže mať významné politické implikácie (Mammone, et al. 2012: 2). Kým v niektorých krajinách, ako je napríklad Nemecko, môžu byť organizácie, ktoré sú označené za extrémistické, vystavené procedúram, ktorých cieľom je ich zakázať, s inými označeniami, ako je napríklad

⁶ Za ďalšie faktory sťažujúce definovanie krajnej pravice označujú spomínaní autori to, že (3) výskum krajnej pravice nemá jasný predmet a metódy, (4) krajná pravica je v jednotlivých krajinách rôznorodá, a že sa (5) mení v rámci svojho historického vývoja (Davies, Jackson 2008).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

prívlastok *radikálny*, aspoň v nemeckom kontexte, takéto postihy spojené nie sú (Braunthal 2009: 5; Mudde 1996: 231; Mudde 2012: 3). Pri všetkých pojednávaných termínoch však môžu zohrávať svoju úlohu silné negatívne a pejoratívne konotácie, ktoré tieto termíny evokujú (Strmiska 1998: 28). Množstvo autorov preto upozorňuje, že termíny extrémizmus, radikalizmus alebo populizmus môžu slúžiť ako nástroje stigmatizácie (Backes 2007: 246; Barša, et al. 2010: 206; Keller 1998; Linden, Klandermans 2005; Mudde 2007: 118; Ramalingam 2012; Učeň 2012: 37), ostrakizácie (Van Spanje 2010), delegitimizácie (Baggini 2013: 129; D'èramo 2013: 26; Preiss 2014; Rydgren 2005: 425; Taguieff 1995: 9), diskreditácie (Mareš 2003: 36; Strmiska 1998: 28; Slačálek 2010: 158), diskvalifikácie (Charvát 2007: 10), marginalizácie (Stavrakakis 2013: 34), sekuritizácie (Mareš 2013: 526), prípadne až kriminalizácie oponentov a ich názorov (Berlet, Lyons 2010: 1).

3 Ideologizácia teoretických škôl ako „vojna slov“

Ďalšou z problematických stránok výskumu krajnej pravice, ako aj extrémizmu a populizmu vo všeobecnosti, je skutočnosť, že sa v niektorých prípadoch v odbornej literatúre prejavujú ideologicko-politické postoje jednotlivých autorov (Mareš 2003: 15). Problematické môže byť v tomto ohľade už samotné rozhodnutie, aký termín daný autor použije. Táto voľba je často ovplyvnená hlášením sa konkrétneho autora k niektorému z teoretických prístupov (Mudde 2000: 13–4), ktoré však môže byť determinované ideologicky. V tomto ohľade rozlišuje Cas Mudde štyri teoretické prístupy skúmajúce krajinú pravicu, z ktorých všetky preferujú rozličné termíny. Prostredníctvom týchto termínov potom jednotliví autori zdôrazňujú taký aspekt krajnej pravice, ktorý podľa nich predstavuje jej najzásadnejšiu črtu. Samotným výberom niektorého z týchto pejoratívnych termínov sa zároveň vymedzujú tak ideologicky blízke, ako aj ideologicky vzdialené koncepty. Tie sú v prvom prípade v dôsledku tejto blízkosti diskreditované a v druhom prípade, v dôsledku vzdialenosti, vykresľované v pozitívnom svetle, ako protiváha ku krajnej pravici. Prvý je v tomto ohľade *marxistický prístup*. Ten je okrem

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

marxistických autorov populárny aj medzi niektorými umiernenými ľavicovými autormi. Tento prístup označuje krajnú pravicu termínom fašizmus, ktorý interpretuje ako extrémnu formu pravice. Tým kladie dôraz na pravicový aspekt krajnej pravice, konkrétne na kapitalizmus, konzervatívne hodnoty a antikomunizmus. V dôsledku toho prezentuje pravicu a konzervativizmus ako ideologicky spriaznené koncepty s krajnou pravcou a naopak, socializmus a komunizmus ako jej ideologických nepriateľov. Táto marxistická teória fašizmu⁷ je kritizovaná predovšetkým z tábora liberálnych a konzervatívnych autorov, práve kvôli zdôrazňovaniu údajných podobností medzi tradičnou a krajnou pravcou. Tí súčasne poukazujú na podľa nich výraznejšie podobnosti medzi krajnou pravcou a krajnou ľavicou.⁸ Z tejto kritiky vyvstala zároveň teória totalitarizmu, ktorej moderný variant predstavuje v mnohých aspektoch v poradí druhý prístup, označený ako *teoreticko-extrémistická škola*, prípadne častejšie ako tzv. teória extrémizmu.⁹ Tá je populárna predovšetkým medzi nemeckými pravicovými a konzervatívnymi autormi, ktorí predstavujú jej najčastejších protagonistov. Tzv. teória extrémizmu preferuje, ako už jej názov napovedá, termín extrémizmus. Jeho definíciu preberá od právnej definície nemeckého Spolkového úradu na ochranu ústavy a definuje ho ako antitézu k demokratickému ústavnému štátu. Tento protidemokratický sentiment

⁷ Bližšie k marxistickej teórii fašizmu píšú iní autori (pozri napr. Laclau 1979: 81-142 a Rabinbach 1974).

⁸ Tento rozličný pohľad na problematiku zdôrazňuje aj Slavoj Žižek, ktorý uvádza: „Rozdiel medzi liberalizmom a radikálnou ľavicou tkvie v tom, že hoci sa obe ideológie odvolávajú na tie isté tri elementy (liberálny stred, populistická pravica, radikálna ľavica), umiestňujú ich do rámca radikálne odlišnej topológie: zatiaľ čo pre liberálny stred sú radikálna ľavica a radikálna pravica dvoma variantmi toho istého „totalitárneho excesu“, pre ľavicu jediná autentická alternatíva existuje medzi ňou samotnou a liberálnym mainstreamom, pričom populistická „radikálna“ pravica nie je pre ľavicu ničím viac než symptómom neschopnosti liberalizmu poradiť si s ľavicovou hrozbou“ (Žižek 2011: 99-100).

⁹ Túto nadväznosť tzv. teórie extrémizmu na teóriu totalitarizmu zdôrazňuje viacero autorov. Miroslav Mareš napríklad uvádza, že tzv. teória extrémizmu sa rozvíjala predovšetkým na báze konceptov totalitarizmu (Mareš 2003: 16) a Marco D'Erano píše: „...diskurz „dvojitého totalitarizmu“ bol prenesený do „teórie extrémov““ (D'Erano 2013: 21).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

má podľa tohto prístupu zároveň predstavovať najcharakteristickejšiu črtu a podobnosť medzi pravicovým extrémizmom a jeho údajným ľavicovým ekvivalentom. Za to sú tzv. teória extrémizmu a jej zväčša pravicoví predstavitelia kritizovaní predovšetkým z tábora ľavicových autorov. Tretí teoretický prístup predstavuje tzv. *modernizačná teória*, ktorá chápe krajnú pravicu ako reakciu na modernizáciu a s ňou spojenú globalizáciu a prisťahovalectvo. Modernizačná teória nepreferuje konkrétny termín, ale zdôrazňuje reakcionársky aspekt krajnej pravice. V dôsledku toho vidí ideologickú blízkosť medzi krajnou pravcou a konzervativizmom, a naopak jej protipól vidí v progresívnych stranách. Opač v tomto zmysle predstavuje posledný, štvrtý teoretický prístup označený ako tzv. *nová politika*. Tá zdôrazňuje moderné aspekty súčasnej krajnej pravice, predovšetkým populizmus, ktorý zároveň predstavuje aj preferovaný termín. Za ideologicky najbližšie ku krajnej pravici tak považuje ľavicovo liberálne strany, predstavujúce iný typ tzv. novej politiky, rovnako charakteristický svojim populizmom. Naopak, za ideologicky najvzdialenejšie považuje tradičné a etablované strany.¹⁰ Tento vzťah medzi teoretickými prístupmi skúmajúcimi krajnú pravicu, nimi preferovanou terminológiou a interpretáciou ideologickej pozície spriatelených a znepriatelených konceptov voči krajnej pravici zhrnul Mudde do nasledujúcej schematickej tabuľky (Mudde 1996: 240–3)¹¹:

Legenda k tabuľke: Schematické znázornenie ideálneho vzťahu medzi teoretickou školou, používaným termínom a hlavnými spriatelenými a znepriatelenými ideologickými konceptmi:

¹⁰ Predstaviteľom tohto prístupu je napríklad Paul Taggart, ktorý uvádza, že nový populizmus (termín, ktorým označuje súčasnú populistickú krajnú pravicu) prevzal od ľavicových strán a hnutí „novej politiky“ zo 70. a 80. rokov 20. storočia ideologickú kritiku prevažujúcej politiky a etablovaných politických strán (Taggart 2000: 73).

¹¹ Toto znázornenie je však potrebné pri súčasnom množstve a rozmanitosti autorov zaoberajúcich sa touto témou, ktorí každoročne produkujú množstvo odborných článkov o krajnej pravici, brať skôr orientačne ako doslovne.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

<i>Teoretická škola</i>	<i>Používaný termín</i>	<i>Hlavné spriateleneé ideologické koncepty</i>	<i>Hlavné znepriateleneé ideologické koncepty</i>
Marxistická	(neo)fašizmus	pravícové/ kapitalistické strany	socialistické/ komunistické strany
Teoreticko- extrémistická	pravícový extrémizmus	extrémne lavicové strany	demokratické strany
Modernizačná	bez špecifického termínu	konzervatívne strany	progresívne strany
Nová politika	populizmus	ľavicovo-liberálne strany	tradičné/etablované strany

Na jednotlivých prístupoch vidieť, že na charakteristiku krajnej pravice používajú rozličné termíny. Prostredníctvom nich zdôrazňujú jej rozličné črty, čím zároveň poukazujú na podobnosti medzi ňou a rôznymi ideologickými konceptmi, ktoré v dôsledku toho diskreditujú. Na to odpovedajú autori vychádzajúci z týchto ideologických tradícií svojou kritikou a poukazovaním na iné podobnosti. Tento stav, pre ktorý sa vžilo označenie „vojna slov“ (pozri napr. Arzheimer 2012: 75; Mileti, Plomb 2012: 11; Mammone, et al. 2012: 2) odkazujúci k Muddeho článku s názvom *The War of Words Defining the Extreme Right Party Family* (Mudde 1996), je najvýraznejší v prípade prvých dvoch zmienených prístupov, teda marxistickej teórie fašizmu a tzv. teórie extrémizmu. Extrémna pravica je tak v prvom prípade prezentovaná ako extrémna forma pravícového zmýšľania a v druhom prípade ako pravícová forma extrémizmu, ktorého zrkadlový obraz predstavuje jeho ľavicová „tvár“ (Mudde 2000: 179).

4 Kritika tzv. teórie extrémizmu

Kým počas minulého režimu dominovala v komunistickom bloku z jasných dôvodov marxistická teória fašizmu (pozri napr. Filatov 1985; Filatov, Rjabov 1985; Modržinskaja

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

1980; Šabad 1980), v súčasnosti minimálne v regióne strednej Európy predstavuje dominantnú paradigmu tzv. teória extrémizmu. Okrem toho, že ide v jej prípade o zrejme najvplyvnejší prístup, je tzv. teória extrémizmu zároveň aj často kritizovaná (Mareš 2003: 27; Mudde 1996: 241). Akademické výhrady voči nej zhŕňa Miroslav Mareš, ktorý je jedným z jej protagonistov, do nasledujúcich piatich bodov: (1) symetrický pohľad – kritizované je stavanie komunistickej, anarchistickej či novej ľavice prostredníctvom označenia ľavicový extrémizmus na jednu úroveň s pravicovým extrémizmom, (2) ideologickosť – kritizovaná je ideologická podmienenosť výskumu extrémizmu, (3) bojový pojem – kritizovaná je skutočnosť, že termín extrémizmus slúži k diskreditácii politických oponentov, (4) etatizmus – kritizované je vymedzenie extrémizmu prostredníctvom štátom určených noriem a úloha expertov v legitimizovaní represívnych opatrení štátu voči svojim oponentom, (5) extrémizmus stredy – kritizované je vymedzovanie extrémizmu ako okrajového fenoménu, pričom niektoré agendy typické pre extrémistov (ako je napr. rasizmus) možno podľa tejto kritiky nachádzať naprieč celú spoločnosť (Mareš 2013: 536). Na základe vyššie spomenutých výhrad sa dokonca objavili hlasy nazývajúce tento prístup zdiskreditovanou teóriou (Berlet, Lyons 2010). Okrem tejto kritiky je tzv. teória extrémizmu v dôsledku jej malého vysvetľujúceho prínosu (Mareš 2013: 528) kritizovaná aj za svoj obmedzený cieľ (Mudde 1996: 241) a nekomplexnosť (Mikulčíková 2010: 18–9). Mareš dokonca priznáva, že viacero teoretických záverov tzv. teórie extrémizmu nespĺňa vedecké nároky kladené na teóriu (Mareš 2003: 16), čo si uvedomujú aj samotní autori hlásiaci sa k tomuto prístupu, ktorí v súčasnosti označujú svoj prístup skôr ako výskum extrémizmu alebo porovnávací výskum extrémizmu. Napriek týmto výhradám však ide v prípade tzv. teórie extrémizmu o vplyvný prístup, a to predovšetkým v Nemecku a v krajinách strednej Európy. O tom svedčí aj skutočnosť, že tzv. teória extrémizmu je už od svojich počiatkov úzko spätá s nemeckou politickou praxou, predovšetkým s činnosťou bezpečnostných orgánov. Zároveň ovplyvňuje aj diskusie v Českej republike a sprostredkovanie cez ňu taktiež

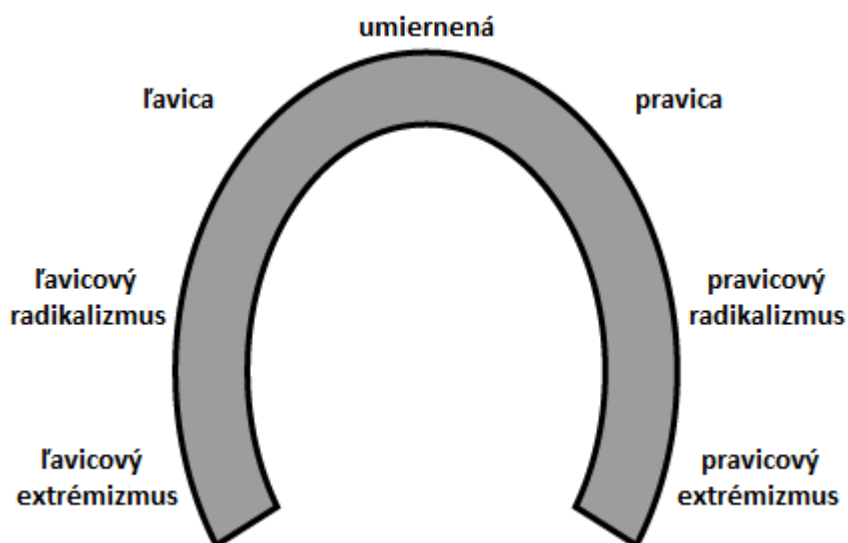

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

aj na Slovensku (Mareš 2013: 526–34). Príkladom toho je samotný Miroslav Mareš, ktorý je považovaný za hlavnú autoritu výskumu extrémizmu v Českej republike (pozri Holas 2010: 198) a jeho prácami sa zároveň nechali priamo inšpirovať aj *Koncepcie boja proti extrémizmu* na roky 2011–2014 a 2015–2019 z dielne slovenského Ministerstva vnútra schválené Vládou Slovenskej republiky (Vláda SR 2011: 37; Vláda SR 2015: 6).

V Nemecku, ktoré je domovskou krajinou tzv. teórie extrémizmu, je teda typický prístup symetrického nazerania na extrémizmus (Von Beyme 1988: 2). Ten je možné graficky znázorniť prostredníctvom tzv. podkovového modelu, podľa ktorého nepredstavujú pravicový a ľavicový extrémizmus vzájomnú opozíciu, ale sú si naopak v dôsledku viacerých spoločných znakov hodnotovo blízke (pozri napr. Mareš 2003: 45)¹².

Takýto prístup je však podľa Von Beymeho cudzí pre prístupy v iných krajinách, kde by sa napríklad na komunistické strany len ťažko nazeralo cez prizmu extrémizmu.

¹² Obdobne interpretuje vzťah pravicového a ľavicového extrémizmu aj Clayton Waddell, ktorý ho však opisuje ako dva konce nalomeného kruhu nachádzajúce sa v tesnej vzájomnej blízkosti (Waddell 1972: 28–9).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Nemeckí autori, ktorí odmietajú prijať túto extrémistickú symetriu, sú tak podľa neho pod neustálou paľbou kritiky (Von Beyme 1988: 2). Kritizovaní sú však aj konzervatívni predstavitelia tzv. teórie extrémizmu. Okrem už spomínanej ľavicovej kritiky, čelia v Nemecku aj kritike zo strany liberálnych autorov. Tí im okrem ignorovania dôvodov nárastu krajnej pravice vytykajú aj ich prílišné zameranie a podporu otázkam práva a poriadku vychádzajúcim z poňatia extrémizmu zo strany štátnych orgánov, akými sú Ministerstvo vnútra, súdy či polícia (Braunthal 2009: 5–6). To vedie podľa nemeckého politológa Michaela Minkenbergu k stavu, kedy interpretácia termínu extrémizmus v nemeckej tradícii vychádza zo štátom určeného normatívneho základu. Ako ďalej uvádza: „... možno táto definícia dáva zmysel, keď sú štátne authority znepokojené týmto fenoménom, ale sociológovia a politológovia by sa nemali unáhliť v tom, aby nechali štát rozhodnúť, kto a čo má byť analyzované“ (Minkenberg 2011: 40). Najradikálnejšia kritika tohto prístupu, tak ako ju označuje a interpretuje Mareš, explicitne obviňuje tzv. teóriu extrémizmu z toho, že slúži represívnym orgánom štátu. Bezpečnostné orgány štátu podľa tejto kritiky údajne cielene podporujú tento typ akademikov a teoretikov extrémizmu¹³, ktorí následne slúžia ako legitimizačný prvok v diskreditácii ľavice a demokratických alternatív k existujúcemu mocenskému systému. To sa má diať tým, že zovšeobecňujú koncept extrémizmu, ako aj koncepty populizmu, terorizmu a totalitarizmu, okrem pravicových, aj na ich údajné ľavicové varianty (Mareš 2013: 536-7). Na inom mieste uvádza Mareš Neugebauerovu kritiku takéhoto symetrického nazerania na problematiku, podľa ktorej spočíva fundamentálny rozdiel medzi extrémnou pravcou a extrémnou ľavicou v tom, že kým extrémna pravica je

¹³ Rozhodne to však nie je len radikálna kritika zo strany odporcov tzv. teórie extrémizmu, ktorá poukazuje na tento typ podpory. Rovnako tak napríklad Cas Mudde uvádza, že akademici hlásiaci sa k tzv. teórii extrémizmu sú dlhodobo podporovaní nemeckými štátnymi orgánmi (Mudde 1996: 236). V tejto súvislosti možno taktiež spomenúť fakt, že začiatok politologického výskumu extrémizmu v Českej republike bol podporený prostriedkami z Ministerstva vnútra (Fiala 1998: 12, 15).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

bytostne autoritárska, čo ju približuje k protidemokratickým tendenciám, extrémna ľavica je antikapitalistická (Mareš 2003: 28). S touto Neugebaureovou interpretáciou korešponduje aj názor Muddeho a Marcha, ktorí uvádzajú, že radikalizmus krajnej ľavice nespočíva v radikálnom odmietnutí liberálnej demokracie, ako je tomu v prípade krajnej pravice. V prípade krajnej ľavice ide podľa spomenutých autorov predovšetkým o odmietnutie socioekonomickej štruktúry súčasného kapitalizmu, jeho hodnôt a praktík, ktoré môže naberať rôzne prejavy: od odmietania konzumerizmu a neoliberalizmu až k odmietaniu súkromného vlastníctva a zisku (March, Mudde 2005: 25). Rovnaký záver vychádza aj z porovnania hodnôt aktivistov hlásiacich sa ku krajnej pravici a krajnej ľavici. Kým v prvom prípade dominujú autoritárstvo, represívne opatrenia a etnocentrické postoje vychádzajúce z kľúčových hodnôt, akými sú konformita, podriadenosť a rešpekt voči spoločenskej hierarchii, v druhom prípade predstavujú kľúčové hodnoty rovnosť, solidarita a sociálna spravodlivosť (Chirumbolo et al. 2006: 267). Autor známej škály pravicového autoritárstva (RWA scale) psychológ Bob Altemeyer pri svojej snahe zostaviť podobnú škálu merajúcu ľavicové autoritárske sklony dospel dokonca k názoru, že v súčasnosti vymizli autoritárski ľavičiarci a vyhlásil: „... *pokiaľ chcete živého, dýchajúceho, vedecky overiteľného ľavicového autoritára, nenašiel som ani jedného*“ (Altemeyer 1996: 230). Okrem kritiky používania „jedného metra“ v tomto pravo–ľavom kontexte sa objavuje aj pomerne častá kritika používania konceptu ekologického extrémizmu (pozri napr. Binka 2009; Hirsch-Hoefler, Mudde 2014¹⁴; Keller 1998; Škabraha 2010: 141). Otázne je potom to, prečo sa na subjekty vychádzajúce z antikapitalistických alebo radikálne ekologických pozícií pozerá často cez rovnakú prizmu ako na autoritárske a antidemokratické subjekty, a to predovšetkým v kontexte toho, že antidemokratický aspekt je pri tzv. teórii extrémizmu

¹⁴ Pre presnosť je potrebné uviesť, že Hirsch-Hoefler a Mudde hovoria síce o ekoterizme, v našom prostredí sa však pre tento jav vžilo skôr označenie eko-extrémizmus (pozri napr. Vláda SR 2011: 37).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

obecne prezentovaný ako extrémistické minimum (Mudde 1996: 229–30). Podľa Žižeka sa týmto symetrickým pohľadom na problematiku vychádzajúcim z teórie totalitarizmu, „úspešne prepája nový etnický fundamentalizmus a radikálne ľavicové emancipačné projekty“ (Žižek 2007: 7). Pojem extrémizmus tak môže pôsobiť ako amalgám spájajúci pravicových extrémistov s ich odporcami, kde jediná charakteristika extrémistov spočíva v radikálnom postoji a kritike existujúceho mocenského usporiadania (Slačálek 2010: 157–8).¹⁵ Takáto interpretácia pojmu extrémizmus, ktorá podľa Berleta a Lyonsa zahŕňa všetko od nenásilného disentu a občianskej neposlušnosti, cez pravicových a ľavicových populistov, až po neonacistické násilie a teroristické útoky, a ktorá v toho dôsledku vytvára z týchto jednotlivých foriem disentu obraz jednoliatej iracionálnej skupiny bláznov ohrozujúcej spoločnosť, je používaná predovšetkým pravicovými ideológmi a represívnymi orgánmi štátu (Berlet, Lyons 2010: 1–2).¹⁶ Tento pohľad na problematiku následne podľa spomínaných autorov vystupuje tak vo vládnom prostredí, ako aj v prostredí represívnych orgánov štátu ako objektívna skutočnosť, ktorej funkciou má byť ochrana štátu, korporátnych záujmov a politických elít pred kritikou, a zároveň predstavuje aj dominantnú paradigmu v mediálnom informovaní o disidentoch (Berlet, Lyons 2010: 11–4). To potom ovplyvňuje verejné debaty a konvenčné vnímanie extrémizmu, v rámci ktorého sú politické režimy západnej Európy a Severnej Ameriky považované za absolútnu normu demokracie a akákoľvek systematická opozícia voči nim je považovaná za extrémistickú (Lucardie 2001: 2). Podľa názoru Maximiliána Strmisku tak môžu byť termíny ako antisystémovosť a extrémizmus účinnými verbálnymi zbraňami

¹⁵ Podobnú kritiku, avšak v súvislosti s populizmom, vyslovuje D'Éramo, podľa ktorého spočíva politická užitočnosť tohto termínu v spájaní protichodných hnutí stojacích na opačných stranách politického spektra (D'Éramo 2013: 21).

¹⁶ Na podobnú situáciu poukazujú Hirsch-Hoefler a Mudde v prípade americkej diskusie ohľadom vhodnosti používania termínu ekoterorizmus, kde väčšina akademikov, ktorí súhlasia s jeho použitím, preberá, často nekriticky, oficiálnu definíciu ekoterorizmu od Federálneho úradu pre vyšetrovanie (Hirsch-Hoefler, Mudde_2014: 589).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

etablovaných síl napomáhajúcimi im zbavovať sa svojich oponentov takpovediac kontumačne. Z toho dôvodu je podľa neho „pri diskusiách o ‚politickom extrémizme‘ na mieste istá dávka skepticizmu, a to najmä v tých prípadoch, kedy je nedostatok presvedčivých racionálnych argumentov – alebo vôbec absencia schopnosti racionálneho uvažovania a rozvíjania serióznej, odbornej polemiky – nahradzovaný nekritickou obhajobou a uctievaním ‚samozrejmostí‘ príslušného establišmentu“ (Strmiska 1998: 38–9). Okrem toho Strmiska upozorňuje aj na situácie, kedy dochádza k pokusom o „manipuláciu verejnej mienky vo veci ‚politického extrémizmu‘, pokusmi založenými – mimo iného – na predstieraní, že často rýdzo účelovo, mocensko-politicky motivované tvrdenia sú zastierané odbornou autoritou, ktorá však v skutočnosti chýba, alebo je iba potemkinovskou kulisou“ (Strmiska 1998: 28).

5 Politológ ako ideologický štátny aparát

Tým sa dostávame k roli, ktorú pri debatách o extrémizme, ale aj populizme, môžu zohrávať odborníci najčastejšie pochádzajúci z radov politológov. V zmysle vyššie uvedenej Strmiskovej kritiky môžu takéto, z mocensko-politického hľadiska servilné „odborné authority“, predstavovať súčasť toho, čo Louis Althusser nazýva *ideologickými štátnymi aparátmi*. Tie majú podľa Althussera slúžiť štátu, ktorý je v marxistickej teórii označovaný ako *represívny štátny aparát* pracujúci predovšetkým prostredníctvom útlatku (vrátane fyzickej represie) a zahŕňajúci také inštitúcie, akými sú vláda, armáda, polícia, súdy alebo väzenský systém. Jeho hlavnú funkciu vidí Althusser v zmocnení sa a udržiavaní štátnej moci v rukách určitej triedy. Na rozdiel od represívneho štátneho aparátu, pracujú ideologické štátne aparáty, akými sú napríklad inštitúcie náboženstva, zákonov, vzdelávacieho systému alebo rodiny, predovšetkým na základe a pod vládnuou ideológiou. Ich dôležitosť spočíva podľa Althussera v tom, že „žiadna trieda nemôže udržať štátnu moc počas dlhej doby bez toho, aby súčasne vykonávala svoju hegemoniu nad a v ideologických štátnych aparátoch“ (Althusser 2008: 11–20). V tomto zmysle môžu odborné authority poskytovať legitimizáciu inštitúciám, ktorá je dôležitá, pretože „neustále

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

hroziace nebezpečenstvo anomického strachu prepukne naplno, hocikedy sú legitimizácie, ktoré túto neistotu zastierajú, ohrozené alebo sa zrútia“ (Berger, Luckmann 1999: 104). Iný významný francúzsky politický filozof, postmarxista a zároveň Althusserov žiak, Jacques Rancière, dokonca navrhuje tradičné chápanie politiky, pod ktorým rozumie distribúciu moci a jej legitimizáciu, nahradiť termínom polícia. Tú na rozdiel od tradičného významu tohto slova interpretuje ako hegemónne a konzervujúce prejavy aktuálne predominantného režimu.¹⁷ Pod skutočnou politikou chápe Rancière emancipáciu neprivilegovaných skupín prostredníctvom disentu za účelom dosiahnutia rovnosti (Rancière 2010: 27–44; Rancière 2011: 36–8). V tomto duchu interpretuje aj termín populizmus, ktorý Mudde a Kaltwasser označujú za jeden z najpoužívanejších a zároveň najviac zneužívaných termínov, tak v akademickej komunite, ako aj mimo nej (Mudde, Kaltwasser 2012: 1). Podľa Rancière predstavuje populizmus spoločné označenie, ktorým držitelia moci a im poplatní experti a ideológovia označujú všetky formy disentu voči prevažujúcemu konsenzu, a to bez ohľadu na to, či ide o prodemokratický disent alebo náboženský či rasistický fanatizmus. Ich spoločným znakom má byť údajná zaostalosť ľudí, ktorí k týmto formám radikálnej politiky inklinujú. Rancière vníma preto termín populizmus ako prostriedok využívaný držiteľmi moci za účelom dosiahnutia želaného stavu, kedy budú môcť vládnuť bez ľudí a bez politiky (Rancière 2006: 78–80). V duchu tejto kritiky možno termíny ako populizmus a extrémizmus označiť za nástroje *postpolitiky*. Tá predstavuje podľa Žižeka stav, kedy je ideologické súperenie nahradené vládou technokratov

¹⁷ Na vysvetlenie rozdielu medzi tradičným významom polície a svojou interpretáciou uvádza Rancière analógiu inšpirovanú Althusserom, pri ktorej vystupuje policajt počas zhromaždenia. V tradičnom význame slova je poslaním polície v takejto situácii zachovanie poriadku prostredníctvom napomínania demonštrantov symbolicky vyjadreného pokrikom „*Hej, ty tam!*“ (Althusser 2008: 48). Avšak polícia v rancièreovskom zmysle plní funkciu zachovávanie poriadku prostredníctvom demonštrovania normálnosti situácie obrazne vyjadrenej heslom „*Postupujte ďalej! Nie je tu nič k videniu*“, voči ktorej potom nie je potrebné zo strany občanov nijakým spôsobom zakročiť alebo protestovať (Rancière 2010: 37).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

(Žižek 2004: 72). Postpolitika na jednej strane spochybňuje možnosť predstaviť si zápas medzi politickými projektmi, ktoré by si nárokovali nové usporiadanie spoločnosti a zároveň spolu so svojimi inštitúciami vytláča projekty spochybňujúce status quo do sféry nelegitimity, extrémizmu a utópií (Kobová 2012: 22). Okrem toho je pre ňu typické, že sa oponentov statusu quo nesnaží poraziť v politickej rovine, ale prostredníctvom morálneho odsúdenia (Mouffe 2005: 56). Pre niektorých autorov preto význam termínu populizmus určený diskurzom o dvoch protikladných extrémoch predstavuje pejoratívne označenie využívané politickými protivníkmi s cieľom obmedziť legitímnu politickú aktivitu (D'Éramo 2013: 22), prípadne rámec a normatívny koncept používaný akademikmi a politickými elitami za účelom delegitimizácie snáh o redistribúciu moci (napr. Preiss 2014).¹⁸ Podľa Katsambekisa predstavuje doktrína antipopulizmu, vychádzajúca z takto poňatej interpretácie populizmu, diskurzívnu politickú zbraň, ktorej cieľom je okrem marginalizácie „ľudu“ aj diskreditácia nesúhlasu a demokratického disentu a z toho dôvodu prirovnáva jej pôsobenie k pôsobeniu spomínaného ideologického štátneho aparátu (Katsambekis 2014: 577). Podobne hodnotí tento stav aj Stavrakakis, podľa ktorého sa takto koncipované politické analýzy v prípade populizmu stávajú ideologickými štátnymi aparátmi par excellence (Stavrakakis 2013: 34).

6 Politológ ako lekár a psychiater

Rolu expertov v rámci problematiky politickej krajnosti možno okrem tejto althusserovskej roviny vnímať ďalej aj prostredníctvom téz francúzskeho postštrukturalistu Michela Foucaulta. Ten sa zaoberal problematikou diskurzov

¹⁸ V tejto súvislosti možno zároveň spomenúť Charlesa Tillyho, podľa ktorého sú vlády zvyčajne na strane tých, ktorí majú z existujúcich nerovností prospech. K tomu ich podľa Tillyho vedú tri nasledujúce dôvody: (1) členovia vlád a vládnuce triedy patria k skupine, ktorá má z týchto nerovností prospech, (2) tí, ktorí majú z nerovností prospech, majú zároveň lepšie možnosti organizovať a ovplyvňovať vlády, (3) vládne zdroje plynú vládam zo systémov nerovností a ich spochybnenie by tieto zásadné toky ovplyvnilo (Tilly 2006: 20).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

a expertného vedenia. Foucault identifikuje tri hlavné procedúry vylučovania, ktorých úlohou je obmedziť moc a nebezpečenstvo diskurzov. Označuje ich ako zakázaná reč, vydelenie šialenstva a vôľa k pravde (Foucault 2006: 9,14). Problematika politického extrémizmu, nakoľko, ako sa pokúsim ukázať, sa v rámci nej objavujú všetky spomenuté vylučovacie systémy, predstavuje v tomto ohľade ďalší príklad par excellence.

Najočividnejšie a najznámejšie obmedzenie tu predstavuje zákaz. Podľa Foucaulta je to predovšetkým oblasť politiky a spolu s ňou aj oblasť sexuality, pri ktorých je produkcia diskurzov najviac limitovaná zákazmi (Foucault 2006: 9). V politike je problematika zákazu zrejme najexplicitnejšie vyjadrená prostredníctvom jednotlivých prejavov protiextrémistickej legislatívy. V tomto zmysle ide najmä o rozpúšťanie a zakazovanie tých politických subjektov, ktoré sú za extrémistické označené¹⁹, prípadne o zavádzanie termínu extrémizmus do trestných kódexov jednotlivých štátov.²⁰ Tento prístup stavajúci extrémistické subjekty mimo zákon je v odbornom jazyku označovaný ako *militantná demokracia* (pozri napr. Pelinka 2013: 17). V nemeckej tradícii, z ktorej tento koncept pohybujúci sa na pomedzí politológie a práva vychádza, a ktorá zároveň slúži ako inšpirácia pre protiextrémistické politiky viacerých stredoeurópskych štátov, došlo k jeho prepojeniu so spomínanou tzv. teóriou extrémizmu (Mareš, Výborný 2013: 6–7,13). V Marešovej interpretácii, ktorou sa nechala inšpirovať aj slovenská *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015–2019*, predstavuje koncept militantnej demokracie takú demokraciu, „ktorá vystupuje ofenzívne pomocou právnych, mocenských a diskurzívnych nástrojov proti svojim ideovým nepriateľom vo vnútri systému, a to ešte predtým, ako títo nepriatelia iniciujú naplnenie hlavných hrozieb, ktoré

¹⁹ K zákazu a rozpusteniu extrémistických politických subjektov došlo v krajinách, ako sú napríklad Nemecká spolková republika, Česká republika, Slovenská republika alebo Maďarsko.

²⁰ Príklady takýchto krajín predstavujú Ruská federácia alebo Slovenská republika.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

z ich existencie vyplývajú, predovšetkým závažného narušenia stability režimu, či jeho zničenia“ (pozri Mareš, Výborný 2013: 15 a Vláda SR 2015: 6).

Pokiaľ ide o druhú Foucaultom identifikovanú procedúru vylučovania, teda vymedzenie šialenstva, to možno taktiež pri politickom extrémizme demonštrovať na niekoľkých príkladoch. Ide predovšetkým o skutočnosť, na ktorú poukazujú niektorí autori (napr. Backes 2007: 206; Berlet, Lyons 2010: 1), teda že politickí extrémisti sú často označovaní a vykresľovaní ako „pomätený okraj“ („lunatic fringe“), a to nie len v odbornej literatúre (pozri napr. Goodwin 2007: 241; Larsson 1991: 102), ale rovnako tak aj v politickej praxi. Ramalingam na príklade krajnepravicovej politickej strany Švédski demokrati uvádza: „... strana je opisovaná jazykom typicky spojeným s duševným ochorením, ktorý označuje ich nacionalizmus za ‚chorobnú a patologickú posadnutosť‘ vedenú ‚bláznami‘ a ‚cvokmi‘“ (Ramalingam 2012: 14). V slovenskom kontexte poskytuje takýto príklad výrok premiéra Róberta Fica, ktorý svojho času o radikáloch vyhlásil: „*Pokiaľ ide o radikálov, ja privítam, keď radikálov zadržia a ich zatvoria... Preto stojím si za tým, že všetkých takýchto polobláznov treba pozatvárať a vyšetrovať*“ (Úrad Vlády SR 2008). Toto psychiatrické rámcovanie, v dôsledku ktorého sa vytvára obraz o psychicky neprispôsobivých extrémistoch (Berlet, Lyons 2010: 9) vychádza z výskumu krajnej pravice, kde má dlhú tradíciu, a kde nadväzuje predovšetkým na psychologické interpretácie fašizmu a autoritárstva od autorov, akými boli Wilhelm Reich, Erich Fromm alebo Theodor Adorno, a tiež na neskoršie práce významných amerických autorov ako Seymour Martin Lipset, Daniel Bell alebo Richard Hofstadter (porovnaj Berlet, Lyons 2010: 9; Davies, Lynch 2002: 45; Mudde 2007: 216; Mudde 2010: 1169). Hopkins a Kahani-Hopkins pri vymedzovaní kategórií, akými sú umiernenosť a extrémizmus, upozorňujú na problematický vzťah práve medzi ideológiou a sociálnou psychológiou. Tento vzťah podľa nich odzrkadľuje predovšetkým hodnotové zaťaženie a politické postoje jednotlivých autorov, ktorí určujú deliacu hranicu medzi týmito kategóriami. Na praktickej úrovni môže potom takáto psychologizácia disentu viesť

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

k marginalizácii postavenia jej predstaviteľov a ich názorov (Hopkins, Kahani-Hopkins 2009: 100).

Posledným princípom vylučovania je tzv. vôľa k pravde, ktorej inštitucionalizovanú podobu predstavujú predovšetkým vedecké disciplíny. Tento princíp je podľa Foucalta najsilnejší zo systémov vylučovania a má zároveň tendenciu ovplyvňovať ostatné diskurzy. Jeden z najvýraznejších príkladov, kde k tomuto dochádza je podľa Foucaulta trestný systém. Ten približne od 19. storočia nachádza legitimizáciu svojich verdiktov vo vedeckých disciplínach, akými sú napríklad sociológia, psychológia, psychiatria alebo medicína (Foucault 2006: 14). Zločin je tu často označovaný ako choroba, ktorú je potrebné liečiť (Buraj 2006: 543). Podobne je to aj v prípade rámcovania krajnej pravice, extrémizmu a populizmu, kde niektoré novšie práce explicitne poukazujú na používanie medicínskych metafor (pozri napr. Kaltwasser 2014: 470; Moffitt 2010: 4; Pedahzur 2004: 116). To samozrejme súvisí s už spomínaným psychiatrickým rámcovaním a podobne ho možno demonštrovať na niekoľkých príkladoch. Mudde priznáva, že skúmaniu krajnej pravice dominoval patologický prístup, najexplicitnejšie vyjadrený v Scheuchovej a Klingemannovej téze o *normálnej patológii*. Podľa nej je krajná pravica (1) cudzorodá hodnotám západných demokracií, (2) napriek tomu má však malý potenciál vo všetkých západných spoločnostiach, a (3) jej podpora je vysvetľovaná prostredníctvom štrukturálne determinovaných patológií, ktorých spúšťačom sú extrémne situácie, akými sú napríklad krízy (Mudde 2010: 1169–1171).²¹ O krajnej pravici, ako aj o populizme a extrémizme vo všeobecnosti, sa tak v súlade s týmto prístupom hovorí ako o spolusúvisiacich syndrómoch liberálnych demokracií (Caiani, Della Porta 2010: 1), o demokratickej chorobe, patológii alebo cudzorodom organizme (Kaltwasser 2014: 470,

²¹ Podľa Muddeho však ide v prípade krajnej pravice skôr o *patologickú normálnosť*, teda nie o cudzorodosť voči bežným hodnotám, ale o ich radikalizáciu. V tomto zmysle predstavuje nativizmus radikalizáciu idey národného štátu, autoritárstvo radikalizáciu konzervatívnych a náboženských hodnôt a populizmus radikalizáciu demokratických ideálov (Mudde 2007: 296–7).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

484–485), o spoločenskej chorobe (Katsambekis 2014: 43), o morálnej chorobe (Mouffe 2005: 76), o víruse a bacile postihujúcom demokraciu (Dahrendorf 2008: 288, 294), o víruse, ktorý môže byť nákazlivý (D'Erano 2013: 26), prípadne o anomálii alebo abnormalite predstavujúcej výsledok určitého spoločenského úpadku alebo choroby (Moffitt 2010: 1). Prevencia voči krajnej pravici je v tomto duchu označovaná ako imunizácia (Mondon 2012; Pedahzur 2001: 346–7) a boj proti nej ako terapia (Danics 2007: 61–2). Zrejme najznámejší príklad takejto medicínskej metafory predstavuje frekventovane využívaný, z francúzštiny prevzatý termín *cordon sanitaire* (Ansell, Art 2010; Downs 2002; Ramalingam 2012; Rydgren 2005), ktorý sa v politologickom žargóne prekladá ako karanténa (Mouffe 2005: 59). Opisuje sa ním stratégia etablovaných politických subjektov, prípadne médií, ktorej cieľom je izolovať krajnepravicový alebo extrémistický subjekt (Pelinka 2013: 18; Rydgren 2005: 425; Van Spanje 2010: 357). Veľmi výstižný príklad využívania medicínskej terminológie ponúka aj metafora Amiho Pedahzura, ktorou opisuje jednu zo skupín prístupov potierania extrémizmu. Pedahzur tieto prístupy charakterizuje ako: „... *metódy liečby zamerané na symptómy, chorôb extrémizmu*“. *Tieto príznaky predstavujú predovšetkým politické strany, radikálne hnutia a prejavy poburovania, protištátnej činnosti a politického násillia. Za účelom ,zbaviť sa fašistickej rakoviny', ako usilujú stúpenci militantného postupu, musia byť predpísané obzvlášť silné lieky, s výsledkom, že pacient (napr. samotné politické zriadenie) bude s najväčšou pravdepodobnosťou trpieť silnými vedľajšími účinkami a následkami. Tento lekársky plán obsahuje zoznam nekonvenčných opatrení, ktoré obchádzajú štandardné právne a súdne procesy*“ (Pedahzur 2004: 116).

Krajná pravica, ako aj extrémizmus a populizmus vo všeobecnosti sú teda často vnímané ako choroby, ktoré je potrebné preventívne predchádzať a v prípade, že prepuknú, je potrebné ich diagnostikovať a liečiť. Takýto biologicko-medikálny diskurz prezentujúci nepriateľa ako chorobu, resp. biologickú hrozbu predstavuje podľa Foucaulta

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

mocenský diskurz, ktorého účelom je sociálny konzervativizmus. V rámci neho uplatňuje jedna sociálna skupina danej populácie svoju moc a normy voči tým, ktorí sa od tejto normy odchyľujú za účelom ich sociálnej normalizácie (Foucault 2005: 66–8). Tento diskurz je charakteristický pre Foucaultov koncept *biopolitiky* (Foucault 2005: 218). Biopolitika, alebo inými slovami regulatívna kontrola populácie, sa podľa Foucaulta konštituovala v polovici 18. storočia (Foucault 1999: 162), teda približne v rovnakom čase ako spomínané zmeny v trestnom systéme. Postpolitická biopolitika, ako kombinácia postpolitiky, nahrádzajúcej ideologické súperenie expertným riadením, a biopolitiky, ktorej primárny cieľ predstavuje blahobyť a bezpečnosť obyvateľstva, predstavuje pritom podľa Žižeka prevládajúci spôsob politiky v súčasnosti a jej mobilizačný potenciál spočíva výhradne vo faktore strachu (Žižek 2009: 34). Represiu voči nepriateľom, ktorá môže naberať podoby politickej smrti, vylúčenia alebo zavrhnutia, možno v tomto systéme podľa Foucaulta uskutočniť len v tom prípade, pokiaľ nie sú títo nepriatelia definovaní v politických, ale v biologických kategóriách, a sú tak vykreslení ako hrozba pre bezpečnosť populácie. V takomto prípade ide podľa neho o „*biologickú extrapoláciu témy politického nepriateľa*“ (Foucault 2005: 229–30).²² Cez túto prizmu je možné nahliadať aj na problematiku krajnej pravice, alebo extrémizmus a populizmus vo všeobecnosti, nakoľko sú obecné považované za hrozby (pozri napr. Braunthal 2009: 5; Mareš, Výborný 2013: 5; Mudde 2013a: 2–3; Pedazhur, Weinberg 2001; Taguieff 1995: 10; Williams 2006: 3) prirovnávané často ku chorobe (napr. Kaltwasser 2014: 470, Moffitt

²² V podobnom duchu v analógii s chorobou si slovinský filozof Slavoj Žižek kladie rečnícku otázku, či pojem totalitarizmus, ktorý ako už bolo spomenuté predstavuje predchodcu termínu extrémizmus, nie je „*jeden z hlavných ideologických antioxidantov, ktorého funkciou po celú dobu jeho kariéry bolo neutralizovať voľné radikály a tak napomáhať spoločenskému telesu zachovať si politicko-ideologické zdravie?*“ (Žižek 2007: 3). Takúto funkciu má podľa neho aj vykresľovanie a vnímanie javu ako „*toxického*“, čo je prípadom tak populizmu (napr. Gidron, Bonikowski 2013: 17), ako aj extrémizmu (napr. Painter 2013: 11). Ako uvádza Žižek, v súčasnosti sa predikát „*toxický*“ používa na označenie rozličných javov z rôznych oblastí života, vrátane politiky. Cieľom spoločnosti je potom takýto „*toxický subjekt*“ izolovať, umlčať a neutralizovať (Žižek 2011: 62–3).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

2010: 4; Rydgren 2005). Obraz takto definovaného nepriateľa potom podľa Foucaulta využíva štát ako argument k výkonu svojej suverénnej moci (Foucault 2005: 230). To platí v aktuálne prevládajúcom neoliberalnom diskurze dvojnásobne, keďže štát prichádza v dôsledku okliešťovania ekonomických funkcií o časť svojej legitimity, ktorú následne supluje posilňovaním svojich silových a penálnych aktivít. V tomto zmysle tak predstavuje termín extrémizmus zároveň aj zdroj penálnej legitimity štátu (Krčál 2012).

7 Politológ na súde

Jedna z charakteristických črt moderného penálneho systému spočíva v čiastočnom prechode legálnej trestnej moci na expertov. V dôsledku toho sa podľa Foucaulta vytvára „scientisticko-juristický komplex“, ktorého jednou z funkcií je, že „okázalým začleňovaním prípadov porušovania zákona do poľa objektov vedeckého poznania dávajú mechanizmom právneho trestania oprávnenie zmocňovať sa nielen týchto prípadov, ale aj indivíduí; nielen toho, čo indivíduá urobili, ale toho čím sú, čím budú, čím môžu byť“, a ktorého jedným z cieľov je neutralizácia ich nebezpečného stavu (Foucault 2000: 23–5).²³ To sa deje v modernej spoločnosti, ktorú Foucault charakterizuje ako disciplinárnu, prostredníctvom *normalizácie* (Buraj 2006: 543; Foucault 2000: 184–5).²⁴ Ako priznáva zrejme najznámejší predstaviteľ tzv. teórie extrémizmu,

²³ Perspektíva postfoucaultovskej kriminológie stavajúca na Foucaultových prácach o súdnych a psychiatrických systémoch uvádza, že síce sa jednotlivé kategórie v rámci trestného súdnictva menia, vždy sa však zavádzajú za účelom vylúčenia tých, ktorí sú považovaní za nežiaducich (Beale 2014: 264–5).

²⁴ Tu možno poznamenať, že niektorí autori upozorňujú na rozličné vnímanie podstaty zločinu v závislosti od sociopolitického a socioekonomického usporiadania spoločnosti. Kým vnímanie zločinu ako patologického a abnormálneho javu, ktorý je potrebné normalizovať a liečiť, je typické predovšetkým pre štáty blahobytu, v súčasnosti dominujúce neoliberalne usporiadanie nazerá na zločin predovšetkým z hľadiska teórie racionálnej voľby. Zločin je tak považovaný za normálny jav páchaný racionálne kalkulujúcimi jednotlivcami, ktorí vyhodnotili, že možnosť prospechu je vyššia ako riziko sankcie (Garland 2001: 15–6, 127–31; O'Malley 2000: 17–33). S touto premisou pracujú aj niektoré práce zaoberajúce sa problematikou

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Nemec Uwe Backes „*Oháňanie sa extrémom je súčasťou normalizačného diskurzu, v ktorom väčšinová spoločnosť permanentne vyjadruje svoju normálnosť a stred. V normalizačných diskurzoch nachádzajú kultúrno-mocenské boje svoje vyjadrenie v tvrdej kritike nepopulárnych oponentov*“ (Backes 2007: 246). D'éramo pripodobňuje túto situáciu k štatistickým priemerom, kedy sú extrémne hodnoty považované za abnormálne (D'éramo 2013: 21). Extrémistické označovanie je tak prejavom sebestrednosti politického streda (Slačálek 2010: 158), ktorý určuje, čo patrí do streda a čo na okraj, čo je prípustné a čo nie (Barša, et al. 2010: 206). V rámci normalizácie je preto akákoľvek kritika systému označovaná ako prejav nelojality a kolaborácie s nepriateľom a akýkoľvek disident je prezentovaný ako extrémista (Škabraha 2010: 140–3). Normalizácia tak vo foucaultovskom zmysle predstavuje situáciu, kedy je spor popretý tým, že sa jednej strane podarí zvíťaziť nad ostatnými. Svoju nadvládu potom prezentuje ako panstvo normálneho nad nenormálnym, zdravého nad úchylným, alebo prirodzeného nad neprirodzeným. Pokiaľ teda získa nejaký názor status spoločenskej normy, tí ktorí ho nezdediajú, sa zmenia na vydedencov a nie sú viac chápaní ako politickí rivali, ale ako extrémisti spochybňujúci univerzálne princípy, ktoré musí prijať každý normálny, teda morálne a psychicky zdravý človek (Barša, et al. 2010: 202). Takýto normalizačný „scientisticko-juristický komplex“ (Foucault 2000: 24) eliminujúci politický status aktérov možno identifikovať aj pri problematike politického extrémizmu. Ako uvádza Strmiska: „*v kontexte systému, opretého o viac menej väčšinový konsenzus, sa politický súper za pomoci prívlastkov ,extrémny' v zmysle ,antisystémový', vyraduje za hranice legitímnej opozície a politický establišment si tak otvára možnosť vysporiadať sa s ním mimo politickými, to jest súdnymi či priamo trestnoprávnymi, otvorene represívnymi prostriedkami*“ (Strmiska 1998: 37). Podľa niektorých autorov možno dokonca uviesť, že je to súdna zložka štátnej moci, ktorá

extrémizmu (pozri napr. Wintrobe 2006), avšak vo väčšine prípadov je extrémizmus ako jav považovaný za prejav abnormality alebo patológie (Mudde 2010: 1171).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

určuje atribút politického extrémizmu (Smolík 2011: 102; Štefančík 2013: 20).²⁵ Súdny systém spolu so zákonmi predstavujú podľa Bourdieho „kvintesenciálnu formu symbolickej moci“, ktorá prostredníctvom svojho normalizačného efektu produkuje legitimitu spoločenského usporiadania, a o ktorej sa len ťažko možno domnievať, že znevýhodňuje dominantnú moc. Podľa Bourdieho tak ide v prípade práva o mocenský diskurz prispievajúci k udržiavaniu normálnosti, kedy sa iné praktiky javia ako deviantné, abnormálne alebo patologické (Bourdieu 1986: 842–7). Vytvorením inštitúcie súdnych znalcov a produkciou znaleckých posudkov na tému politického extrémizmu²⁶ došlo k čiastočnému prechodu legálnej trestnej moci aj na expertov v oblasti politológie, ktorá sa tým zaradila k odborom ako psychológia, psychiatria alebo medicína. To dáva niektorým politológom a expertom zaoberajúcim sa politickým extrémizmom do rúk pomerne veľkú moc. Problém, ktorý tu vyvstáva možno opísať slovami Ivana Buraja: *„Vtedy, údajne v záujme zistenia maximálnej objektivity zákona a trestného konania, sa na súdny proces prizývajú experti z rozličných vedných disciplín... Kým zákony v klasickom legistickom duchu mali byť jednoznačne formulované, maximálne objektívne, normy, o ktorých hovorí Foucault, vnášajú do penálneho systému nejednoznačnosť, subjektívnosť a relatívnosť. Kým zákony napríklad kvalifikujú jednotlivcov podľa všeobecne záväzných pravidiel, normy ich skôr diskvalifikujú a zbavujú práv na základe (viac alebo menej) subjektívnych posudkov expertov“* (Buraj 2006: 543–4). Táto subjektivita dvojnásobne platí pre problematiku politického extrémizmu, kde viacerí autori prizvukujú neexistenciu konsenzu ohľadom toho, ako ho charakterizovať. Politický extrémizmus tak môže byť stotožňovaný s antisystémovosťou (Sartori 2001: 79–

²⁵ To platí predovšetkým v stredoeurópskom kontexte vychádzajúcom z nemeckej tradície, kde tzv. teória extrémizmu prebrala charakteristiku extrémizmu od právnej definície nemeckého Spolkového úradu na ochranu ústavy (Mudde 1996: 241).

²⁶ V Českej republike existuje napríklad znalecký obor Sociálne vedy so zameraním na politológiu, extrémizmus a terorizmus (Vičar 2009: 1). Slovenská vládna *Koncepcia na boj proti extrémizmu za roku 2010-2014* si za jeden zo svojich cieľov taktiež určila zriadiť znalecké odbory súdnych znalcov pre posudzovanie prejavov a činov extrémizmu (Vláda SR 2011: 20).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

80), antidemokratickým aspektom (Mudde 2014: 98), antitézou k demokratickému ústavnému štátu (Backes 2007: 248) alebo antitézou k liberálnej demokracii (Ignazi 2006: 2).

V závislosti od rámca, voči ktorému sa extrémizmus vymedzí, závisí potom aj to, kto je za extrémistu označený. S istým zjednodušením možno pre ilustráciu rozdielov medzi spomenutými prístupmi uviesť, že pokiaľ je extrémizmus vo všeobecnosti stotožňovaný s antisystémovosťou, za extrémistu môže byť považovaný každý kritik daného systému, cez ktorého optiku sa na problematiku dívame. V prípade, že sa extrémizmus chápe ako antitéza k demokracii, sú za extrémistov považovaní výlučne antidemokratickí aktéri. Ak sa extrémizmus považuje za antitézu k demokratickému ústavnému štátu, môžu byť za extrémistov označení okrem antidemokratov aj akýkoľvek kritici konkrétnych ústavných princípov, prípadne demokratickí kritici existencie štátu ako formy zriadenia, akými sú napríklad anarchisti. A nakoniec, v prípade, že je extrémizmus interpretovaný ako antitéza ku konceptu liberálnej demokracie, môžu byť za extrémistov označení okrem antidemokratov aj zástancovia iných foriem demokracie, akými sú priama, radikálna alebo deliberatívna demokracia.

Ako uvádza Strmiska „Čím menej bolo jasné, čo možno vlastne zahrnúť pod označenie ‚politický extrémizmus‘, tým širšie pole pre jeho uplatnenie sa ponúkalo a tým väčší manévrovací priestor získavali jeho používatelia... Pokiaľ však boli určití jednotlivci, skupiny alebo organizácie oficiálne označené za ‚politických extrémistov‘, bez toho aby bolo súčasne na základe presvedčivých, racionálnych argumentov náležite objasnené, čo je a čo nie je ‚politický extrémizmus‘ potom sa nepochybne nejednalo o politologický záver, ale o mocenský, byrokraticko-politický akt, ktorý je rovnako tak ako taký nutné posudzovať“ (Strmiska 1998: 28).

Podobná situácia je aj v prípade termínu populizmus, kde neexistuje zhoda na presnej definícii alebo na esenciálnych znakoch, ktoré by mal populistický subjekt spĺňať (Kaltwasser 2014: 478). To súvisí aj s tým, že populizmus sa ako termín používa

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

na označovanie ideológií, politických strán, hnutí alebo lídrov naprieč ideologickým a geografickým priestorom (Gidron, Bonikowski 2013: 3), vytvárajúc tak „populistickú galaxiu“ (D’eramo 2013: 6–7). Vo verejnej debata nadobúda tento termín tri najčastejšie interpretácie, ktoré ovplyvňujú to, kto môže byť za populistu označený. V prvom prípade je populizmus interpretovaný ako špecifický, vysoko emocionálny a zjednodušujúci štýl komunikácie, ktorý sa zameriava na primárne inštinkty voličov prostredníctvom ponúkajú jednoduchých riešení na zložité problémy. V druhom prípade je za populizmus považovaná oportunistická politika, ktorej cieľom je rýchle uspokojenie voličov. Často sa v tomto kontexte hovorí o nezodpovednej redistributívnej politike, ktorou si politici kupujú hlasy svojich voličov. Tretia interpretácia predstavuje populizmus ako istú formu vodcovského štýlu, prostredníctvom ktorého charizmatiký vodca mobilizuje svojich sympatizantov. Napriek tomu, že sú všetky tieto interpretácie rozšírené, nezachytávajú podľa Muddeho podstatu toho, ako je populizmus charakterizovaný v akademickej literatúre (porovnaj Mudde 2004: 542–3 a Mudde 2013a: 2), kde je v ostatných rokoch možné sledovať postupné dopracovávanie sa ku konsenzu, minimálne medzi autormi, ktorí sa touto problematikou zaoberajú. Podľa tohto konsenzu sa populizmus vyznačuje (1) existenciou dvoch homogénnych jednotiek analýzy predstavujúcich „ľud“ a „elity“, (2) antagonistickým vzájomným vzťahom medzi nimi, (3) pozitívnym hodnotením „ľudu“ a negatívnym hodnotením „elít“ a (4) ideou ľudovej suverenity (Stanley 2011: 258). Napriek tomuto akademickému konsenzu sú vyššie zmienené konvenčné a moralizujúce interpretácie populizmu (Učeň 2012: 37) stále rozšírené nielen medzi laikmi ale aj v odbornom diskurze.

8 Záver

Fakt, že v prípade terminológie politickej krajnosti ide o kontroverzné a problematické koncepty potvrdzujú aj samotní autori preferujúci termín extrémizmus. Tí priznávajú, že záujem štátneho politicko-administratívneho aparátu o politologické a sociálnovedné závery z výskumu extrémizmu a radikalizmu, by mal vyvolávať zvýšený

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

tlak na etiku a zodpovednosť výskumu (Mareš 2003: 15). Menej zhovievavé hlasy vychádzajú z tábora odporcov, z ktorého zaznievajú prirovnania termínu extrémizmus k ideopolicajnému pojmu (Slačálek 2008) a volania po jeho úplnom odmietnutí (Berlet, Lyons 2010: 28). Trefný je v tomto ohľade názor belgickej politickej teoretičky Chantal Mouffe, ktorá upozorňuje, že účelom kritického pohľadu na problematiku nie je popieranie existencie toho, čo by po správnosti malo byť označené ako extrémna pravica, ale upozorniť na nebezpečenstvo zneužívania obrazu extrémnej pravice na demonizáciu akýchkoľvek subjektov, ktorých pozície sú považované za kritické voči establišmentu (Mouffe 2005: 59). Podobne, na príklade populizmu, argumentuje aj Yannis Stavrakakis, podľa ktorého sú interpretácie tohto termínu do veľkej miery ovplyvnené a redukované eurocentrizmom vychádzajúcim z európskej skúsenosti s ním. V rámci nej je za najtypickejšieho predstaviteľa populizmu označovaná práve krajná pravica, čo však podľa autora predstavuje často eufemizmus, nakoľko v jej prípade ide mnohokrát ani nie tak o populistické, ako skôr o vyslovene rasistické, šovinistické alebo dokonca fašistické a neonacistické subjekty. V čom vidí Stavrakakis problém, je aplikácia rovnakého termínu aj na označenie ľavicových hnutí. Efektom následného antipopulistického diskurzu je podľa neho demonizácia, marginalizácia a diskurzívna „policajná“ kontrola protestných hnutí, ktorých aktuálne príklady predstavujú hnutia proti politike škrtov v krajinách, ako sú napríklad Španielsko a v súčasnosti predovšetkým Grécko. Pri takomto stotožňovaní krajnej pravice s ľavicovými protestnými hnutiami pácha toto často náhodné, voľné a neodborné používanie výrazu populizmus, typické tak pre etablovaný politický, ako aj mediálny diskurz, vedľajšie škody tým že, i keď možno nepriamo a nechtiac, posilňuje schopnosť dominantných diskurzov demonizovať populárny odpor (Stavrakakis 2013: 32–4). Príklad takéhoto mediálneho diskurzu poskytujú reakcie na očakávané víťazstvo radikálne ľavicovej Syrize v tohtoročných gréckych parlamentných voľbách. Tie boli prakticky totožné s reakciami na výsledky krajnej pravice v minuloročných voľbách do Európskeho parlamentu a titulky

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

z The Guardian (Smith 2015) alebo The Independent (Hammond 2015) opäť hovorili o „zemetrasení“.²⁷

K obdobnej situácii dochádza aj v prípade termínu extrémizmus v dôsledku diskurzu o dvoch protikladných extrémoch (D'èramo 2013: 22) a následnom používaní „jedného metra“ zo strany represívnych orgánov štátu tak na protidemokratickú ako aj na prodemokratickú opozíciu. Konkrétnych príkladov z politického života možno uviesť hneď niekoľko a nie je dokonca ani potrebné po ne chodiť ďaleko. V roku 2002 sa slovenská pobočka ekologickej organizácie Greenpeace ohradila voči *Výročnej správe o stave a vývoji extrémizmu na území Slovenskej republiky v roku 2001*, v ktorej bola spájaná s tzv. ľavicovým extrémizmom (Adamčík 2002). K označeniu strany Zelených, Greenpeace ale aj iných enviromentálnych organizácií za extrémistické došlo aj v Českej republike (Baroch 2011), kde dokonca verdikt Vrchného súdu v Prahe rozhodol o povinnosti Ministerstva vnútra ospravedlniť sa enviromentálnej organizácii Nesehnutí z dôvodu ich uvádzania v *Zpráve o problematice extremismu na území ČR za rok 1999* (Macková 2006). V roku 2013 vyvolali kritiku medializované informácie o tom, že pracovná verzia výročnej správy českého Ministerstva vnútra zaradila medzi extrémistické subjekty, popri extrémne pravicovej Dělnickéj strane sociální spravedlnosti aj občiansku iniciatívu Alternativa zdola založenú ľavicovou ekonómkou Ilonou Švihlíkovou, a tiež iniciatívu Ne rasizmu (Dostál 2013). V tejto súvislosti možno spomenúť aj kauzu ruskej punkovej skupiny Pussy Riot, ktorá zarezonovala aj v medzinárodnom merítku. V roku 2012 boli medializované informácie o verdikte moskovského súdu, ktorý rozhodol, že video zobrazujúce členky tejto formácie protestujúce proti prezidentovi Putinovi v kostole, nesie známky extrémizmu a z toho dôvodu nariadil jeho stiahnutie z internetu (Bryanski 2012). Ako vidieť na týchto

²⁷ Názvy spomenutých článkov zneli: *Greek elections: Syriza's young radicals plot a political earthquake for Europe* (The Guardian, 17. 1. 2015) a *Greece election: Syriza's win delivers the first rumblings of potential 2015 earthquakes. Is the Grexit next?* (The Independent, 26. 1. 2015).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

jednotlivých příkladech, takáto rétorika o extrémistoch zo strany štátnych orgánov môže predstavovať hrozbu pre občianske práva a slobody (Berlet, Lyons 2010: 1). Tie môžu byť podkopávané rôznymi bezpečnostnými opatreniami (Mudde 2013b: 15) naberajúcimi podobu neliberálnych praktík liberálnych režimov (Bigo, Tsoukala 2008). V kontexte politického extrémizmu ide predovšetkým o obmedzenie práva na slobodu prejavu, združovania, zhromažďovania, prípadne sledovanie (Mareš, Výborný 2013: 19).

Táto pomerne závažná kritika a výhrady voči niektorým, často subjektívnym, ideologickým a mocenským interpretáciám jednotlivých termínov naznačujú urgentnú potrebu seriózne sa zaoberať významom, implikáciami a ambivalenciami populizmu (Katsambekis 2014: 43) ako aj extrémizmu. Okrem toho vyžaduje táto, v súčasnosti neuspokojivá situácia, potrebu rozvíjania kritického prístupu v kontexte zaužívanej terminológie politickej krajnosti a tiež takého prístupu k výskumu samotnej tejto terminológie, ktorý by v čo najväčšej možnej miere prispel k objektivizácii jej interpretácií.

9 Použitá literatúra

ADAMČÍK, A. 2002. *Greenpeace: Správa o extrémizme neprijateľne a nebezpečne paušalizuje*.

Dostupné z www: <http://www.changenet.sk/?section=spr&x=20513®=372416>, overené ku dňu 6.3. 2015.

ALTEMEYER, B. 1996. *The authoritarian specter*. Harvard University Press.

ALTHUSSER, L. 2008. *On ideology*. London: Verso.

ANASTASAKIS, O. 2000. *Extreme Right in Europe: A Comparative Study of Recent Trends*.

Discussion Paper 3. Hellenic Observatory, London School of Economics & Political

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Science. Dostupné z: http://eprints.lse.ac.uk/3326/1/Extreme_Right_in_Europe.pdf,
overené ku dnu 6. 3. 2015.

ANSELL, B., ART, D. 2010. *Membership Matters: Radical Right Party Composition in Comparative Perspective*. Paper presented at American Political Science Association Annual Conference, Washington DC.

Dostupné z: <http://www.polisci.umn.edu/~ansell/papers/Ansell%20Art%20Membership%20Matters%20APSA.pdf>, overené ku dnu 6.3. 2015.

ART, D. 2011. *Inside the radical right: The development of anti-immigrant parties in Western Europe*. Cambridge University Press.

ARZHEIMER, K. 2012. Working-class parties 2.0? Competition between centre left and extreme right parties. In Rydgren, J. (ed.): *Class Politics and the radical right*. London: Routledge, pp. 75–90.

BAELE, S. J. 2014. Are terrorists “insane”? A critical analysis of mental health categories in lone terrorists’ trials. *Critical Studies on Terrorism*, 7(2), 257–276.

BACKES, U. 2007. *Meaning and Forms of Political Extremism in Past and Present*, *Stredoevropské politické studie*, 9(4), 242–262.

BACKES, U., MOREAU, P. 2011. *Introduction*. In Backes, U., Moreau, P. (eds.): *The extreme right in Europe: current trends and perspectives*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, pp. 9–11.

BAGGINI, J. 2013. *A very British populism*. In Fieschi, C., Morris, M., Caballero, L. (eds.): *Populist Fantasies: European revolts in context*. Counterpoint, pp. 99–150.

BAKER, L. 2014. *French far right in ‘earthquake’ win as Europe votes*. Dostupné z WWW: <http://www.reuters.com/article/2014/05/25/us-eu-election-idUSBREA4N0DK20140525>, overené ku dnu 6. 3. 2015.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

BAROCH, P. 2011. *Strana zelených figuruje ve skriptech o extremismu*. Dostupné z WWW: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/strana-zelenych-figuruje-ve-skriptech-o-extremismu/r~i:article:704638/>, overené ku dňu 6. 3. 2015.

BARŠA, P., SLAČÁLEK, O., STÖCKELOVÁ, T. 2010. Od roztržky ke sporu. In Barša, P., et al.: *Kritika depolitizovaného rozumu: úvahy (nejen) o nové normalizaci*. Všeň: Grimmus, pp. 195–212.

BERGER, P. L., LUCKMANN, T. 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. Brno: CDK.

BERLET, C., LYONS, M. N. 2010. *Debunking centrist/extremist theory: How a discredited theory undermines civil liberties and progressive social change*. Research for progress. Dostupné z: <http://www.buildingliberty.us/repression/dox/centrist-extremist.pdf>, overené ku dňu 6. 3. 2015.

BIGO, D., TSOUKALA, A. (eds.) 2008. *Terror, insecurity and liberty: illiberal practices of liberal regimes after 9/11*. London: Routledge.

BINKA, B. 2009. *Zelený extremismus – Ideje a mentalita českých environmentálních hnutí*. Brno: Masarykova univerzita.

BOURDIEU, P. 1986. *Force of law: Toward a sociology of the juridical field*. The Hastings Law Journal, 38, 805–53.

BRAUNTHAL, G. 2009. *Right-wing extremism in contemporary Germany*. London: Palgrave Macmillan.

BREEN SMYTH, M., GUNNING, J., JACKSON, R., KASSIMERIS, G., ROBINSON, P. 2008. *Critical terrorism studies—an introduction*. Critical Studies on Terrorism, 1(1), 1–4.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

BRYANSKI, G. 2012. *Russian court bans “extremist” Pussy Riot video*. Dostupné z: <http://www.reuters.com/article/2012/11/29/entertainment-us-russia-pussyriot-idUSBRE8AM0EP20121129>, overené ku dňu 6.3. 2015.

BURAJ, I. 2006. *Michel Foucault a jeho netradičné chápanie moci (K nedožitým osemdesiatinám jedného z najvýznamnejších francúzskych filozofov 20. storočia)*. *Filozofia*, 61(7), 533–546.

CAIANI, M., DELLA PORTA, D. 2012. *The Elitist Populism of the Extreme Right: A Frame Analysis of Extreme Right Wing Discourses in Italy and Germany*. SISP Roma tra il 13–15 settembre.

CAIANI, M., DELLA PORTA, D., WAGEMANN, C. 2012. *Mobilizing on the extreme right: Germany, Italy, and the United States*. Oxford University Press.

D'ERAMO, M. 2013. *Populism and the new oligarchy*. *New Left Review*, (82), 5–28.

DE LANGE, S. L. 2007. *A new winning formula? The programmatic appeal of the radical right*. *Party Politics*, 13(4), 411–435.

DAHRENDORF, R. (2008). *Od pádu Zdi k válce v Iráku: Nový začátek dějin*. Praha: Vyšehrad.

DANICS, Š. 2007. *Radikalismus – extremismus – antisystémovost*. In Srb, V., Hirtlová, P. (eds.): *Radikalismus a jeho projevy v současném světě*. Kolín: ARC–VŠPSV, pp. 54–63.

DAVIES, P. J., JACSKON, P. 2008. *The far right in Europe: an encyclopedia*. Oxford: Greenwood.

DAVIES, P., LYNCH, D. 2002. *The Routledge companion to fascism and the far right*. London: Routledge.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

DOČEKALOVÁ, P. 2007. *Krajní, radikální, extrémní nebo extremistická pravice? Pokus o terminologické vymezení základních pojmů*. In Srb, V., Hirtlová, P. (eds.): *Radikalismus a jeho projevy v současném světě*. Kolín: ARC–VŠPSV, pp. 64–75.

DOSTÁL, V. 2013. *Ministerstvo vnitra řadí k extremistům Alternativu zdola Ilony Švihlíkové*. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/15295-ministerstvo-vnitra-radik-extremistum-alternativu-zdola-ilony-svihlikove>, overené ku dňu 6.3. 2015.

DOWNS, W. M. 2002. *How Effective is the Cordon Sanitaire? Lessons from Efforts to Contain the Far Right in Belgium, France, Denmark and Norway*. *Journal für Konflikt und Gewaltforschung*, 4(1), 32–51.

ELLINAS, A. A. 2010. *The media and the far right in Western Europe: Playing the nationalist card*. Cambridge University Press.

FENNEMA, M. 2004. *Populist Parties of the Right*. ASSR Working paper 04/01. Amsterdam School for Social science Research. Dostupné z: <http://dare.uva.nl/document/2/56847>, overené ku dňu 6.3. 2015.

FIALA, P. 1998. *Český politický extremismus a radikalismus z hlediska politologie*. In Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Masarykova Univerzita, pp. 7–16.

FILATOV, M. N. 1985. *Neofašizmus a mládež*. Smena, Vydavateľstvo Bratislava: SÚV SZM.

FILATOV, M. N., RJABOV, A. I. 1985. *Fašizmus osmdesátých let*. Praha: Naše Vojsko.

FOUCAULT, M. 1999. *Dějiny sexuality I: Vůle k vědě*. Praha: Hermann a synové.

FOUCAULT, M. 2000. *Dozerať a trestať: Zrod väzenia*. Bratislava: Kalligram.

FOUCAULT, M. 2005. *Je třeba bránit společnost*. Praha: Filosofia.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

FOUCAULT, M. 2006. *Rád diskurzu*. Bratislava: Agora.

GARLAND, D. 2001. *The culture of control*. Oxford University Press.

GIDRON, N., BONIKOWSKI, B. 2013. *Varieties of Populism: Literature Review and Research Agenda*. WCFIA Working Paper, Weatherhead Center for International Affairs, Harvard University, Cambridge, MA. Dostupné z: http://scholar.harvard.edu/files/gidron_bonikowski_populismlitreview_2013.pdf, overené ku dňu 6. 3. 2015.

GOODWIN, M. J. 2007. *The extreme right in Britain: still an 'ugly duckling' but for how long?* *The Political Quarterly*, 78(2), 241–250.

GOODWIN, M. J. 2009. *The contemporary radical right: past, present and future*. *Political Studies Review*, 7(3), 322–329.

HAINSWORTH, P. 2000. *Intruduction: the extreme right*. In Hainsworth, P. (ed.): *The politics of the extreme right. From the margins to the mainstream*. London: Pinter. pp: 1–17.

HAMMOND, A. 2015. *Greece election: Syriza's win delivers the first rumblings of potential 2015 earthquakes. Is the Grexit next?* Dostupné z: <http://www.independent.co.uk/voices/comment/greece-election-syrizas-win-delivers-the-first-rumblings-of-potential-2015-earthquakes-is-the-grexit-next-10002013.html>, overené ku dňu 6. 3. 2015.

HIRSCH-HOEFLER, S., MUDDE, C. 2014. *"Ecoterrorism": Terrorist Threat Or Political Ploy?* *Studies in Conflict & Terrorism*, 37(7), 586–603.

HOLAS, J. 2010. Radikální politické subkultury v ČR – ohlédnutí za dvaceti lety vývoje. In Scheinost, M. (ed.): *Kriminalita očima kriminologů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, pp. 189–204.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

HOPKINS, N., KAHANI-HOPKINS, V. 2009. *Reconceptualizing extremism and moderation: From categories of analysis to categories of practice in the construction of collective identity*. *British Journal of Social Psychology*, 48(1), 99–113.

CHARVÁT, J. 2007. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál.

CHIRUMBOLO, A., MAYER, N., DE WITTE, H. 2006. *Do right- and left-wing extremists have anything in common?* In Klandermans, B., Mayer, N. (eds.): *Extreme right activists in Europe: through the magnifying glass*. London: Routledge, pp. 248–268.

IGNAZI, P. 2006. *Extreme right parties in Western Europe*. Oxford University Press.

KALTWASSER, C. R. 2014. *The Responses of Populism to Dahl's Democratic Dilemmas*. *Political Studies*, 62(3), 470–487.

KATSAMBEKIS, G. 2014. *"Populism" against democracy or Europe against itself?* In *Populism, Political Ecology and the Balkans*. Athens: Green Institute Greece, pp. 43–56.

KELLER, J. 1998. *Extremismus a stigmatizace: případ ekologických hnutí*. In Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Masarykova Univerzita, pp. 75–79.

KOBOVÁ, L. 2012. *Politická diferenciac a feministická teória*. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, (02), 18–27.

KRČÁL, P. 2012. *Pravicový extremismus jako zdroj penální legitimacy*. *Rexter – Časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu*, (1), 72–104.

LACLAU, E. 1979. *Politics and ideology in Marxist theory: Capitalism, fascism, populism*. London: Verso.

LARSSON, S. 1991. *Swedish Racism: the democratic way*. *Race & Class*, 32 (3), 102–111.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

LINDEN, A., KLANDERMANS, B. 2005. *The Netherlands: Stigmatized outsiders*. In Klandermans, B., Mayer, N. (eds.): *Extreme Right Activists in Europe: Through the magnifying glass*. London: Routledge, pp. 172–203.

LUCARDIE, P. 2001. *Democrats, and Other Extremists. A Comparative Analysis of Extremist Parties in Germany and The Netherlands*. Paper presented to the Workshop 'Democracy and the New Extremist Challenge in Europe'. Joint Sessions of the ECPR. Dostupné z: <http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/publicatieLucardie/Democratsandotherext/democotheextrem01.pdf> overené ku dňu 6. 3. 2015.

MACKOVÁ, M. 2006. *Ministerstvo se musí omluvit neziskovce*. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/ministerstvo-se-musi-omluvit-neziskovce/r~i:article:252682/>, overené ku dňu 6.3. 2015.

MAMMONE, A., GODIN, E., JENKINS, B. 2012. *Introduction: mapping the 'right of the mainstream right' in contemporary Europe*. In Mammone, A., Godin, E., Jenkins, B. (eds.): *Mapping the extreme right in contemporary Europe: from local to transnational*. London: Routledge, pp. 1–14.

MARCH, L., MUDDE, C. 2005. What's left of the radical left? The European radical left after 1989: Decline and mutation. *Comparative European Politics*, 3(1), 23–49.

MAREŠ, M. 2003. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister & Principal.

MAREŠ, M. 2013. Soudobý výzkum extremismu v Německu a jeho středoevropský dopad. *Politologický časopis – Czech Journal of Political Science*, 20 (4), 526–543.

MAREŠ, M., VÝBORNÝ, Š. 2013. *Militantní demokracie ve střední Evropě*. Brno: CDK.

MIKULČÍKOVÁ, A. 2010. *Pravicový extrémismus v Spolkovej republike Nemecko: Příčiny, podoby, prejavy*. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

MILETI, F. P., PLOMB, F. 2012. Addressing the Link between Socio-Economic Change and Right-Wing Populism and Extremism: A Critical Review of the European Literature. In Flecker, J. (ed.): Changing working life and the appeal of the extreme right. Aldershot: Ashgate Publishing, Ltd, pp. 9–34.

MINKENBERG, M. 2011. *The radical right in Europe today: Trends and patterns in East and West*. In Langenbacher, N., Schellenberg, B. (eds.): *Is Europe on the "Right" Path?* Berlin: Friedrich Ebert Stiftung, pp. 37–55.

MODRŽINSKAJA, J. D. 1980. *Fašismus a neofašismus*. In Modržinskaja, J. D. (ed.): *Kritika ideologie neofašismu*. Praha: Svoboda, pp. 11–37.

MOFFITT, B. 2010. *Guess Who's Coming to Dinner? Populism as the Awkward Dinner Guest of Democracy*. Connected Globe, Conflicting Worlds: Australian Political Studies Association Conference, University of Melbourne, 27–29 September. Dostupné z: https://www.academia.edu/433209/Guess_Whos_Coming_to_Dinner_Populism_as_the_Awkward_Dinner_Guest_of_Democracy, overené ku dňu 6.3. 2015.

MONDON, A. 2012. *An Australian immunisation to the extreme right?* Social Identities, 18(3), 355–372.

MOUFFE, C. 2005. *The 'End of Politics' and the Challenge of Right-wing Populism*. In Panizza, F. (ed.) 2005. *Populism and the Mirror of Democracy*, London: Verso, pp. 50–71.

MUDDE, C. (1995). Right-wing extremism analyzed. A comparative analysis of the ideologies of three alleged right-wing extremist parties (NPD, NDP, CP'86). European Journal of Political Research, 27(2), 203–224.

MUDDE, C. (1996). The War of Words Defining the Extreme Right Party Family. West European Politics, 19(2), 225–248.

MUDDE, C. (2000). *The ideology of the extreme right*. Manchester University Press.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

MUDDE, C. 2004. *The Populist Zeitgeist*. *Government and Opposition*, 39(4), 541–563.

MUDDE, C. 2007. *Populist radical right parties in Europe*. Cambridge University Press.

MUDDE, C. 2010. *The Populist Radical Right: A Pathological Normalcy*. *West European Politics*, 33(6), 1167–1186.

MUDDE, C. 2012. *The relationship between immigration and nativism in Europe and North America*. Washington, DC: Migration Policy Institute. Dostupné z: <http://www10.iadb.org/intal/intalcdi/PE/2012/10190.pdf>, overené ku dňu 6.3. 2015.

MUDDE, C. 2013a. *Are Populists Friends or Foes of Constitutionalism?* The Foundation for Law, Justice and Society. Dostupné z: http://www.fljs.org/sites/www.fljs.org/files/publications/Mudde_0.pdf, overené ku dňu 6.3. 2015.

MUDDE, C. 2013b. *Three decades of populist radical right parties in Western Europe: So what?* *European Journal of Political Research* 52(1), 1–19.

MUDDE, C. 2014. *The Far Right and the European Elections*. *Current History*, 113(761), 98–103.

MUDDE, C., KALTWASSER, C. R. 2012. Populism and (liberal) democracy: A framework for analysis. In Mudde, C., Kaltwasser, C. R. (eds.): *Populism in Europe and the Americas: Threat Or Corrective for Democracy?* Cambridge University Press, pp. 1–26.

O'MALLEY, P. 2000. Risk societies and the government of crime. In Brown, M., Pratt, J. (eds.): *Dangerous offenders: Punishment and social order*. London: Routledge, pp. 17–33.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

PAINTER, A. 2013. Democratic stress, the populist signal and extremist threat. Policy Network. Dostupné z: <http://www.policy-network.net/publications/4357/Democratic-stress-the-populist-signal-and-extremist-threat->, overené ku dňu 6.3. 2015.

PEDAHZUR, A. (2001). Struggling with the Challenges of Right-Wing Extremism and Terrorism within Democratic Boundaries: A Comparative Analysis. *Studies in Conflict and Terrorism*, 24(5), 339–359.

PEDAZHUR, A. 2004. The defending democracy and the extreme right. A comparative analysis. In Eatwell, R., Mudde, C. (eds.): *Western democracies and the new extreme right challenge*. London: Routledge, pp. 108–132.

PELINKA, A. 2013. Right-wing populism: Concept and typology. In Wodak, R., KHOSRAVINIK, M., MRAL, B. (eds.) 2013. *Right-wing populism in Europe. Politics and discourse*. London: Bloomsbury, pp. 3–22.

PEDAHZUR, A., WEINBERG, L. 2001. Modern European democracy and its enemies: the threat of the extreme right. *Totalitarian Movements & Political Religions*, 2(1), 52–72.

Preiss, A. J. 2014. *Deconstructing Populism*. Council on Hemispheric Affairs. Dostupné z WWW: <http://www.coha.org/deconstructing-populism/>, overené ku dňu 6.3. 2015.

RABINBACH, A. G. 1974. Toward a Marxist Theory of Fascism and National Socialism: A Report on Developments in West Germany. *New German Critique*, (3), 127–153.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

RAMALINGAM, V. 2012. The Sweden Democrats: Anti-Immigration Politics Under the Stigma of Racism. Working Paper no. 97. Centre on Migration, Policy and Society, University of Oxford.

Dostupné z: https://www.compas.ox.ac.uk/fileadmin/files/Publications/working_papers/WP_2012/WP1297_Ramalingam.pdf, overené ku dňu 6.3. 2015.

RANCIÈRE, J. 2006. Hatred of democracy. London: Verso.

RANCIÈRE, J. 2010. Dissensus: On politics and aesthetics. London: Bloomsbury Publishing.

RANCIÈRE, J. 2011. Neshoda: Politika a filosofie. Praha: Svoboda Servis.

RYDGREN, J. 2005. Is extreme right-wing populism contagious? Explaining the emergence of a new party family. *European Journal of Political Research*, 44(3), 413–437.

SARTORI, G. 2001. Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků. Praha: Sociologické nakladatelství.

SHOICHET, C. E., BOULDEN, J. 2014. That 'earthquake' in Europe? It's far-right gains in Parliament elections.

Dostupné z: <http://edition.cnn.com/2014/05/25/world/europe/eu-elections/>, overené ku dňu 6.3. 2015.

SLAČÁLEK, O. 2008. Neonacismus a měšťácká nesnášenlivost – co je horší? Dostupné z: <http://blisty.cz/art/40038.html>, overené ku dňu 6.3. 2015.

SLAČÁLEK, O. 2010. Obnažování moci. In Barša, P., et al.: *Kritika depolitizovaného rozumu: úvahy (nejen) o nové normalizaci*. Všeň: Grimmus, pp. 147–62.

SMITH, H. 2015. Syriza's young radicals plot a political earthquake for Europe. Dostupné z: <http://www.theguardian.com/world/2015/jan/17/greek-elections-syriza-europe-eurozone-alexis-tsipras>, overené ku dňu 6.3. 2015.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

SMOLÍK, J. 2011. Far right-wing political parties in the Czech Republic: heterogeneity, cooperation, competition. *Slovenská politologická revue*, 11(2), 99–111.

STANLEY, B. 2011. Populism, nationalism, or national populism? An analysis of Slovak voting behaviour at the 2010 parliamentary election. *Communist and Post-Communist Studies*, 44(4), 257-270.

STAVRAKAKIS, Y. 2013. The European Populist Challenge. *Annals of the Croatian Political Science Association*, (10), 25–39.

STRMISKA, M. 1998. Demokracie, extremismus, antisystémová orientace. In Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Masarykova Univerzita, pp. 27–44.

ŠABAD, B. A. 1980. Antikomunismus – Neoddělitelná součást ideologie neofašismu. In MODRŽINSKAJA, J. D. (1980): *Fašismus a neofašismus*. In Modržiňskaja, J. D. (ed.): *Kritika ideologie neofašismu*. Praha: Svoboda, pp. 38–53.

ŠKABRAHA, M. 2010. (Neo)normalizace. In Barša, P., et al.: *Kritika depolitizovaného rozumu: úvahy (nejen) o nové normalizaci*. Všeň: Grimmus, pp. 131–147.

ŠTEFANČÍK, R. 2013. Teoretické východiská výskumu politického extrémizmu. In Macháček, L., Štefančík, R., et al.: *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno: Tribun EU.

TAGGART, P. 1995. New populist parties in Western Europe. *West European Politics*, 18(1), 34–51.

TAGGART, P. 2000: *Populism*. Buckingham: Open University Press.

TAGGART, P. 2003. *The Populist Turn in the Politics of the New Europe*. Paper prepared for presentation at the 8th Biannual International Conference of the European

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Union Studies Association conference, Nashville. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/2962/1/165.pdf>, overené ku dňu 6. 3. 2015.

TAGUIEFF, P. A. 1995. *Political science confronts populism: from a conceptual mirage to a real problem*. Telos, (103), 9–43.

TILLY, C. 2006. *Politika kolektivního násilí*. Praha: Sociologické nakladatelství.

UČEŇ, P. 2012. Populism in Slovakia. In Bachrynowski, S (ed.): *Populism in Central and Eastern Europe – Challenge for the Future? Documentation of an Expert Workshop*. Green European Foundation, pp. 34–42.

ÚRAD VLÁDY SR 2008. Prepis tlačovej konferencie po skončení 123. (výjazdového) rokovania vlády SR v Komárne. Dostupné z: <http://archiv.vlada.gov.sk/old.uv/12851/prepis-tlacovej-konferencie-po-skonceni-123-%28vyjazdoveho%29-rokovania-vlady-sr-v-komarne.html>, overené ku dňu 6.3. 2015.

VAN SPANJE, J. 2010. *Parties Beyond the Pale: Why some political parties are ostracized by their competitors while others are not*. *Comparative European Politics*, 8(3), 354–383.

VIČAR, R. 2009. *Aktuální otázky řízení před Nejvyšším správním soudem a fenomén extremismu*. In *Dny práva–2009–Days of Law: the Conference Proceedings*, Brno: Masaryk University.

VLÁDA SR 2011. *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2011–2014*. Dostupné z: www.minv.sk/?ministerstvo-vnutra&subor=158988, overené ku dňu 6.3. 2015.

VLÁDA SR 2015. *Koncepcia boja proti extrémizmu na roky 2015–2019*. Dostupné z: https://lt.justice.gov.sk/Attachment/vlastnymat_rtf.pdf?instEID=-1&attEID=75028&docEID=410109&matEID=7955&langEID=1&tStamp=20150128151502837, overené ku dňu 6.3. 2015.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

VON BEYME, K. 1988. *Right-wing extremism in post-war Europe*. *West European Politics*, 11(2), 1–18.

WADDELL, H. C. 1972. *Common Features of Extremism's Ugly Faces*. In West, E. S.: *Extremism Left and Right*. Grand Rapids: WM. B. Eerdmans Publishing Co, pp. 28–43.

WILLIAMS, M. H. 2006. *The impact of radical right-wing parties in West European democracies*. London: Palgrave Macmillan.

WINTROBE, R. 2006. *Rational extremism: The political economy of radicalism*. Cambridge University Press.

ZASLOVE, A. 2009. *The populist radical right: Ideology, party families and core principles*. *Political Studies Review*, 7(3), 309–318.

ŽIŽEK, S. 2004. *The lesson of Rancière*. In Rancière, J.: *The Politics of Aesthetics: The Distribution of the Sensible* (trans. Gabriel Rockhill). London: Continuum, pp. 67–79.

ŽIŽEK, S. 2007. *Mluvil tu někdo o totalitarismu?* Praha: Tranzit.

ŽIŽEK, S. 2009. *Violence: Six sideways reflections*. London: Profile books.

ŽIŽEK, S. 2011. *Jednou jako tragédie, podruhé jako fraška*. Praha: Rybka Publishers.

Vztah českých pohanů k „extremismu“

Autor: Jan Merička, Josef Smolík

Abstract

The main aim of this article is to describe relations and tendencies of pagans practicing rituals and religious ceremonies towards extremism through methods of qualitative analysis, interviews and observations. The thesis focuses on subjective view of pagans through which we can understand internal processes within their community. Within the theoretical chapters, the view of pagans towards paganism and extremism will be defined. Main definitions from professional literature will be mentioned within this part to complete and compare the view on the topic mentioned above. Practical chapters of this thesis will be focused on specific attitudes of pagans, from which the generally applicable standpoints will be drawn. Based on this relations, a prediction of the tendencies of pagans towards extremism will be conducted. The thesis will also address and analyze possible triggers for the tendencies towards extremism.

Key Words

Paganism, Extremism, New Religious Movements, New Religions

1 Úvod

V pohanské komunitě se vedou bouřlivé diskuze o „extremismu“ a o tom, kdo je „extremista“, a kdo není. Samotní pohané z něj mají největší strach, jelikož je často

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

pohanství, především germánské či severské, z historických důvodů spojováno s nacismem, což může negativně ovlivňovat vnímání celé komunity. Mnoho pohanů se snaží, aby lidé přijímali pohanství jako rovnocenné náboženství spolu s buddhismem, hinduismem, křesťanstvím či islámem. Během rozhovorů realizovaných v rámci výzkumu však jeden respondent shrnul tento problém tak, že zneužití nacismu se s pohanstvím „vleče jako koule na noze“.

V současné době také probíhá konflikt na Ukrajině a při bližším zájmu můžeme pozorovat, že konfliktu se účastní i „pohanské jednotky“, což by nikoho dříve nenapadlo. Důležitou otázkou je, co je mobilizačním prvkem těchto jednotek, zda je to víra v pohanské bohy nebo vlastenectví, u kterého je atributem pohanství. Ukrajinu lze uvést jako pouhý příklad vývoje, který je za jistých okolností možný i v České republice (dále jen ČR).

Tato práce představuje pokus o bližší popsání vztahů a tendencí pohanů k extremismu v ČR. V tomto textu jsou použita data, která byla získána na základě dlouhodobého pozorování. Dalším zdrojem dat jsou realizované rozhovory s českými aktivními pohany. Hlavním cílem tohoto textu je představit vztah českých pohanů vůči fenoménu tzv. extremismu. Tento text si neklade primárně za cíl generalizovat data pro všechny, kteří se označují za pohany, ale především popsat prožívání či názory zkoumané náboženské komunity, která je v posledních letech na vzestupu.

Tato studie je členěna do dvou částí. První část bude věnována teoretickým východiskům, představena bude základní terminologie, diskutován bude především obtížně definovatelný termín „pohanství“, který není přesně konceptualizován ani v religionistických textech. Pokus definovat samotné pohanství v ČR bude vycházet z vybraných religionistických textů, ale především z názorů a definic českých pohanů. Dalším pojmem, který zde bude použit, bude „extremismus“, který je v tomto kontextu neméně komplikovaný. Tento pojem bude definován na základě „pohanského“ diskurzu, který je pro tuto práci stěžejní. V teoretické části bude také zařazena kapitola o historii

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

a vývoji pohanství v ČR, ta je založena zejména na rozhovorech a získaných datech během výzkumu. Následně budou popsány metody získávání dat, resp. bude přiblíženo metodologické ukotvení studie.

Druhá část této studie se zaměří na analýzu vztahu mezi českými pohany a na jejich pohled na „extremismus“. Nejprve bude věnován prostor samotnému vztahu pohanů a pohanství k „extremismu“. Zde budou interpretovány názory a postoje tak, aby z nich bylo možné vyvodit obecný závěr. Následovat bude diskusní část studie, která se pokusí predikovat budoucí vývoj, jenž bude vycházet ze získaných dat, přičemž na konci tohoto oddílu bude popsán budoucí vývoj pohanské komunity, včetně podmínek, za jakých by tato specifická komunita mohla směřovat k radikalizaci.

2 Definice pohanství?

To, co je pohanství, lze definovat ze dvou úhlů. Prvně lze pohanství definovat na základě výpovědí samotných pohanů, k čemuž byly využity především internetové stránky různých pohanských skupin a organizací. Pohanství lze také definovat na základě odborné literatury (religionistické, politologické atp.), která se pohanství věnuje. Následně bude popsána historie pohanství, která bude představena na základě rozhovorů a realizovaných pozorování. Tato pasáž bude představena na základě výpovědí českých pohanů, přičemž jako stěžejní vztah bude sledován pohanství vs. „extremismus“.

Pro výběr pohanů (respondentů) nebyla využita konkrétní definice, ale k respondentům bylo přistupováno z hlediska jejich subjektivně vnímané identity „pohana“. Pohanství či sebepojetí „být pohanem“ bude tedy v této studii považováno za *subjektivně vnímanou identitu*, kterou si každý určuje sám. Tento postup zamezí střetům, kdy se dva pohané navzájem nepovažují za pohany, přesto se takto označují. Jedná se například o případ, kdy praktikující pohan nepovažuje za pohana člověka

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

nepraktikujícího, který se pohybuje kupříkladu v metalové subkultuře, přesto se oba veřejně jako pohané prezentují.

Co se týče počtu pohanů v ČR, tak v roce 2011 proběhlo sčítání lidu, přičemž Mezinárodní pohanská federace pro ČR společně s Rodnou vírou zaslala žádost o zařazení statistického kódu pro pohanství, aby pracovníci Českého statistického úřadu mohli s tímto kódem pracovat. Na tomto počínu se podílela také uskupení Dávný obyčej a Bohyně.net. K pohanství se dle sčítání obyvatel přihlásilo 863 obyvatel (Stezky pohanství 2011).

3 Pohanství očima pohanů

Mezi samotnými pohany nepanuje jednotný názor v otázce definice pohanství. Z těchto důvodů zde uvedeme definice nejvýraznějších organizací a uskupení, které se v ČR vyskytují. Jedná se o *Českou pohanskou společnost*, *Mezinárodní pohanskou federaci Čechy, Morava a Slezsko* a stránky *Stezky pohanství*. Bude zde uvedena také definice pohanství dnes již zaniklého *Dávného obyčeje*.

„Pohanství chápeme jako souhrnné označení pro určitou skupinu polyteistických, případně panteistických náboženských směrů převážně evropského, a zejména indoevropského původu. Za charakteristické rysy pohanství považujeme především uctívání Bohů předkřesťanské Evropy, předků (a to jak ve smyslu rodinném, tak i ve smyslu duchovním), přírodních duchů, neoddělování ducha od hmoty, nevydělování člověka z přírody a úctu k Zemi, ke společenství, k životu i ke smrti“ (Česká pohanská společnost 2014).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Na stránkách dále ještě jmenovitě nalezneme, že mezi pohanství se řadí: animismus, ásatrú¹, folkish ásatrú a vánatrú², baltské pohanství, Dianická tradice, druidství, eklektické čarodějnictví³ a příbuzné směry odvozené od tradice Wicca, keltský, slovanský, římský, řecký, germánský rekonstrukcionismus a šamanismus (srov. Daly, Wice 1999). Přičemž především jako pohanství chápou „polyteistická náboženství evropské a indoevropské kulturní oblasti, a to jak ta původní, tak i ta, která jsou z nich odvozená“ (viz Česká pohanská společnost 2014).

Mezinárodní Pohanská federace Čechy, Morava a Slezsko (Dále jen PFiCZ) píše o pohanství takto: „V moderním pojetí se tím rozumí spiritualita, víra nebo v určitých případech náboženský systém, který je až na výjimky založený na předkřesťanských evropských tradicích, mytologiích a náboženských systémech a snaží se navázat na nebo zrekonstruovat tyto tradice. Správně se proto používá termínu ‚novopohanství‘ (neopaganism), které se v běžné řeči z praktických důvodů zkracuje na ‚pohanství‘. Lidé hlásící se k některé z takových spiritualit se klasicky (v nejobecnějším slova smyslu) nazývají jednoduše ‚pohané‘ (pagans, heathens)“ (Mezinárodní pohanská federace Čechy, Morava a Slezsko 2014).

K tématu ještě dodávají, že „k pohanství patří mnoho dalších charakteristik. Co ale dělá pohana pohanem, je především jeho vlastní přesvědčení. V nejobecnější rovině platí, že pohanem není ten, kdo se necítí jím být, i kdyby splňoval všechny výše zmíněné body.“ (viz Mezinárodní pohanská federace Čechy, Morava a Slezsko 2014). To do jisté míry podporuje názor, že pohanství je subjektivně vnímaná identita.

¹ Germánské náboženství nebo také severské náboženství (tzn. na sever od Alp), jedná se o uctívání rodiny Ásů, mezi které patří Ódin, Thór, Týr a další. Tato větev je spjatá s civilizačními aspekty, jako jsou války, ochrana atd.

² Germánské náboženství nebo také severské náboženství (tzn. na sever od Alp), jedná se o uctívání rodiny Vánů, mezi které patří především Frey a Freya. Tato větev je spjatá spíše se zemědělstvím a přírodními cykly.

³ Kombinace různých pohanských a magických směrů.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Další definice pohanství je od dnes již neexistující organizace *Dávný obyčej*. Tato definice je převzata ze stránek Stezky pohanství, jelikož stránky Dávného obyčeje již nejsou aktivní.

„V současné době se pak termíny pohanství a pohané vztahují na lidi, kteří se snaží opět napojit na přirozené cykly přírody a spiritualitu s nimi spojenou. Moderní pohané nacházejí kořeny ve starých, mnohdy předkřesťanských, kulturách a náboženstvích a přizpůsobují je tak, aby odrážely myšlení a duchovní potřeby dnešního člověka“ (Stezky pohanství 2011).

Poslední zde představená definice pohanství je uvedena na webových stránkách *Stezky pohanství*. Zde je třeba konstatovat, že se nejedná o organizaci, která sdružuje či sdružovala pohany, jako tomu bylo v případě výše zmíněných definic, ale jedná se pouze o webovou stránku, která se pohanství věnuje, přičemž ji navštěvují především praktikující pohané.

„Pohanství je náboženství, víra, magická stezka i osobní filosofie k životu, která čerpá z původních polyteistických předkřesťanských náboženství a tradic. Na základě nich vzniká současnou víra, která aktuálně reflektuje naši dobu, společnost a naše touhy i potřeby. Pohanství uctívá duchy, přírodní bytosti a bohy ve všech jejich aspektech (mužský, ženský, temnější, chaotický, tvořivý, bojovník, ochránce, vládce, ničivý aspekt, aspekt plodnosti a mnoho dalších). Vztah s bohy, duchy a dalšími bytostmi je vždy partnerský, není ani submisivní ani dominantní. Velký důraz v současném pohanství je kladen na harmonii se vším živým (i mrtvým) a spřízněnost s přírodou. Pohanství je živé, dynamické, flexibilní a kreativní náboženství. Pohanství není ani staré, ani nové. Prochází skrze věky“ (blíže viz Stezky pohanství 2011).

Na těchto stránkách je pohanství rozděleno na *rekonstrukcionismus* (důraz na dochované zdroje), *novodobé pohanské kultury* (Wicca), *eklektické pohanství*

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

(nejsou striktně vymezeni, často kombinují různé tradice) a *etnické pohanství*, kterému se budeme věnovat podrobněji (srov. Stezky pohanství 2011).

Pojem *etnické pohanství* je v dnešní pohanské komunitě velmi skloňovaný, jelikož je z různých důvodů kontroverzní. Etničtí pohané se hlásí k odkazu té konkrétní země a odkazu lidí z konkrétní krajiny. Tito pohané jsou úzce spojení se zemí (či spíše územím), ze které pocházejí. Často hovoří o odkazu „krve a země“, ale tento smysl je poněkud odlišný od pojetí, které je spojované s nacismem. Flash v rozhovoru uvedl, „že jsou hrdí na to, odkud pocházejí, že tady žili jejich rodiče, zástup jejich předků a tak dál“. Celý koncept etnického pohanství musíme vnímat v rámci naší země, tím myšleno krajiny, z níž pocházíme. Etničtí pohané se často odvolávají na *předky*⁴ (*krev*), kteří zde žili. Rovněž hovoří o *zemi*, což je právě zmiňovaná krajina, ke které patří duchové, bohové, ale také kultura a zvyky. Tyto dva prvky jsou od sebe neoddělitelné a navzájem se prolínají. Jako příklad odkazu krve a země, kterou Miky zmínil na Facebooku, můžeme uvést citaci z filmu *Babička* z roku 1940, kdy babička říká Barunce: „*Nezapomeň na zem, ze které jsi vyšla. Je to matka nás všech. Nezapomeň, co Ti babička říkávala. Pamatuji, že jsi krev mé krve.*“ (viz *Babička* 1940).

Tato citace je velmi důležitá pro celkové pochopení pojmu „krve a země“, jelikož se jedná o myšlení nám poměrně blízké.

⁴ Často jedná pouze o myšlenkový pochod, který se odvolává na mýty, nikoliv genetické hledisko. V odvolání na předky lze spatřovat provázanost s mýty a duchy naší krajiny, kteří mají v životě pohanů velký význam. V tomto směru můžeme zmínit Bratrstvo vlků, kde jsou i zvířecí duchové bráni jako předci. Rovněž pojem předci je složitý, neboť někteří pohané dávají rovnítko mezi předky a rod, což v případě šamanské tradice může znamenat i děti, vnuky a další potomky několik generací dopředu, protože častým prvkem pohanství je cyklický čas, ne lineární, jak tomu bývá u většinové společnosti.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Miky v rozhovoru pro PFiCZ do pohanského časopisu Věstník, číslo Samhain⁵ 2014 uvedl: „*Etnický pohan navazuje na víru svých pokrevních předků, čerpá z pokladnice domácích duchovních tradic a snaží se je neředit cizorodými prvky z neevropských kultur. Vztah k rodné zemi, ke krajině ve které žije a k lidu, který zde žil před ním, je pro etnického pohana stěžejní*“ (Janíček 2014: 15).

Mnoho pohanů se odvolává především na zemi, se kterou cítí spojitost a provázanost, chová k ní silnou úctu, která je právě spjatá s předky. V etnickém pohanství rovněž můžeme spatřovat jistý konzervatismus, který vychází z dodržování tradic a úcty k nim.

Pro tuto práci rozdělíme pohanství na dvě skupiny, a to na *tradicionalisty* a *eklektiky*. Za *tradicionalisty* považujeme etnické pohany, Slovany a Germány. Mezi eklektiky zařadíme Wiccu, Kelty, druidy a další. Více se tomuto rozdělení budeme věnovat v části věnované historii pohanství v ČR, která toto rozdělení více osvětlí.

4 Pohanství z odborného pohledu

Česká odborná literatura se pohanství příliš nevěnuje. V ČR se pohanství na akademické úrovni věnují např. Zdeněk Vojtíšek, Ivan O. Štampach či Matouš Vencálek. Pohanství se však věnují i autoři mimo ČR. Například Matthewsová (1995) uvádí, že mezi „*hlavní principy pohanství patří znovuobjevení, reinterpretační a oživení starověkých mýtů, symbolů a božstev*“, což nejvíce a nejpřesněji vystihuje podstatu pohanství u nás a také ve světě. Tato jednoduchá definice ovšem může narážet na problém u Wiccy neboli čarodějnictví, které se občas pohybuje v jiných intencích.

⁵ Číslo časopisu jsou pojmenována podle „kola roku“, které má 8 svátků. Imbolc (1. únor), Ostara (jarní rovnodennost), Beltain (Valpružina noc), Litha (letní slunovrat, Kupadla), Lughnasadh (dožínky), Mabon (podzimní rovnodennost), Samhain (Dušičky), Yule (zimní slunovrat, Kračung).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Rovněž můžeme nalézt problém u „urbanšamanismu“, který někteří lidé řadí mezi pohanství.

Zdeněk Vojtíšek používá především termín *novopohanství*, kterým chce zdůraznit přerušenu linii mezi současností a předkřesťanskou dobou. Vnímá „*novopohanství jako soubor současných duchovních aktivit na Západě, které vědomě čerpají z předkřesťanských náboženství*“ (Vojtíšek nedat.). Rovněž také zdůrazňuje, že novopohanství je v současné době především protestním náboženstvím proti křesťanství, které omezilo „předkřesťanské“ pohanské kultury. Podle něj toto omezení pohané považují za velkou civilizační ztrátu a nespravedlnost (blíže viz Vojtíšek nedat.).

V knize *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice* se Vojtíšek (2004) vyjadřuje jinak. Zde neuvádí takový důraz na protest proti křesťanství, ale klade důraz na osobní prožitek osvobození od křesťanské společnosti.⁶ *Za novopohanství považuje návrat k předkřesťanským evropským náboženstvím nebo k tradicím a prvkům těchto náboženství. Rovněž zmiňuje, že se může také jednat o objevování mimokřesťanských nekřesťanských náboženství, která jsou na předpísemném stupni vývoje. Jedná se především o šamanské tradice.*

Ivan O. Štampach (2002) se v časopise *Dingir*, v prvním čísle o novopohanství, vyjadřuje jen jako o směru, který se vrací ke starým kultům. Jedná se o jeden z prvních odborných článků, které se z religionistického pohledu věnují fenoménu pohanství v ČR.

Vencálek uvádí, že „*pod zastřešujícím pojmem současné pohanství (někdy též novopohanství nebo jen pohanství) se skrývá značně diverzifikovaná množina skupin a hnutí, jejichž společnou charakteristikou je, že jsou do větší či menší míry založena na či inspirována pravěkými či starověkými, obvykle polyteistickými náboženstvími*“ (Vencálek 2013).

⁶ Zde můžeme vnímat jakýsi hodnotový posun.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

5 Historie pohanství a pohanských uskupení u nás

Tato část se bude věnovat historii pohanství v ČR očima pohanů, která byla interpretována na základě získaných dat. Získané informace vycházejí z rozhovorů a pozorování v pohanské komunitě. Odborná literatura k tomuto tématu je nedostačující, ne-li žádná (výjimku tvoří příspěvek ze Studentské vědecké konference z roku 2006). Jedná se o příspěvek Petra Jana Vinše z Katedry religionistiky, Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy, který se věnuje vývoji germánského pohanství od roku 2002 do roku 2006. Až na tento příspěvek se akademické texty věnují především vzniku pohanství v Evropě, od dob romantismu až po současnost, přičemž některým faktům nevěnují pozornost nebo je zcela opomíjejí. Konkrétně se jedná o 90. léta 20. století, kdy u nás krystalizují zárodky pohanství.

Jak bylo napsáno výše, pohanství rozdělíme na dvě skupiny, a to *tradicionalistický proud pohanství* a *eklektický proud pohanství*. Toto rozdělení je ovlivněno právě vznikem pohanství v ČR, kdy se jako první etabloval *tradicionalistický proud pohanství*, aby následně – přibližně po roce 2000 – vznikl *proud eklektický*. Rozdílný vývoj těchto dvou proudů pohanství ovlivňuje pozdější názorové postoje a svým způsobem i inklinaci k „extremismu“ z pohledu pohanů.

Počátky pohanství (konkrétněji *tradicionalistického proudu*) můžeme v ČR pozorovat u keltských organizací, jako bylo například Bratrstvo Keltů (Vojtíšek 2004). Tyto organizace jsou „kulturně-osvětového“ charakteru, organizují festivaly a podobné aktivity. Jako příklad můžeme zmínit festival Lughnasadh, který se odehrává na hradě Veveří, anebo Beltain v Letovicích. Adrian, jeden z prvních a nejstarších pohanů u nás, mj. zakladatel Bratrstva vlků, vzpomíná: „Tady byli například lidi, kteří se pohybovali okolo Keltů, sice byli nejznámější, ale nejsem si jistý, jestli v tom bylo nějaké náboženství nebo něco, protože to byli většinou hudební skupiny jako Bratrstvo Keltů, takový ty hudební organizace a festivaly, ale nejsem si jistý, a dost o tom pochybuju, že se tady odehrávalo nějaké duchovno.“

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Právě Adrian stál u vzniku germánské či severské větve pohanství v ČR. Tato větev pohanství u nás vznikla na základě jedné z částí skinheadské subkultury v 90. letech 20. století. Můžeme hovořit o postupném vývoji či transformaci, která se odehrává i dnes, kdy člověk, který je angažovaný v nějakém „politickém extremismu“ či skinheadské subkultuře, najde postupně zalíbení v pohanství.

Na základě pohanských textů, písní a jejich obsahu začali lidé do pohanství „zabředávat“, a postupně se stávali pohany. Začali odhazovat vše, co je zatěžovalo, a stále více odcházeli ze skinheadské subkultury. Adrian kupříkladu zmiňuje, že si nechávali narůst dlouhé vlasy, protože to při rituálech vypadá působivěji než holá hlava. Takto postupně měnili styl oblékání a názory. Za pohany se prohlašovala přesně nespecifikovaná část skinheadské subkultury, ovšem rituálně praktikujících (především se jednalo o obřady) a opravdu věřících pohanů bylo málo, jednalo se zejména o elitu skupiny, která tuto scénu utvářela.

V této době rovněž vzniká Rodná víra, která nese silně rekonstrukcionistické prvky. Adrian zmiňuje, že když se s nimi potkal v roce 2003, zjistil, že Rodná víra se utvářela podobným způsobem. Uvádí: „*Tam [v germánské větvi pohanství] byli více národovci, nazipunkové, ti Landovi příznivci, tak tam [do Rodné víry] zase ti, co se věnovali slovanství, přicházeli z téhle části. Třeba jsem zjistil, že lidi z Rodné víry, které jsem potkal v roce 2003, byli ti samí, které jsem znal, když měli holé palice. Ale oni to dneska nebudou chtít slyšet a přiznávat, některý se tomu budou asi i bránit.*“

Jako první pohanské spolky u nás můžeme vidět zmíněnou slovanskou Rodnou víru, mezi nejvýznamnější členy patřil Guiseppe Maiello nebo současný člen Vitoslav. Dalším spolkem byl Heathen Heart, který se řadí k Ásatrú, vyznavači severské větve pohanství. Heathen Heart oficiálně vznikl v roce 1999 a následující rok se k nim připojila skupina Fraternitas Ulfar, právě s Adrianem a Martinem Votavou alias Managarmem.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

V roce 2004 se klan Karpatských vlků pod vedením Adriana osamostatňuje a vzniká Bratrstvo vlků⁷ (Vinš 2006).

Adrian také zmiňuje, že po roce 2003 přechází k pohanství i metalisté a satanisté. Jednalo se třeba o skupinu *Nordic Satanic Ásatrú*, která byla z metalové scény. Tento přechod se děl především pod vlivem blackmetalové hudby a událostí v Norsku (Vrzal 2009). Styrbjörn dodává, že se jednalo o dobu, kdy všichni hledali duchovno a zajímali se o jiné věci, než bylo křesťanství.

Eklektický proud pohanství vzniká až po roce 2000. Jako první se u nás přibližně v roce 2002 objevil druidský řád *Order of Bards, Ovates and Druids* (OBOD). Jako hlavní postavy vzniku *eklektického proudu pohanství* můžeme označit Jakuba Achreera zvaného Zahradu a Eurika, kolem kterého se začal organizovat tzv. Liberecký coven. Zahrada i Eurik začali praktikovat pod vlivem knihy *Velká učebnice čarodějnictví a magie*, mezi pohany známá spíše pod názvem *Velká modrá*⁸. Jedná se o učení Wicca, které můžeme považovat za synkretické náboženství, ve své historii ovlivněné svobodným zednářstvím, magickými řády a mnoha dalšími okultními proudy, například i kabalou a hermetismem. Wicce se v začátcích věnovali především hodně svobodomyšlní a liberálně založení jedinci. Jedná se o tradice, ve kterých platí tzv. Wiccan rede: „*Dělej, co chceš, pokud to nikomu neuškodí.*“

Wiccanská víra nemá přesnou strukturu, ale většinou jej její součástí naprosté odmítnutí monoteistického „Boha otce“, stejně jako důraz na ekologické zaměření vyjadřované například vzýváním země a střídáním ročních období (Daly, Wice 1999: 369).

⁷ Jedná se o náboženskou skupinu, nikoliv o spolek sdružující pohany. Účelem Bratrstva vlků jsou pravidelné rituály a osobní rozvoj.

⁸ Jednalo se o první dostupnou a ucelenou knihu o Wicce u nás. Označení *Velká modrá* vzniklo, protože přebal je modré barvy a jeho formát je poměrně výrazný (A4). Autorem je Raymond Buckland.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

V letech 2003 až 2004 začal Jakub Achrer vydávat časopis *Pohanský kruh*⁹ a začala se formovat akce Bohemian-Moravian Witches' Conference (BMWC, Česko-moravský čarodějnický slet). Tento rok se bude konat BMWC 18. Tyto srazy se konaly v některých letech i několikrát.

Právě v letech 2003 až 2011 byl největší boom pohanství u nás. V roce 2007 Zahrada zakládá českou pobočku *Mezinárodní pohanské federace* a o tři roky později Linda Dragonari¹⁰ zakládá *Dávný obyčej*, který můžeme zařadit do *tradicionalistického proudu* pohanství, ale v rámci časové chronologie založení je zmíněn až teď. Mezi hlavní aktivity *Dávného obyčeje* patřil festival *Mystika*, který se každoročně pořádá v Praze. *Dávný obyčej* se postupně rozpadal, přičemž o úplném zániku můžeme hovořit v roce 2014. O něco málo později, po založení *Dávného obyčeje*, vzniká uskupení *Bohyně* (často zmiňované jako *Bohyně.net*), které se věnuje ženské spiritualitě.

V roce 2012 vzniká Česká pohanská společnost (dále ČPS), která navazuje na českou pobočku *Mezinárodní pohanské federace* pro ČR. Respektive většina bývalých členů PFiCZ zakládá ČPS. V současné době je předsedou ČPS Jakub Achrer neboli Zahrada, který stál u počátků vzniku *eklektického proudu pohanství* u nás. ČPS pokračuje v tradici BMWC a pořádá další akce, jako je setkání s názvem „V dobré společnosti“, které zase navazují na „Pubmooty“ *Pohanské federace*.

V tomtéž roce vzniká v Brně *Moravské pohanstvo*, které na rozdíl od ostatních organizací nemá za úkol sdružovat lidi pod organizaci, ale klade si za cíl organizovat akce a jednotit pohanskou subkulturu v Brně a okolí. Po zániku *Pohanské federace* převzal organizaci „Pubmootů“ Flash, aby značka *Pohanské federace* nezanikla úplně, a právě na těchto základech bylo založeno *Moravské pohanstvo*, které v současné době organizuje v Brně „Mližné stezky pohanské“, setkání v čajovně, dále organizuje workshopy

⁹ Nezaměňovat se skupinou etnických pohanů *Pohanský kruh*.

¹⁰ Vyznavačka Rökkru (druh severského pohanský zaměřený na Lokiho děti – Hel, Fenrir a Jörmundandr).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

a různé přednášky. Spolu s nově založenou *Mezinárodní pohanskou federací Čechy, Morava a Slezsko*, která byla znovuobnovena na jaře 2013, pokračují v tradici „Pubmootů“, které jsou pořádány jednou za tři měsíce.

Jednou z dalších organizací, která v ČR existuje, je *Pohanský kruh*. Jedná se o volné uskupení lidí, kteří „krácejí podobnou cestou“. Tento spolek je založen na aktivitě jednotlivých lidí, kteří něco vytvářejí. Nejedná se o organizaci podobnou předešlým. *Pohanský kruh* lze přiřadit mezi tradicionalistický proud pohanství, neboť se hlásí k etnickému indoevropskému pohanství. Pro většinu pohanů z výše zmíněných organizací, až na dnes neexistující *Dávný obyčej a Moravské pohanstvo*, je *Pohanský kruh* vnímán kontroverzně. Flash k tomu uvádí: „*Oni chápou pohanství po svém, a i když jsou kontroverzní, tak jsou pouze kontroverzní...*“

Přidat lze citaci z webových stránek:

„*Nesmíme se smířit se současným morálním úpadkem společnosti, kdy vše je podřízeno konzumní honbě za hmotnými statky a jakékoliv skutečné duchovno je ignorováno či přímo potlačováno bezcharakterními ‚ismy‘. Přičemž je jedno, zda se tyto ‚ismy‘ vydávají za politickou ideologii, agresivní monoteistické náboženství či globalizovanou duševní prázdnotu*“ (Pohanský kruh nedat.).

Co se týče pohanských organizací, tak nejvíce členů pocházelo v počátcích z řad studentů. V dnešní době se kolem zmíněných organizací pohybují lidé, kterým víra při konfrontaci s životem zůstala. Většina nových lidí přišla na základě známosti, jsou to opět studenti a mladí lidé, kteří hledají duchovní cestu. Svým způsobem výjimkou může být *Pohanský kruh*, jehož členská základna je ve věku 30 až 40 let.

6 Extremismus pohledem pohanů

Definice „extremismu“ je velmi problematická, jelikož se jedná především o politologický termín a každý autor jej definuje poněkud jinak a klade důraz na jiné

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

aspekty (k tomu srov. Fiala 1998; Mareš 2003; Charvát 2007; Mudde 2000; Smolík, Vejvodová 2010; Smolík 2013). Rovněž také musíme zmínit, že většina lidí mimo politologickou komunitu vnímá pod „extremismem“ něco jiného, což se stává problematickým prvkem v případě realizace rozhovorů na téma „extremismus“.

Jak bylo zmíněno výše, v této části se zaměříme na vnímání „extremismu“ pohanů, jak jej definují a co za něj považují. S tímto vnímáním je důležité se seznámit, neboť v případě pozorování či rozhovorů se musíme zaměřit na význam tohoto pojmu, abychom data hodnotili správně a minimalizovali chybu, která by mohla nastat kvůli nepochopení významu daného pojmu.

Jako první se zaměříme na definici, či lépe řečeno na posuzování „extremismu“, jak to byl uvedeno ve Věstníku Mezinárodní pohané federace Samhainového vydání roku 2012. V tomto díle se přední osobnosti Mezinárodní pohané federace v ČR snažily vymezit proti „extremismu“. Z tohoto materiálu vyplývá, že pod pojem „extremismus“ řadí rasismus, darwinismus¹¹, sociální darwinismus, sympatie k nedemokratickým režimům, netolerantní chování vůči homosexuálům, jiným subkulturám a náboženstvím, především křesťanství. Jako stěžejní definici uvedli odkaz na Wikipedii, kde je napsáno toto: *„Extremismus je termín, jímž bývají označovány jednání, ideologie či skupiny mimo hlavní (střední) proud společnosti, kterým je připisováno porušování či neuznávání základních etických, právních a jiných důležitých společenských standardů, zejména ve spojení s verbální nebo fyzickou agresivitou, násilím nebo hrozbou násilí, historickým revizionismem, sociální demagogií, motivované zejména rasovou, národnostní, náboženskou, třídní nebo jinou sociální nenávisťí“* (viz Wikipedia 2014). Tato definice je zde uvedena, protože většina pohanů, kteří se

¹¹ Jedná se o názory, kdy někteří pohané tvrdí, že mnoho lidí by v přirozeném přírodním řádu nepřežilo, a jsou uměle udržováni při životě, jedná se například o postižené lidi, kteří nejsou schopni samostatného života.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

o extremismus v komunitě budou zajímat, ji budou brát jako směrodatnou a budou se jí řídit.

Nyní je vhodné uvést názory jednotlivých pohanů na fenomén „extremismu“. Například Cody považuje za „extremismus“ veškeré věci, které *„souvisí s jakýmkoliv elitářstvím, xenofobií, nesnášenlivostí, rasismem a všemi těmito prvky.“* Ovšem další respondent nepovažuje za „extremismus“ *„konzervativní hodnoty a vlastenectví ani ideál válečníka, ani touhu po zachování kulturního a hodnotového systému Evropy“*. Tyto dva názory se v jistém aspektu mohou překrývat, avšak zde jde především o způsob vyjádření názoru. A právě o to se v pohanské komunitě vedou pře, ovšem jak dodává další respondent¹², *„je mi jasné, že každý rasista a každý neonacista, který to i o sobě rád tvrdí, je to, co je“*.

Melči považuje za „extremismus“ cokoliv posazené na jednu stranu spektra. Jedná se například o prezentaci názorů, které mohou být problematické pro přijetí většinovou společností. Flash rozvíjí ono posazení na obě strany spektra, že k *„typickému pohledu na extremismus, jako jsou nacisti a podobně,“* přidává i druhou část, a to *„extrémní sluníčkáře“*, kteří jsou dle jeho názoru opačnou stranou stejné mince, *„jen ve jménu pravdy a lásky“*. Zde Flash naráží především na problém nesnášenlivost a intoleranci, kdy někteří lidé své názory, řekněme „ve jménu svobody“, prezentují tak, že jiná než jejich možnost je nesprávná, a jen jejich názor je správný. Jedná se o jakýsi druh elitářství, který ve své definici zmínil Cody.

Adrian, jeden z prvních pohanů u nás, vnímá „extremismus“ úplně jiným způsobem, a to tím, že jako referenční objekt bere pohanskou komunitu a ne většinovou společnost. Adrian osobně považuje za největší extremismus cestu konformity a splynutí s davem, což jiní pohané považují za cestu, která pohanům přinese největší přijetí ve společnosti.

¹² Tento respondent má vystudovaná bezpečnostně-právní studia na Policejní akademii.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Během sběru dat i dlouhodobého pozorování nebyly zaznamenány zmínky o náboženském „extremismu“ či nějaká důležitější diskuze tohoto rázu, která by se v pohanské komunitě odehrála. Tento „druh extremismu“ pro pohany není aktuálním tématem, neboť žádný podobný problém se v historii ani v současnosti v ČR nebo ve světě neodehrál. Pohanství, co se týče náboženského „extremismu“, je v současné době „nezávadné“, jelikož z podstaty vzniku hlásá osobní svobodu, která je nezávislá na lidech a společnosti.

Většina pohanů vnímá „extremismus“ po svém a mnoho věcí, které považují za „extremismus“, extremismem rozhodně není. Přesto je zřejmá snaha o to, aby pohané nebyli označováni za „extremisty“, především v důsledku rozšíření tohoto „pojmu“ v médiích. Tento termín je používán ve všech možných souvislostech a pro mnoho aktivit (názorů, diskusí atp.), které bychom s troškou nadsázky mohli nazvat „kontroverzním“ názorem, s nímž nesouhlasí většinová společnost nebo většina pohanské komunity. Vyprázdnění tohoto termínu může být nebezpečné a jeho nadměrné využívání může vést k radikalizaci některých individuů či skupin.

7 Metodologie

Pro tento výzkum byl zvolen kvalitativní popis sociální reality, protože nám může ukázat a pochopit vnitřní pochody a názory uvnitř pohanské komunity. Jedná se o nenumerické šetření a interpretace sociální reality, protože je velmi důležité pochopit tyto procesy, které jsou poměrně složité, jelikož souvisí s každým aspektem života lidí ve zkoumané komunitě (Disman 2011).

V pohanské komunitě se posledních několik let objevují nové věci, souvislosti a názory. Jedná se o názorově i sociálně diferencovanou sociální skupinu lidí (věk, vzdělání, práce atp.) V pohanské komunitě se pohybují lidé, kteří žijí na okraji společnosti na samotě v lese, až po lidi, kteří učí na vysokých školách či jsou aktivní ve vědeckých výzkumech. Z těchto důvodů je nutné realizovat dlouhodobé pozorování.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Pohanská komunita v ČR je dynamický fenomén, který se proměňuje a vyvíjí, přičemž je vhodné konstatovat, že je poměrně otevřená, avšak značně skeptická k lidem mimo komunitu (či sociálním vědcům), protože se jedná o neetablované náboženství, které se snaží působit tím nejlepším dojmem. Z těchto důvodů, a také pro správnou interpretaci dat, jsou důležitá dlouhodobá pozorování. Tato pozorování musí být doplněna o osobní kontakt, protože lidé se na internetu vyjadřují dost rozdílně oproti osobnímu setkání.

V případě předešlých výzkumů, se kterými jsme byli obeznámeni, byl výzkum prováděn vždy někým z komunity anebo jedincem, který měl do této komunity přístup. Výjimku tvoří zřejmě Zdeněk Vojtíšek, který se primárně pohanským náboženstvím do hloubky nevěnuje. Jeho studie jsou především stručně popisné a většinou založené na několika rozhovorech.

8 Výzkumná otázka, výběr respondentů, metody výzkumu

V případě kvalitativního výzkumu, který je především zaměřen na popis a pochopení sociální reality, je důležité zvolit i odpovídající výzkumnou otázku a také cíle. Jako výzkumná otázka byla zvolena: „*Jaký vztah mají čeští pohané k „extremismu“?*“ Při popisování tohoto vztahu se zaměříme na zjištění subjektivního pohledu na danou problematiku a osobní názory, které budou dány do kontextu celé komunity.

Výběr respondentů probíhal na základě zúčastněného pozorování, díky kterému můžeme určit respondenty, kteří budou mít pro výzkum největší hodnotu. Jednalo se o „zakladatele“ pohanství v ČR a aktivní členy pohanských organizací, kteří pořádají výše popsané akce. Respondenti pocházejí ze zkoumané pohanské komunity, která se sdružuje a pohybuje se okolo pohanských organizací, jako je *Mezinárodní pohanská federace Čechy, Morava a Slezsko, Česká pohanská společnost, Pohanský kruh*, bývalý *Dávný obyčej*, sdružení *Bohyně* a *Moravské pohanstvo*. Jedná se především o pohany, kteří se zúčastňují akcí organizovaných zmíněnými organizacemi, zúčastňují se či provádí

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

pravidelné náboženské rituály. Lze předpokládat, že u těchto lidí se „subjektivně vnímanou identitou“ pohana lze získat relevantní informace týkající se víry v pohanství, v bohy, duchy a další bytosti, které s tematikou úzce korespondují. Ostatním pohanským komunitám, které se sdružují v metalové subkultuře či se takto prezentují na internetu, nebudeme věnovat hlubší pozornost, a to s jedinou výjimkou respondenta, který má také kontakty v metalové subkultuře. Další respondent byl vybrán, jelikož je bezpečnostním analytikem ve služebním poměru, má vystudovanou policejní akademii a má přehled o pohanské komunitě, především na internetu.

Rovněž byla také použita metoda *sněhové koule*, která měla za úkol ověřit výběr respondentů či jej ještě rozšířit. Etika výzkumu byla rovněž dodržena, respondenti byli předem obeznámeni s výzkumem a byly jim rovněž předem přečteny otázky. Rozhovory byly také po přepisu odeslány zpět respondentům, aby mohli rozhovor autorizovat (Disman 2011).

Hlavním zdrojem dat byla zúčastněná pozorování, která byla realizována od roku 2007.¹³ Zúčastněné pozorování v tomto případě je jediným možným způsobem, jak nahlédnout do hloubky celé komunity a také zkoumaného problému. Při nezúčastněném pozorování by jedinec neměl možnost se zúčastnit mnoha akcí, které bývají často poloveřejné.

Další zvolenou metodou byly *strukturované rozhovory s otevřenými otázkami*. Při rozhovorech byly taktéž použity doplňující otázky. Během rozhovorů se někdy stalo, že respondent odpověděl na otázku dříve, než byla položena. V tom případě otázka byla přeskočena a pokračovalo se plynule v rozhovoru dál.

Tyto rozhovory byly nahrávány, posléze přepsány, přičemž přepis byl očištěn od citoslovcí, opakujících se slov a podobně. Tyto přepsané rozhovory byly následně autorizovány respondenty. Rozhovor tvořilo šest otázek a základní sociologické údaje.

¹³ Tato zúčastněná pozorování realizoval první z autorů textu.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Tyto otázky sloužily především jako kostra rozhovorů, které byly občas doplněny potřebnými otázkami pro výzkum. V případě dvou respondentů byl z nedostatku času proveden dotazníkový sběr prostřednictvím e-mailu (blíže viz Disman 2011; Hendl 2005).

Jako doplňující metoda byla zvolena kvalitativní analýza dokumentů, přičemž se převážně jednalo o internetové stránky pohanických organizací, pohanické časopisy, dále internetová fóra a sociální sítě, především Facebook (srov. Disman 2011).

9 Kódování a analýza

Po přepsání a jazykové korekci rozhovorů byla následně provedena analýza. Pro usnadnění analýzy bylo vytvořeno šest *kategorií*, které byly pojmenovány *sociologické údaje, o pohanství, historie pohanství, extremismus, vlastní názory respondentů a rizika*. U pozorování probíhala analýza pomocí stejných kategorií, přičemž bylo zohledněno prostředí a celkový kontext dané situace.

První kategorie *sociologických údajů* se zaměřovala především na vzdělání, rodinu, práci, délku participace v pohanické komunitě a směr vyznávaného pohanství. Další kategorie *o pohanství* byla zaměřená na aktivity pohanů, pohanické organizace, věci s nimi společné a především na popis jednotlivých směrů, například etnické pohanství a další. *Historie pohanství*, jak už název napovídá, se věnovala pohledu na vývoj pohanství od konce 80. let do současnosti. Kategorie *extremismus* byla zaměřena na jakékoliv zmínky o extremismu, které vyplývaly ze subjektivní definice extremismu. Další kategorií jsou *vlastní názory respondentů*. Tato kategorie byla volná a byly sem zařazeny veškeré důležité informace, které nespádají do žádné z dalších kategorií, a mohly by být důležité pro validitu výzkumu. Poslední kategorií jsou *rizika*. Do této kategorie patří jakékoliv zmínky, náznaky či tendence ke sklouznutí k trestné činnosti spojené s extremismem.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

10 Silné a slabé stránky výzkumu

Za slabé stránky můžeme považovat možné chyby ve výzkumu vzniklé z několika důvodů. První důvod je již samotná kvalitativní metoda výzkumu, která je zaměřená na validitu výzkumu u menší skupiny. Tento výzkum byl proveden v úzkém kruhu lidí, kteří se označují za pohanů. Tento okruh byl blíže popsán v části věnované *výběru respondentů*. Ovšem mnoho lidí mimo zmíněnou skupinu se považuje za pohanů, jedná se především o zmíněné stoupence metalové subkultury, ale také i některé proudy subkultury skinheads, případně osoby z prostředí historických šermířů či příznivců fantasy. Zde můžeme polemizovat, zda se jedná „skutečné“ o pohanů či ne, ale v případě subjektivně vnímané identity a sebe prezentace je tato diskuze irelevantní. Z těchto důvodů lze upozornit na fakt, že ti, kteří se označují za pohanů a nespádají do zkoumané skupiny, mohou mít diametrálně odlišné postoje k extremismu, a při samostatném výzkumu těchto jedinců či skupiny bychom došli k diametrálně rozdílným výsledkům.

11 Analýza zjištěných poznatků

Tato kapitola se zaměří na představení získaných poznatků, které se týkají problematiky vztahu pohanů k „extremismu“, přičemž je vhodné konstatovat, že se jedná především o vztah k politickému „extremismu“ (i vzhledem k tomu, že nikdo z respondentů nezmínil náboženský extremismus). Pokusíme se zde popsat ucelený pohled pohanů ze zkoumané komunity. Také se zaměříme na společné prvky, které se u většiny pohanů shodují, přičemž nebudou opomenuty významné a také zajímavé odchylky. Během této kapitoly se pokusíme dopracovat k obecnému závěru a také zmínit mechanismy, které se v dané komunitě objevují.

Z realizovaného šetření vyplývá, že v ČR existují dvě zmíněné skupiny pohanů, které se liší především dobou vzniku a prostředím vzniku. Jednalo se o *tradicionalistický*

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

a *eklektický proud pohanství*. A právě toto rozdělení je velmi důležité pro popis vztahu pohanů k „extremismu“, jelikož jak se liší jejich smýšlení, tak se liší i tento vztah.

Mezi *tradicionalisty* můžeme zařadit především etnické a rekonstrukcionistické pohany, kterými nejčastěji jsou u nás Slované a Germáni. Občas se objeví jiné variace pohanství, které ovšem často vycházejí z těchto proudů.¹⁴ Jejich víra vychází především z historické návaznosti na daná pohanská náboženství. I když se jedná o rekonstrukcionisty, u mnoha z nich hraje důležitou roli osobní gnóze¹⁵. Pohané se odkazují k předkřesťanským náboženstvím, přičemž se u nich objevuje specifický konzervatismus, který se projevuje nejvíce v etické rovině. Můžeme často hovořit o ideálu „bojovníka či válečníka“, kde důležitou roli hraje hrdost, odvaha, smysl pro rodinu a podobné „rytířské“ ideály. *Tradicionalisté* jsou více propojeni s přírodou, svátky skoro zpravidla slaví v přírodě. Jsou také „propojeni“ s přírodním řádem, který neoznačují ani za dobrý, ani za zlý, pouze za spravedlivý. Tito pohané chtějí být často vidět a prezentují svou víru více veřejně, příkladem může být jiný způsob oblékání.

Druhou součástí pohanství v ČR je *eklektický proud*, který u nás vznikl o několik let později. Jedná se především o hnutí Wicca, které je často provázáno s Kelty¹⁶. Jedná se o více konformní proud pohanství, který se o něco více snaží splynout s většinovou společností, aby pohanství bylo celkově lépe přijímáno veřejností. Toto pramení především z toho, že tento proud se nesnaží navázat na stará pohanská náboženství, ale spíše se orientuje na přítomnost, tedy jaká je situace „teď a tady“. Jedná se často o velmi

¹⁴ Jedná se například o Bratrstvo vlků, jejichž příslušníci se hlásí až k lovecko-sběračským kultům, a spíše než Bohy uctívají nižší bytosti – podobně jako šamani.

¹⁵ Osobní gnóze je poznání založené na šamanských cestách (zjednodušeně řečeno druh řízené meditace), meditacích, různých vidinách či na snech.

¹⁶ Tím není myšlen tzv. keltský rekonstrukcionismus, který u nás není tolik rozšířený.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

svobodomyšlné jedince, kteří se snaží vejít do právního, kulturního a společenského rámce naší společnosti a nesnaží se příliš veřejně vybočovat.¹⁷

V obecné rovině se většina pohanů setkala s nějakým projevem „extremismu“. Tyto projevy byly především verbální či v rámci diskusí na sociálních sítích. Jeden z respondentů uvedl, že na pohanském srazu viděl například insignie SS, z doslechu se dozvěděl, že na nějaké pohanské akci byla vlajka s hákovým křížem. Údajně došlo i na hajlování v metru. Zmíněné verbální projevy jsou poměrně časté, ale neverbální jsou poměrně ojedinělé. Tyto projevy se vyskytují především u podnapilých lidí.

V pohanské komunitě je velký problém (jak zmínil respondent, který pracuje jako bezpečnostní analytik) silná neinformovanost v tom, co znamená pojem „extremismus“. Pohané, stejně jako většinová společnost, označují za „extremisty“ mnoho lidí, kteří „extremisty“ nejsou. Vyprázdňenost tohoto slova působí v komunitě poměrně velké problémy, protože většina pohanů za „extremismus“ považuje něco jiného než pohané jiní, a tudíž tento názorový nesoulad působí poněkud problematicky.

V tomto případě můžeme hovořit především o tom, že lidé z eklektického proudu často nazývají „extremisty“ například *etnické pohany*. Zde se jedná o „samoregulační mechanismus“, ke kterému se vrátíme později.

Tradicionalistický proud je považován často za „extremističtější“, jelikož jeho zdroje inspirace jsou stejné, jak tomu bylo například u ideologií, které právě pohanství zneužily, tzn. nacionální socialismus v Německu za Adolfa Hitlera. Je důležité si uvědomit, že některé prvky jsou sice společné právě s nacistickým Německem, ale v případě pohanství mají opačnou kauzalitu.

¹⁷ Jedná se o obecný popis. I v tomto směru se najdou výjimky, které této definici neodpovídají.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Dalším příkladem může být diskuse v rámci pohanské komunity vztahující se k darwinismu a sociálnímu darwinismu. V rámci pohanské komunity jsou tematizovány především hendikepovaní jedinci, resp. jejich přežití s pomocí druhých v rámci současné humanistické společnosti. Tyto debaty byly jen na teoretické úrovni a držely se v rámci mezí. Nikdy se v těchto debatách nemluvilo o „likvidaci“ těchto lidí. Jeden respondent zprostředkovaně takovou debatu zaznamenal. Tento příklad lze uvést kvůli argumentační podobnosti mezi praktikami nacistického Německa a názory některých pohanů, ovšem původní inspirace je brána z přírodních národů a širší historie, nikoli z nacistického Německa.

Mezi respondenty byl za „extremistický“ často označován spolek *Pohanský kruh*. Jedná se o spolek etnických pohanů, z nichž někteří mají více kontroverzní názory ve srovnání s většinou. Ovšem zde nemůžeme hovořit o celé skupině, ale především o jednotlivcích, které v mnoha případech lze označit za provokatéry či kontroverzní osoby, které svým způsobem pouze „zkouší trpělivost ostatních v komunitě“.

V případě *tradicionalistického proudu pohanství* můžeme hovořit o „jistém/jakémsi“ vztahu k „extremismu“. Mareš (2003) také uvádí vztah pravicového extremismu a pohanství. Tento vztah vyplývá především z vlastností, které již byly popsány výše. Jedná se zejména o přírodní řád, který neodpovídá našemu společenskému ustavení, a také jistá konzervativnost. Jeden respondent zmínil při rozebírání vztahu pohanství a extremismu, že „*pohanství k němu (k extremismu) nemá žádný vztah, protože je zkrátka nesmysl tyhle věci vůbec spojovat. Národně sociální a komunistická politika je moderní výmysl, který nemá s náboženstvím co do činění, a ani naši dávní předkové nechodili někde demonstrovat za nadřazenou rasu nebo proti židům. Tedy podle mě pohanství k extrémismu žádný vztah nemá. Naopak už to ale neplatí. Politickým extrémistům (některým) se pohanství moc líbí, protože dává zdání jakési legitimacy jejich politické agendě, pokud se sami za pohany prohlásí. A je celkem lhostejné, jestli jsou to komunisti, fašisti nebo nacisti. Začalo to za Hitlera a v nějaké podobě se to za náma jako smrad*

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

táhne až do dnešních dnů. Je smůlou zejména rekonstrukcionistických směrů, že se extrémistům líbí zrovna ony, např. ásatrú nebo rodnověří. Je to asi tím, že kulturně konzistentní koncept, v němž jsou z podstaty věci zakotveny určité konzervativní hodnoty, se do politického krámku extrémistům hodí daleko lépe než synkretická tradice Wicca“.

Právě tento postřeh velmi přesně vystihuje, jak sami pohané vnímají vztah extremismu a pohanství, ale opět je třeba zdůraznit, že se jedná o praktikující a věřící pohany. Sami *tradicionalističtí pohané* se často vyhraňují proti zneužití pohanství právě nacistickým Německem. Zde je to velmi problematické, neboť pro mnoho „extremistů“, kteří se považují za pohany, slouží pohanství pouze jako atribut k odlišení se od většinové společnosti.

Mnoho mladistvých či lidí blízko věku mladistvých se označuje za pohany, přičemž pohanství berou jako protest proti většinové společnosti. Při posuzování vztahu pohanství k „extremismu“ se na tento postoj „pohanů k pohanství“ musíme rovněž zaměřit. Sami pohané připouštějí, že mezi nimi existují lidé, kteří jsou „extremisté“. V případě, že se takový jedinec objeví, spustí se takzvaný „samoregulační mechanismus“, kdy se zvedne vlna nevole, především z *eklektického proudu pohanství* a skupina proti těmto jedincům vystoupí. Toto se například odehrálo v roce 2012, kdy na Otevřeném Pohanském Fóru („P)O(F“) došlo k „extremistickým“ prohlášením. Na tento popud byl vydán v časopise Věstník, díl Samhain 2012, článek: *„Vyjádření české pobočky PFI k projevům politického extremismu na P)O(F: ... aneb extremismus do pohanství nepatří“*, kde se tým PFI vyjádřil takto: *„Pohanství není nacismus, fašismus ani nacionalismus a jakékoliv jeho spojování s těmito směry a jim blízkými názory vnímáme jako špinění jeho jména a zneužívání pojmů a ideálů, ke kterým se my, pohani, hlásíme.“*

Jako další příklad „samoregulačního mechanismu“ Cody v rozhovoru řekl: *„Myslím, že si můžeme říci, že nad tím jde jen mávnout rukou, ale já jsem zastánce toho,*

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

že v tu chvíli, kdy vidíme zárodek nějakého zla, a já extrémismus za zlo považuju, tak je potřeba se jasně vymezit, pojmenovat, že tohle je problém a být připraven na to se s ním nějak potýkat, řešit ho a minimálně říct, tohle, co ti lidi dělají, není pro mě pohanství, protože tam jsou ty prvky, které do pohanství nepatří“. Podobně reagovala většina respondentů během rozhovorů, přičemž Styrböjrn zmínil, že v případě problémů s „extremismem“ na paganmetalových koncertech hrající skupiny přeruší koncert.

Hlavní motivací „samoregulačního mechanismu“ je především akceptace pohanství většinovou společností. Pohané (ať z *tradicionalistického*, či *eklektického proudu*) se snaží, aby pohanství bylo vnímané většinovou společností pozitivně. Z těchto důvodů se poukocoují distancovat od problémů, které by mohly nastat. Cody poznamenává, že „pohanství nemá větší problém s extrémismem jako zbytek společnosti. Není možné na toto nahlížet tak, že když pohan nosí Thorovo kladivo, je extrémističtější než kdokoliv jiný. Já si myslím, že obecně naše společnost má problém s nesnášenlivostí či nějakým latentním rasismem. A podle mě je toto zastoupení stejné v každé komunitě, ať je pohanská, křesťanská, ať jsou to studenti či businessmani. A to je v podstatě ten problém, který je potřeba řešit a nemyslím si, že je nějaký konkrétní problém u pohanů. Samozřejmě pohanská komunita musí přijmout zodpovědnost, že pokud takové trendy budou, tak musí nějak reagovat“.

Od roku 2012, kdy se odehrál zmíněný problém na Pohanském Otevřeném Fóru, tak se postupně komunita uklidnila a otázky ohledně „extremismu“ začaly být řešeny mnohem citlivěji i vzhledem k lidem, kteří se ho dopustili. Jednalo se především o projevy, které sami pohané považovali za „extremismus“. Minimální část projevů, které byly považovány za „extremismus“, doopravdy stíhatelným trestným činem byla.

Jak bylo řečeno, v pohanské komunitě se objevily „extremistické“ prvky jako hajlování, nesnášenlivost proti menšině a náboženství, projev sympatií k hnutí směřujícímu k potlačení práv a svobod člověka. K většině těchto činů došlo v podnapilém stavu anebo se jednalo o internetovou komunikaci. Nikdy se tohoto činu nedopustila

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

pohanská organizace nebo skupina, vždy se jednalo o jednotlivce. Veškeré současné pohanské skupiny a organizace jsou apolitické a směřují jen k osobnímu růstu a duchovnímu vývoji. Pohanství jako víra nehlásá žádné násilí proti jiným rasám a náboženstvím. Pohané bývají naopak velmi tolerantní k jiným etnikům a náboženstvím, protože si cení jejich odkazu. A možná paradoxně více etničtí pohané. Tato tolerance je dána historicky a nábožensky, jelikož pohanství je polyteistické, pro pohany je Alláh, Jahve, Hospodin či Šiva dalším Bohem na tomto světě a nemá potřebu se proti němu bouřit.

Vztah pohanství a „extremismu“ je identický jako vztah většinové společnosti a „extremismu“. Pohanství a pohané nemají jiný vztah k „extremismu“ než ostatní lidé. Ovšem na druhou stranu pohanství může být snadno zneužitelné jako ideový podklad pro „extremistické“ skupiny, kde pohanství bude pouhým atributem a jeho duchovní stránka nebude brána v potaz. U stávajících pohanů je na prvním místě víra, která zahrnuje rodinu, přátele, přírodu, duchy a Bohy, a ne politika, tedy do té doby, než jim začne omezovat svobody.

V pohanské komunitě v současné době nejsou nebezpeční jedinci, kteří by se dali označit za „extremisty“ a kteří by ohrožovali demokratický řád. Coda zmiňuje, že se najdou jedinci, kteří jsou potenciálně nebezpeční jak pro pohanskou komunitu, tak i pro celou společnost. Především se jedná o tzv. verbální „radikály“, kterým se něco nelíbí. Jak zmiňuje jiný respondent, tyto jedinci by si vždy našli jiné důvody a prostředky, aby mohli čerpat vodu.

12 Diskuze

Jak bylo řečeno v předchozí kapitole, v současné době nemůžeme hovořit o bližším vztahu „extremismu“ a pohanství. Vztah pohanů k „extremismu“ je identický jako u většinové společnosti. Rovněž ani u stávající pohanské komunity nehrozí samovolná regrese ke skinheadské subkultuře a jiným radikálním a „extremistickým“ skupinám, ze

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

kterých někteří jedinci vzešli. To ovšem neznamená, že k tomu v budoucnu se nemůže dojít. Pohanská komunita se vyvíjí velmi rychle a s ní i různé názory a postoje, především při setkání s novým fenoménem či událostí.

Jedním z hlavních problémů, se kterými se můžeme setkat, je rozostření hranic „extremismu“. Při tomto rozostření mnozí jedinci vnímají jako „extremismus“ prvky, které extremismem rozhodně nejsou. Pak nastávají unáhlené reakce, jako je osočování a potažmo nějaká stigmatizace, což může jedince či skupinu doopravdy radikalizovat. V tomto případě se bude jednat především o „provokování“ v rámci pohanské komunity. Lze předpokládat, že se bude jednat pouze o krátkodobou záležitost, která poměrně rychle vymizí a daná skupina či jedinec se do pohanské komunity buď začlení, nebo bude mimo tuto komunitu vyčleněn.

Na stránkách Stezky pohanství (2011) můžeme najít srovnání těchto lidí s germánským bohem Lokim, kterého můžeme velmi jednoduše řečeno chápat jako provokatéra a rýpala, který má dynamický charakter a díky tomu má zásadní vliv na rozvoji celého světa. Když je Loki vydělen, tak nastane konec světa. *„A možná právě proto bychom neměli problematické pohanské skupiny v šedé zóně z komunity vydělovat, ale ani rezignovat na jejich místy pokřivené pojetí a vést otevřenou, často však unavující diskusi. Stejně tak naše reakce nesmí být emocionální a hysterická, naopak věcná, konkrétní a argumentačně silná“* (Stezky pohanství 2011). Tento případ je asi nejčastější a nejvíce diskutovatelný. Ve většině případů se daný jedinec začlení do pohanské komunity a jeho názory se postupně „uklidní“ (de-radikalizují).

Pohané, především *tradicionalistický proud*, jsou často ochránci „tradičních evropských hodnot“, proto považují za nejpravděpodobnější důvod radikalizace pohanů přistěhovalecké vlny, a to především z arabských či obecněji muslimských zemí. Zde se nejedná o nesnášenlivost vůči muslimům, ale jde o vměšování do jiné kultury a její „ničení“. Styrbjörn, který má zalíbení v arabské kultuře a islámu, toto označil jako hrozbu

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

evropské kultuře a vyslovil se k razantnímu postoji vůči přistěhovaleckým vlnám, které nerespektují naši kulturu. Styrbjörn říká, že *„je třeba, a bychom si hájili svoje zájmy, hodnoty a tradice, ale je tu určitě prostor pro ten dialog, nehnat nic hned do konfliktu. Myslím si, že by pohané mohli být aktivnější složkou, neváhali by vystoupit proti cizím vlivům v zájmu záchrany tradic, i když jsou ty tradice nějak opomíjeny, když tu žijeme víc jak tisíc let v křesťanské společnosti. Zas na druhou stranu se lidé k pohanství obracejí a díky tomu se může rozpoznat rychleji nebo dřív, že se něco děje, a že prostě je tady nějaký skrytý nátlak, nebo nechci říci vyloženě útok proti společnosti, ale že se něco děje proti té společnosti a můžeme se za nějakou dobu stát otroky nebo vydědenci ve vlastní zemi. A myslím si, že Pohané by mohli pomoci tomu, že by to včas mohli rozpoznat a třeba nějak proti tomu nějakým způsobem vystoupit.“*

I u dalšího respondenta, kterého bychom mohli zařadit k *eklektickému proudu*, můžeme také vidět jisté obavy z ohrožení evropské kultury. Zde ovšem respondent doplňuje, že tento problém je způsoben především neochotou státního aparátu jej řešit. V případě zvyšování vlivu arabské či muslimské kultury můžeme očekávat, že část pohanů se začne radikalizovat a vystupovat proti těmto vlivům, bude to především mladší část pohanů, kteří nemají rodiny a jsou pořád ještě „mladistvými rebelujícími“.

Respondent, který pracuje jako bezpečnostní analytik, zmiňuje několik problémů, které se mohou vyskytnout. Tyto problémy se týkají celé pohanské komunity, nejen části, které se věnovala takto práce. Jako první základní problém určuje, že pohanská komunita je jednoduše a drtivá většina jsou mladí studenti, kteří jsou ve věku rebelování. Další problém je, že mnoho pohanů je finančně nezajištěných, často mají naivní představy o životě, což respondent zdůrazňuje jako problém zásadní. Předpokládá, že později zde vnikne „extrémní“ skupina nalevo, tak i napravo. Jestli se „extremismus“ bude rozvíjet v rámci etnického pohanství, tak se bude zřejmě jednat o germánské pohanství. U *eklektického proudu* hrozí inklinace k ekoextremismu. Ve všech těchto případech bude ovšem víra druhotná.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Sklony k radikalizaci pohanů budou především vyplývat z vnějších vlivů, které budou celospolečensky rozšířené. Pohané jsou citliví na určitá témata, která se mohou stát mobilizačními prvky k radikalizaci. Jedná se především o témata týkající se sociálního a environmentálního bezpečnostního sektoru. V případě změn v těchto sektorech může nastat radikalizace pohanů, která bude probíhat na principu akce a reakce. Tato radikalizace bude probíhat postupně a jen u části pohanů, ke které se ovšem budou přidávat mladí rebelující pohané či lidé, u kterých můžeme mluvit o pohanství jako o atributu.

13 Závěr

V této studii byl popsán vztah pohanů a jejich tendence k „extremismu“. Byly zde využity kvalitativní metody výzkumu, jako jsou rozhovory, zúčastněné pozorování a kvalitativní analýza textu. Výzkum byl zaměřen především na osobní názory vybraných jedinců z prostředí pohanské komunity v ČR.

Hlavním poznatkem je zjištění přítomnosti „samoregulačního mechanismu“, který zabraňuje rozšiřování „extremismu“ a „radikalismu“ mezi pohany. Jedná se o určitou reakci na „extremistické“ projevy, která se snaží ohradit proti těmto projevům. Svým způsobem by se dalo říci, že se v pohanské komunitě „extremismus“ politizoval.

Zcela určitě se v pohanské komunitě objevily ojedinělé excesy v podobě verbálních projevů „extremismu“, nicméně nemůžeme konstatovat, že by pohanství bylo „extremistické“. Pohané nemají v současné době jiný vztah k „extremismu“ než většinová společnost. Na druhou stranu pohanství bývá často zneužíváno jinými ideologiemi. Pohanství samo o sobě z historického hlediska nemůže mít „politickou příslušnost“, protože je starší než národy. Jak u Slovanů, Germánů, tak i Keltů se pantheon bohů i mytologie lišil vesnici od vesnice. Z těchto důvodů u pohanů, pro které je víra na jednom z prvních míst, hraje tolerance k ostatním náboženstvím, kulturám a lidem velkou roli, ovšem nesmí se narušovat svobody. V obecné rovině „extremistické“ proudy

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

mají větší tendence k pohanství, či lépe řečeno mají tendence využívat pohanské atributy. Příkladem může být nacistické Německo nebo některé ultranacionalistické skupiny ve východní Evropě.

14 Použité zdroje:

ČÁP, F. (režie) 1940. *Babička* [film]. Režie ČSSR, Filmové studio Barrandov.

ČESKÁ POHANSKÁ SPOLEČNOST. 2014. *Pohanství: Jak jej chápe Česká pohanská společnost* [on-line]. Dostupné z: <http://pohanskaspolecnost.cz/pohanstvi/>. (Ověřeno dne: 18. 11. 2014).

DALY, S. – WICE, N. 1999. *Encyklopedie kulturních trendů devadesátých let*. Brno: Jota.

DISMAN, M. 2011. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 4. vydání.

FIALA, P. 1998. Český politický extremismus a radikalismus z hlediska politologie. In Fiala, P. (ed.): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, s. 7–16.

HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál.

CHARVÁT, J. 2007. *Současný politický extremismus a radikalismus*. Praha: Portál.

JANÍČEK, P. 2014. *Miky: Cítím se být pohanem* [on-line]. Věstník PFIcz, roč. nedat, č. Samhain 2014, s. 15. Dostupné z: <http://www.pohanskafederace.cz/vestnik/vestnik-samhain-2014.pdf>. (Ověřeno dne: 18. 11. 2014).

MAREŠ, M. 2003. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. Brno: Barrister a Principal, Centrum strategických studií.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

MATTHEWS, C. 1995. Neo-Paganism and Witchcraft. In MILLER, T. (ed.), *America's Alternative Religions*. New York: State University of New York Press, 1995, s. 339–345.

MEZINÁRODNÍ POHANSKÁ FEDERACE ČECHY, MORAVA A SLEZSKO. 2014. *O pohanství* [on-line]. Dostupné z: <http://www.pohanskafederace.cz/o-pohanstvi/>. (Ověřeno dne: 18. 11. 2014).

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY. 2010. *Extremismus* [on-line]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/co-je-extremismus.aspx>. (Ověřeno dne: 201. 11. 2014).

MUDDE, C. 2000. *The ideology of the extreme right*. Manchester: Manchester University Press.

POHANSKÝ KRUH (nedat.). *Organizace* [on-line]. Dostupné z: <http://pohanskykruh.wordpress.com/organizace/>. (Ověřeno dne: 20. 11. 2014).

SMOLÍK, J. 2013. *Národní strana v kontextu krajní pravice: 2003–2012*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

SMOLÍK, J., Vejvodová, P. 2010. Politický extremismus jako bezpečnostní hrozba? In Smolík, J., Šmíd, T. a kol. (eds.): *Vybrané bezpečnostní hrozby a rizika 21. století*. Brno: Masarykova univerzita, s. 43–67.

STEZKY POHANSTVÍ. 2011. *Sčítání obyvatel – kolik je v Česku pohanů?* [on-line]. Dostupné z: <http://www.stezkypohanstvi.cz/scitani-obyvatel-kolik-je-cechach-pohanu/>. (Ověřeno dne: 25. 11. 2014).

STEZKY POHANSTVÍ. 2011. *Šedá zóna v pohanství* [on-line]. Dostupné z: <http://www.stezkypohanstvi.cz/seda-zona-extremismu-v-pohanstvi/>. (Ověřeno dne: 4. 12. 2014).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

STEZKY POHANSTVÍ. 2014. *Co je pohanství?* [on-line]. Dostupné z: <http://www.stezkypohanstvi.cz/pohanstvi/>. (Ověřeno dne: 18. 11. 2014).

ŠTAMPACH, O. I. 2002. *Současné novopohanství* [on-line]. Dingir, č.1/2002. Dostupné z: <http://www.dingir.cz/archiv/Dingir102.pdf>. (Ověřeno dne: 19. 11. 2014).

VENCÁLEK, M. 2013. *Cesty k bohům: Motivy a motivace pro afilaci k současnému pohanství* [on-line]. Dostupné z: https://www.academia.edu/3773731/Cesty_k_bohum_Pathways_to_the_Gods. (Ověřeno dne: 5. 12. 2014).

VINŠ, P. J. 2006. *Nejnovější vývoj germánského pohanství v ČR. Neúspěch jednotlivých tendencí soudobého českého pohanství a radikalizace klanu Karpatských vlků – terénní studie.* (Studentská vědecká konference.) Praha: Univerzita Karlova.

VOJTÍŠEK, Z. (nedat.). *Novopohanství a jeho přítomnost v české společnosti* [on-line]. Dostupné z: <http://www.htf.cuni.cz/HTF-80-version1-NovopohanstviProTeologickouRevui.doc>

VOJTÍŠEK, Z. 2004. *Encyklopedie náboženských směrů v České republice.* Praha: Portál. s. 165–167, 243–251.

VRZAL, M. 2009. „Satan, Ódin, Hitler“: *Spojení satanismu, pohanství a ultrapravicové ideologie v black metalové subkultuře.* Sacra, roč. VII, č. 1. Brno. s. 5–25.

15 Rozhovory

Anonymní respondent (2014): Rozhovor s anonymizovaným respondentem, „bezpečnostní analytik“, 3. 11. 2014.

Anonymní respondent (2014): Písemný rozhovor formou e-mailu s anonymizovaným respondentem, 1. 11. 2014.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Adrian 2104: Rozhovor s Adrianem, 3. 11. 2014.

Cody 2014: Rozhovor s Codym, 26. 10. 2014.

Flash 2014: Rozhovor s Flashem, 10. 11. 2014.

Melči 2014: Rozhovor s Melčim, 27. 10. 2014.

THE INSECURITY DILEMMA OF DEVELOPING SMALL STATES: A CRITICAL STUDY OF SRI LANKA IN RELATION TO TERRORISM AND INSURGENCY

Autor: Jeewaka Saman Kumara

Abstract

The study considers the topic of insecurity dilemmas of developing small states essential due to the current global extent of ethnic conflict. The ethnic conflict is frequently argued to impede or slow down a country's national security interests. In the present study, the case of Sri Lanka, as a developing small state, was chosen because of the specific characteristics of the political system and the multi-ethnic character of Sri Lankan society. The ethnic conflict in Sri Lanka has persisted for a quarter of a century, and is rooted in tensions between the country's two largest ethnic groups, the Tamils and the Sinhalese. Since 1983, the Tamil insurrection groups have fought an armed struggle for an independent Tamil state. There have also been several attempts of resolving the ethnic conflict and national security issues, with various international actors comportsing themselves as facilitators and mediators. However, none of these efforts have led to enduring reconciliation. In this broader context, the case of the Sri Lankan ethnic conflict may illustrate how political structures and ethnicity can influence insecurity dilemmas.

Keywords

insecurity dilemmas, ethnic conflict, developing small states, civil war, human rights violations, war crimes, external constraints incentives

1 Background

The study of insecurity is a sub-discipline of a wider subject usually still referred to as Security Study, International Relations and International Politics. During the Cold War period, the notion of insecurity dilemma of developing small states had also been perceived as military threats from external sources (Herz 1950: 173). But the nature of the insecurity dilemma of developing small states has dramatically changed in the context of post-cold war politics. During the 1980s there has appeared a substantial body of literature on developing small states security which is critical of the conventional realist analysis (Holsti 1992: 51). The new approach is based on the assumption that the traditional conception of the security dilemma is inadequate for understanding the contemporary security problems of developing small states, for it places too much emphasis on external military threats to states and military build-up as the appropriate response (Buzan 1989: 23-27; Buzan 1989: 16-45). Thus, this endeavour seeks to answer the main reasons for the insecurity dilemma of developing small states, which are generally based on their internal factors and in the process makes them vulnerable to external constraints and incentives.

In analyzing the insecurity dilemma of a developing small state, the paper will first examine the major security issues of Sri Lanka. Sri Lanka, officially called as the Democratic Socialist Republic of Sri Lanka, formerly known as Ceylon (pre-1972), is one of the developing small states of the world, located about 31 kilometres off the southern coast of India (Pernetta 1993: 01). It is the abode of around twenty million

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

people.¹ According to the Central Bank, the Sri Lankan economy grew by 7.7 per cent in the first half of 2014, reflecting increased domestic economic activity and rising external demand (Central Bank of Sri Lanka 2014: 01). Since independence in 1948, the main focus of the Sri Lankan armed forces has been internal security, defeating three major insurgencies, two by Marxist militants of the Janatha Vimukthi Peramuna (JVP) and a 30-year long civil war with the Liberation Tamil Tiger Elam (LTTE) which has been prohibited as a terrorist organization by 32 countries. Marking a rare occurrence in contemporary military history, the Sri Lankan armed forces were able to bring a decisive end to the 30-year long Sri Lankan Civil War in May 2009. Politically Sri Lanka is the oldest democracy in South Asia (Norton 2001). Compared with other parts of the British colonial empire, the transition to independence for Sri Lanka in 1948 was comparatively peaceful. But there were major changes in the Sinhalese-Tamil relationship during the period of British colonial period. Those changes can be seen through various aspects, like political representation, political and economic mobilization, constitutional changes, introduction of the universal franchise and many others as such (Soulbury Commission Report 1946). Moreover the expansion of political power to rural communities deepened the communal division and led the island towards the ethnic conflict (Kearney 1985: 257-263). In this background the Tamil insurgency slowly developed in the mid-1970s in a context of the politics of minority grievances (Singer 1996: 1148), and the assumed the character of a protracted armed rebellion for secession in the early 1980s (Marks 1960: 73). Since 1983 there were a number of militant groups that took up arms against the Sri Lankan state. Finally the Government of Sri Lanka was able to defeat the Liberation Tamil Tiger Elam (LTTE) by military victory

¹ Sri Lanka's population is made up of 74.9% Sinhalese, 1.2 % Sri Lankan Tamils, 4.2% Indian Tamils and 9.2% Muslims (which in Sri Lanka is seen not only as a religious identity but also as an ethnic identity) according to the last (but outdated) all-island census of 2012.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

in 2009. It is important to mention here that the civil war and ethnic conflict of Sri Lanka is both side of the same coin. Although an increase in military aid may temporarily be seen as the end to the fighting, a strong nationalist Tamil community continues to exist around the world. So the ethnic conflict has not officially been resolved yet. Further the Tamil nationalist struggle is still remain in the context of minority grievances. Moreover the Government of Sri Lanka is vulnerable to external constraints and incentives on the basis of human rights violations and war crimes at the final phase of the civil war. In this context the Sri Lankan case with all its characteristics can make up an ideal case for the study of insecurity dilemma of developing small states.

2 Research Problem of the Study

Research problem of any given research tends to explore the lacunae of any given situation, and also deals with the parameters of probabilities. In this case, the research question posed through this study is related to the broad applications of the security behaviour of the small states, and how Sri Lanka in particular has been able to cope with the armed ethnic secessionist struggle and ultimately achieved success on the one hand, and on the other, how the fear psychosis generated from this long power struggle has ruptured the main security policy framework of Sri Lanka.

3 Research Questions of the Study

- What are the main reasons for the national security policies of the small states that are largely influenced by the long term protracted intra-states ethnic conflict?
- Why is the ethnic conflict in Sri Lanka in its protracted nature vital to the security and stability of the state?

Some approaches of analysing national security of small states have failed to develop sufficient understanding for providing a long term answer to the above questions.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

This study analyses insecurity dilemmas of small states in the context of contemporary world order. With this broad parameter, the research questions seek to propose the following hypotheses.

Hypotheses

- The ethnic conflict in Sri Lanka in its violent and protracted nature has been vital to the security and stability of the state.
- Role of the international actors is unable to secure a sustainable peace and security environment in Sri Lanka.
- Reconciliation and restructuring of the Sri Lankan state would help to overcome insecurity psychosis.

4 Objectives of the Study

Accordingly this paper is an attempt to understand and analyse the case study of Sri Lanka from the perspective of insecurity dilemma, and its connectivity with the ethnic conflict. Finally the paper will then analyze viable security options and make recommendations. To achieve the above said main objectives, this paper seeks to analyse the concept of insecurity dilemma from the perspective of developing small state.

5 Methodology of the Study

Moreover this paper is based on a single case study method. The research question has been answered by using standard research tool including descriptive and analytical methodology. Moreover, the research involves both qualitative

and quantitative methods. The sources of this research are drawn from wide range of primary and secondary sources.

6 Review of Literature:

The theoretical discourses help us in defining the framework essential for the present paper on insecurity dilemma of developing small states. It is important to mention here that there is no shortage of theory oriented studies on national security issues and national security of small states. According to Eliawony J. Kisanga and Sarah Jane Danchie, small states face unique challenges as they adapt to the demands of an increasingly global economy (Kisanga, Danchie 2007). This study produced the range of challenges facing small states, including environmental and trade issues, economic problems, the particular challenges facing small states in development, education, and governance, and the issue of regionalism. The study provides policy makers and parliamentarians worldwide with a detailed insight into how these issues uniquely impact upon small states, and offers recommendations on how to strengthen their capacity to exploit the new opportunities and challenges arising from globalisation.

Among scholars who have focused their attention on small states security studies, in their book, *The Future Security Environment in the Middle East: Conflict, Stability and Political Change* (2004), Nora Bensahel and Daniel L. Byman, identify several important trends that are shaping small states security. It examines traditional security concerns, such as energy security and the proliferation of weapons of mass destruction, as well as newer challenges posed by political reform, economic reform, civil military relations, leadership change and information revolution (Bensahel, Byman (2004).

The collection of essays, *National security in the Third World: The Management of Internal and External Threats* (1988), which Edward E. Azar and Chung-in Moon have brought together here, forms an interesting contribution to the new approach. The book is

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

intended to provide an examination of the strengths and weaknesses of the Western conception of national security as applied to small states in the Third World. The editors try to provide an alternative framework for identification and analysis of various dimensions of the Third World's small states security problem (Azar, Moon 1988). In doing so, Azar and Moon stress the importance of legitimacy, integration and policy capacity as key determinants of Third World software, alongside the hardware element of weaponry, strategy and the external environment. Legitimacy shapes the macro political context of the national security management system. Integration moulds the social and cultural infrastructure of the security management system. Policy capacity refers to the dynamic core, operational modes and content of software, which steer the security management system by determining the scope and range of internal and external behaviour.

The book, *Politics, Security, and Development in Small States* (1987), edited by Colin Clarke and Tony Payne, apply an expansive concept of security, including not only political-military factors but also economic and cultural vulnerability, to the developing countries. Caroline Thomas focuses not simply on the political-military vulnerability of third world nations but also on economic dependency and problems of nation building. In addition to this, the Clarke and Payne volume is part of a growing literature on small states. The volume is divided into three parts. Part A surveys the general political, social, and economic characteristics of small states. David Lowenthal argues that from a socio-cultural perspective small states have the advantage of participatory politics. Part B provides a number of useful case studies of representative small states, including Grenada, Malta, Gambia, and Cyprus. Most of the case studies document the crippling effects of economic dependency and overspecialization based on colonial farming practices and policies. Part C includes two essays that summarize the results of the various case studies and suggest policies that small states can pursue to enhance their security (Clarke, Payne 1987).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

By exploring small states security policy, in his article, *Do Weak States Bandwagon?* (1989), Eric J. Labs argued that domestic determinants of security policy are less salient in small states. The international system leaves them less room for choice in the decision making process. He emphasized that small state behaviour will be responsive to international constraints and incentives rather than domestic level pressures. In a broader sense, he discussed the structural level of analysis in explaining security policy of small states (Labs 1992: 383-416). His basic assumption was that the security policies of small states are based on the structural rather than domestic level factors.

Moreover, in his book, *National Security in the Third World* (1985), Abdul-Monem M. Al. Mashat argued that the nature of regional and international security policies (Mashat, 1985). According to him, the regional stability is the greater opportunity for security of small states. In addition to him, Bruce E. Moon (1983) also analysed that the behaviour of small states is largely determined by external forces such as the degree of superpowers competition.

With regard to the determinants of the foreign and security policy decision making of small states, *Theory of International Politics* (1979) a neo-realists analysis done by Kenneth N. Waltz, analyzed it by focusing on the effects of the international system. It argues, when small states are encountered with external threats to national existence, consequently goals and political behaviour as well as security policy will be less constrained by the domestic political process and domestic interests. He assumed that international constraints influence the security policy decision making and the security policy implementation of small states. Further he argued that the security policy of small states will be dependent on constraints such as the degree of big power competition (Waltz 1979).

Although Sri Lanka, as a developing small state, has become more controversial in field of national security issues, not much researches done on Sri Lankan security

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

dilemmas after its independence. Notwithstanding, there have been very limited academic contributions in Sri Lankan national security.

The book, *Security Dilemma of a Small States: Sri Lanka in the South Asian Context* (1992), edited by P. V. J. Jayasekera, analyses political and geo-strategic aspect of Sri Lanka's security dilemma up to the beginning of 1980s. The first volume consist twenty studies and divided into VIII sections. The studies apply the concept of security, including not only colonial legacy, political, defence and foreign policy factors but also social, economic and cultural vulnerability, to Sri Lanka. Moreover, it deals with Sri Lanka's security dilemma and in this, one of main concerns is how Sri Lanka could accommodate its security requirements within the demands of the regional medium power (Jayasekera 1992).

The second part of the above study, *Security Dilemma of a Small States: Internal Crises and external Intervention in Sri Lanka* (1995) edited by P. V. J. Jayasekera and Mahinda Werake, analyses Sri Lanka's internal crises and their implications leading to direct external involvement after 1983. Specially, this contribution has tried to analysis the issues confronting the post-colonial state and society and the different dimensions of the crisis. Moreover, the contributors have focused their attention on Indian intervention in the ethnic conflict in Sri Lanka (Jayasekera & Werake 1995).

Moreover, in his book, *Regional Powers & Small State Security: Indian & Sri Lanka* (1996), K. M. de Silva analysed that the nature of India and Sri Lanka security issues as well as the ethnic conflict of Sri Lanka in a historical perspective. According to the author, India's involvement in Sri Lanka's internal affairs in the period from 1987 to 1991 has resulted to the internationalization of the ethnic conflict in Sri Lanka. Further, he pointed out that the protected ethnic conflict has seriously affected for Sri Lanka's survival as an independent state (De Silva, 1996).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

In his book, *Pangs of Proximity: India & Sri Lanka's Ethnic Crisis* (1993), S. D. Muni examines India's policy its neighbours' development and internal problems since 1947. In particular, the author describes India's attitude towards the ethnic conflict of Sri Lanka since 1980. Furthermore, he analyses the nature and implementation of the Indo-Sri Lanka Agreement of 1987 as well as the role played by the Indian Peace Keeping Force (IPKF) including its achievement, costs and failure (Muni 1993). This study is another classic example for India's involvement in Sri Lanka's internal affairs in the period from 1980 to 1991.

It is noteworthy to mention here of the descriptive work, *Sri Lanka's Ethnic Crisis & National Security*, done by Rohan Gunaratna (1998). He detailed the historical background of the ethnic conflict in Sri Lanka and regional and international cooperation as well as network of the LTTE. According to the author, the LTTE receives sanctuary, finance, weapons and training from various governments, non-governmental organization and individuals. In a nut shell, he emphasised that the national security of Sri Lanka is seriously vulnerable to the ethnic conflict (Gunaratna 1998).

From the above analysis, it is clear that there has been some work on Sri Lanka's external security problems than internal security problems in general during post-independence period. Although there has no shortage of studies on the ethnic conflict of Sri Lanka, less attention has been given to the ethnic conflict of Sri Lanka and its relationship with the Sri Lanka's national security issues.

7 Conceptualization of Insecurity Dilemma of Developing Small States

It is clear that the number of developing small states increased considerably during the inter-war period, and thus, this period can be called an era of small states. In their research, some scholars define developing small states in terms of power rather than size (Handel 1981: 10-11; Elman 1995: 171). For the definition of developing small

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

state, the quantitative criteria used so far have been the population, size and gross national product (Katzenstein, 1985). The conventional model, thus, generally assumes that the one or more of the followings characterizes developing small states:

- (1) small land area,
- (2) small total population,
- (3) small total Gross National Product (GNP), and
- (4) a low level of military capabilities (East, 1973: 557).

Even though, the term of developing small state is rather old and established, there is a consensus on how to conceptualize it. In this context, Hakan Wiberg finds two types of definitions, which are termed as the *absolute* and *relational*, respectively. In first case, indicators of size are sought, such as population, area, Gross National Products, Military capability, etc., and attempts are then made to correlate other variables with the size indicators. Relational definitions, on the other hand, are based on the underlying idea that the essence of 'smallness' is either lack of influence on the environment, or high sensitivity to the environment and lack of immunity against influences from it, or both (Wiberg 1987: 339).

It is essential to mention here the problem of insecurity is common to all the state, big or small, strong or weak and rich or poor in the world of conflict and domination. However, over the past decades, several developing small states have faced serious domestic fragmentation, insecurity, regional and international tensions. Hence, the perpetuation of insecurity and instability has weakened the strength and position of developing small states.

In this broader background a common feature of developing small states is that there is a *high level of concern regarding internal threats*, which endanger the security of society and states as a whole. In almost all these states, the lack of proper political and social consensus on vital domestic issues opens the society to various threats of internal subversion, conflict, and violence, which undermines the security

of the developing small states. Moreover, the governments of developing small states have confronted with serious problems in the nature of domestic threats. These threats have taken different forms like “military groups (Argentina, Chile, Bolivia, Brazil, Pakistan, Nigeria, Liberia) guerrilla movements (Peru, the Philippines, Nicaragua, Angola, Mozambique) and secessionist movements (Ethiopia, Iraq, Sri Lanka) mass uprisings (Iran) and political factionalism (South Yemen and Afghanistan)” (Buzan 1988: 24). From the above analysis, it is clear that the domestic political fragmentation makes the state weak, and vulnerable to threats.

In this paper, the concept of insecurity dilemma, which is analysed by Brian L. Job applies to the analysis of a given research problem and hypotheses. In short among the scholars who tried to conceptualize insecurity dilemmas of states within the context of Third World, Brian L. Job is one of the most important experts on the security study. He analysed the phenomenon and introduces a contrasting new line of thought while thinking of applying the security dilemma to the Third World (Job 1992: 11-35). Especially, Brian L. Job seeks to rethink national insecurity dilemma in the post-Cold War setting. As Job demonstrated, the ‘*insecurity dilemma*’ is the core concept in the field of security studies. This is applied to states without cohesive nationalism, with weak institutional capacities to secure peace and order, with a pre-occupation of internal threats rather than external ones and with legitimacy problems (Job 1992: 17-18). These definitions make his work a study of security problems of states, not of the powers in the Third World. The premise is that Western/Eurocentric theories about war, balance of power, hegemony and sovereignty are not meaningful to Third World studies because threats to national security have internal rather than external sources.

Therefore, Job analyses that the insecurity dilemma of Third World is often rooted in their colonial past and currently sustained by the international system. In his argument on the insecurity dilemma of Third World, Job articulated the following four important points (Job 1992: 17-18).

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

1. Within the borders of the state, there is often no single nation, i.e., a socially cohesive society. Instead, there are usually a variety of communal groups contending for their own securities and for supremacy over their competitors.
2. The regime in power, therefore, usually lacks the support of some significant component of population, because the regime represents the interests either of a particular social sector or of economic or military elite that has taken control. In all instances, the result is an *absence of perceived popular legitimacy to the existence and security interests of the regime*.
3. The state *lacks effective institutional capacities* to provide peace and order, as well as the conditions for satisfactory physical existence, for the population.
4. The sense of threat that prevails is of internal threats to and from the regime power, rather than externally motivated threats to the existence of the nation-state.

These above four points show that *there is no necessary agreement on the notion of national insecurity* and they illustrate that no externally oriented security dilemma for the typical state can be applied for the typical country. Actually, the premises of the security dilemma are violated. The main concern in these countries is the *absence of popular legitimacy* and not the security of one state over others. At this point the lack of governance becomes the main threats. The result is what Job actually characterized as an insecurity dilemma of developing states (Job 1992: 18). They are:

1. Less effective security for all or certain sectors of the population.
2. Less effective capacity of centralized state institutions to provide services and order.
3. Increased vulnerability of the state and its people to influence, intervention, and control by outside actors, be they often states, communal groups or multinational corporations.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

As Brian L. Job demonstrated, poor and lack of states-building process is one of the most important national insecurity dilemmas of developing small states. The end of the Cold War and rapid globalization left a band of failed or weak states throughout the world. Weak or failed states are associated with some of the most serious problems of the world, from poverty and human rights abuses, to civil conflict, refugees, and terrorism. Even under the best of conditions, nation-building is a difficult task. The colonial legacies of many of these states make their state-building more challenging than was the case for Western states (Thomas 1987: 10-35). These countries were often created arbitrarily and without the prerequisites for long-term internal and external security. The result was the creation of many quasi-sovereign states ridden with ethnic, religious, and cultural conflicts; states possessing the nominal features of statehood but lacking the functional capabilities. Post-colonial states were thus destined to pass through a period of turmoil, violence, and radical political experimentation on the road to social and political maturity (Job 1992: 24-29).

Further, it is the vision of a state regime destroying its own citizens that strikes observers as the most incongruous and ultimately counterproductive of security strategies. A substantial section of regimes, both military and non-military, undertake repression against significant sectors and numbers of their populations. Hence, Job emphasised that *the insecurity dilemmas of developing states are basically irresolvable as long as the various factions within the society are able to compete effectively as security providers.*

Moreover, Job notes that governments in weak states are preoccupied with the *short-term strategies*, since their security and their physical survival are dependent on the strategies they pursue for the moment. Consequently, it is rational for regimes to adopt policies that, for example, utilize scarce resources for military equipment and manpower, to perceive as threatening opposition movements demanding greater participation, and to regard as dangerous communal movements that promote alternative

identifications and loyalties. Often the choice is presented to regimes as one entailing a trade-off between the advantages and hopes of prosperity under conditions of order and the disadvantages of unregulated democracy and disorder (Job 1992: 28).

While considering the security strategy of states, Job also explained that it is interesting to note *the impossibility of separating internal and external notions of insecurity both in theory and in practice*. Further, he reveals, there are several obvious manifestations of such *external-internal linkages in security strategy* (Ramphal 1984: 368-369). For instance, states seeking arms can seldom afford them in the quality and quantity. In this regards, states seek external supplies. But the suppliers have provided military assistance to states in exchange over their domestic and foreign policies, often concerning their economic resources (Fox 1959: 180-188; Singer 1972). In his argument, Job considers three of the general type of security strategies often adopted by regimes (Job 1992: 28). They are:

1. Militarization such as developing and arming substantial military/police forces,
2. Repression and state terror such as attempting to destroy the perceive enemy within, and
3. Diversionary tactics such as finding and provoking external enemies to distract attention from the situation at home.

It is important to mention here that even though this model could not apply to all states in general, it becomes useful to construct theoretical propositions regarding the insecurity dilemma of developing states. In this broader context, two important conditions can be extracted from the above argument, and is taken into consideration to establish the problem statement of this paper. They are:

1. Individuals or groups acting within a developing small state against perceived threats to assure their own security consequently create an environment

of increased that and reduced security for others within the borders of such developing small state.

2. Insecurity dilemma of developing small states is based on domestic level factors that could be vulnerable to international constraints and incentives.

The above mentioned features of insecurity constitute a highly relevant explanatory framework for analysing the major sources of instability, especially for the case study of this paper-Sri Lanka.

8 Analyse

With regards to the situation in Sri Lanka, the ethnic conflict has seriously eroded the unity and integrity in the society. Violent conflict has had enormous costs in terms of Sri Lanka's physical, financial, human and social capital (Santhirasekaram & Amirthalingam, 2010: 31-60). Therefore, the state has confronted with serious security problems. At the time of independence of the new state, the majority Sinhala community as well as the minority Tamils were represented by the elite of the two communities and a strong central authority was quite attractive to their leaders. Thus, the social and political issues pertaining to the vast majority of both communities were completely ignored and that became the foremost weakness of the state (Kapferer 1988; Dharmadasa 1979: 99-128). In this broad context, the Sri Lankan state was not founded on a collective idea acceptable to the Tamils manifested itself, first, as peaceful and non-violent protests and constitutional and legal challenges aspirations were treated as threat to the security of the state by the successive Sinhala dominated regimes (Muni 1993: 40-44).

Apart from others, the key element for the Tamil nationalist movement is the Tamil grievances about language rights, equality of treatment and exclusion from the spheres of state power (Uyangoda 2007: 02; Wickramasinghe 2006: 252-275; Muni 1993: 40-44;

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Sivarajah 1995: 129-132; Wilson 2000). Between its independence in 1948 and the onset of the LTTE in 1972, Tamil aspirations for human rights and parity in linguistic and cultural recognition had been largely ignored or even repressed through military action by the Sri Lankan government (De Votta 2000: 58-61). This escalation in tension resulted in the quick devolution of any prospect for peace. The Sinhalese government asserted their policies aimed at Tamil marginalization, while the Tamils resorted to peaceful protests and demanded for seats in government with a measured self-determination (Kearney 1986: 222). That in itself turned into radical militancy with a call for total political sovereignty in less than twenty-five years. The Sinhalese government did not compromise their policies and intentions, and the Tamils began to see no other alternative avenue for equal rights than the establishment of their own homeland. The Government of Sri Lanka initially viewed the rising Tamil militancy as a *law and order issue* that could be dealt with by means of police-military action and through emergency and anti-terrorist legislation (Senaratne 1997: 64). The attitude that the state could manage the radical Tamil nationalist by means of a counter-insurgency approach was also based on the perception among the Sinhalese political class that the Tamil claim for autonomy was totally unjustified and unwarranted. This perception in its turn was embedded in the idea that the *minority Tamil* community is a potential threat to the *majority Sinhalese Buddhist* Sri Lankan state (Phadnis 1989: 190-206).

In this broader context, the strong and high handed Sinhalese reaction to these developments often took the form of ethnic violence against the Tamils. As a result of Sinhalese way of reaction to the Tamils demands, in the latter part of 1970s, the Tamil struggle assumed the form of an armed separatist movement. Since 1983 there were a number of militant groups that took up arms against the Sri Lankan state (Manoharan 2008: 52-53). This development marked the militarization and the steady brutalization of the Sri Lankan ethnic conflict (Balance 1989: 71-87; Sahadeven & De Votta 2006: 110-

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

374). The Government of Sri Lanka has resorted to strong military means to counter the insurgency menace. Finally, in his speech to Parliament, on 19 May 2009, the leader of the UPAF (the United People's Freedom Alliance) government, President Mahinda Rajapakse formally declared the GOSL (the Government of Sri Lanka) victorious and the conflict over. At a Victory Day parade held on 03 June 2009 to mark the end of what some have called "Eelam War IV", the President declared that '*It is now the time to win over the hearts of the Tamil people*' (Reddy, 04 June 2009).

It is important to mention here that more than two decades of civil war have claimed some 64,000 lives and displaced between 800,000 and 1.6 million people. LTTE forces, estimated at up to 10,000 men and women in strength, were armed with aircrafts, long-range artillery, mortars, antiaircraft weaponry, and captured armed vehicles. A small but effective naval contingent, known as the Sea Tigers, includes speedboats, fishing vessels, mini-submersibles of indigenous construction, and underwater demolition teams. In the final stage of the civil war, the LTTE operated its air wing against the GOSL. Weapons reportedly had been obtained by the LTTE through illegal arms markets in Burma, Thailand, and Cambodia, and from captured Sri Lankan forces. Financial support for the LTTE reportedly came from the worldwide Diaspora of Tamil émigrés, as well as from smuggling and legitimate businesses (Norwegian Against Terrorism 2007). In this regard, the LTTE has been criticized by the GOSL for its alleged campaign to extort and coerce funds from overseas Tamils, especially in Norway, Denmark, Canada and Britain.

It suffices to say, the ethnic conflict of Sri Lanka has become one of the most internationalized conflicts in the world. A number of international actors playing their role in the conflict have rapidly increased over the years (Lindberg et al. 2011: 25). In this context, security threats to the Sri Lankan state are no longer confined to national boundaries. They have spread across borders. For example, in 1980s, the Government of Sri Lanka perceived the Indian support of the Sri Lankan Tamil militants as a policy

of *'backing the secessionist insurgency'*. To counter the Indian influence on Sri Lanka, the UNP government began to cultivate closer ties/relations with the West (De Votta 1998: 462-463).

It is interesting to note here that since 1990s, the Western influence has widened significantly the scope of the security paradigm of Sri Lanka, thereby fabricating a significant political consequence. The Sinhalese nationalist forces have posited the some western countries as a continuing source of threat to the interests of the majority Sinhalese Buddhist community. Thus, the intrusion of religious flavour to this conflict has come to the fore. Furthermore, the nationalists use the argument of a *'Western threat'* in their campaigns to justify the denial of majority rights and rationalise grave human rights violations as well as war crimes. The blocking of concrete steps towards political reforms in the context of the ethnic conflict is also justified by portraying the political reforms as an essentially Western-inspired process (Stokke 2009: 937-938). Similarly, another group of nationalists emphasize the external power intervention in the internal affairs of Sri Lanka by arguing that the external forces have the vested interest in gaining access to the vast stretches of undeveloped rich agricultural land, magnificent beaches, strategic Trincomalee harbour, and the potential mineral resources of Sri Lanka in general, and in the Northern and Eastern Provinces in particular (Bandarage 2009: 223).

However, Sri Lanka has been fortunate with serious international involvement in the recent times. Compare with some African and Asian conflicts that are still suffering from total neglect or isolation like in the past, Sri Lanka must consider itself fortunate to have heavy international involvement in the peace process and nation building process. Although international actors including Norway, Japan, the United States of America and the European Union has been involved in the peace process and national building process they have not been able to help resolve protracted ethnic conflict in Sri Lanka.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

Further all three nations, India, Pakistan, and China, are playing a very important role of security and power balances in the South Asia as well as in the Sri Lanka conflict as way to assert power over the region. Although India attempted to find a resolution for the conflict through more-or-less peaceful means, from this analysis it appears that China and Pakistan were more successful in 'ending' the civil war by giving more leverage to the Sri Lankan government with military and financial aid and assistances. It is important to mention here that the military aid of the Government of China for the Sri Lankan government benefited secure a victory over the LTTE. After the western countries including the United States of America and the United Kingdom discontinued its own military aid due to human rights abuses and war crimes, China stepped in, indicating that problems of human rights did not concern the state and that rather it supported a government's right to defend itself from internal threats, even at the cost of human lives. At the same time China's long term strategic interests over the South Asian region also encouraged Pakistan to increase military and financial aid and assistances to the Government of Sri Lanka, which combined gave the government to take the definitive benefit over the LTTE.

In this context it is serious to reflect on the present developments within Sri Lanka. Even though the Government of Sri Lankan has claimed military victory over the LTTE in 2009, the victory does not have put a long term solution for the conflict. The Tamils have not been offered a sustainable compromise which can lead to sustained peace. Instead the Government of Sri Lanka under the UPFA government led by Mahinda Rajapaksa has only played lip service to the process of reconciliation through schemes such as the Lessons Learnt and Reconciliation Commission, all the while consolidating its own grasp on power.

Moreover, the international community has received credible accounts of war crimes and human rights violations perpetrated on a large scale by Sri Lankan security forces as well as by the Tigers. In this broader context a number of countries

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

in

the developed and developing world as well as international organizations including the European Union have already suspended the trade and economic relations with Sri Lanka because of the controversial human rights record of Sri Lanka. Further the International Community and Human rights groups are have already emphasized on the United Nations to authorize an international investigation of humanitarian law violations in Sri Lanka. In this regards, the United States of America, its European allies and the European Union more concern about the Sri Lankan military's human rights violations and war crimes as it became apparent that the LTTE was heading for defeat. The 2011 report of a United Nations (UN) expert panel estimated that around 40,000 civilians were killed in the months before the LTTE's defeat. Since 2012 the United Nations Human Rights Council has passed several resolutions, Sri Lanka has failed to take effective steps to deliver justice for the victims of its civil war. So the resolution of 2014 was passed at the council calling for a United Nations Human Rights Office-led investigation. But the Government of Sri Lanka has refused to cooperate with the United Nations Human Rights Council led inquiry. The Independent International Investigation on Sri Lanka is central for an impartial inquiry into allegations of human rights violations and war crimes during the final phase of the civil war. The report on Sri Lanka by the investigations team of the Office of the UN High Commissioner for Human Rights (OHCHR) will be taken up for discussion at the UN Human Rights Council on 25 March 2015 (UN HRC 2015). In short even though the GOSL has won the civil war over the LTTE in 2009, it highlighted that the GOSL has not ended its long term protracted ethnic conflict. So the insecurity dilemma of the GOSL, which are generally based on long term protracted ethnic conflict and in the process makes Sri Lanka vulnerable to external constraints and incentives.

9 Conclusion

From the above analysis, in present times, ethnic conflict appears to be a major source of threat to security and stability of a state. For the developing small states, the security problem is more acute as various ethnic conflicts challenge the very fabric of the society. Such conflicts in the nature of secessionist movements tend to be protracted and intense in nature which gradually erodes the unity and integrity of the state. The potential for separatist activity is very strong in developing small societies where ethnic cleavages are already deep and discrimination against peripheral communities and ethnic grievance ideology are widely practiced. Hence discrimination and ethnic grievance ideology lead to the growth of strong identify among ultimately demand autonomy or independence in their search for self-determination. So in this case the state is confronted with serious problems of conflict-management in its search for security and stability within the state.

In this case, the ethnic crisis in Sri Lanka and military victory over LTTE it has generated a series of insecurity dilemmas for this small state, paving the way for its vulnerability internally and externally. In this broader context the military victory of the Government of Sri Lanka over the LTTE is not a long term solution for the security dilemma of the Sri Lankan state which is based on long term protracted ethnic conflict. Further the Government of Sri Lanka has not offered any model of post-conflict peace-building and development achieved by means of a military victory by the State. Therefore, the Sri Lankan state should work towards complete national unity and integration with the aggregation of national needs, values and interests in the society and a completion of its nation building project to protect the national security interests of the Sri Lankan state.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

10 List of References

- AL. MASHAT, ABDUL-MONEM M. 1979. *National Security in the Third World*. London: Westview.
- AYOUB, M. 1997. *The Third World Security Predicament, State, Regional Conflict and International System*. London: Lynne & Rienner.
- AZAR, E. E. – CHUNG-IN M. 1988. *National security in the Third World: The Management of Internal and External Threats*. Aldershot: Edward Elgar.
- BALANCE, E. O' 1989. *The Cyanide War: Tamil Insurrection in Sri Lanka 1973-88*. London: Brassey's.
- BANDARAGE, A. 2009. *The Separatist Conflict in Sri Lanka: Terrorism Ethnicity, Political Economy*. Colombo: Vijitha Yapa Publications.
- BARDALAI, A. K. 2006. *Changing Security Scenario*. New Delhi: Knowledge World.
- BENSAHEL, N. – DANIEL L. B. 2004. *The Future Security Environment in the Middle East: Conflict, Stability and Political Change*. Canada: RAND Corporation.
- BOSE, S. 1994. *States, Nations, Sovereignty: Sri Lanka, India and the Tamil Eelam Movement*, New Delhi: Sage Publications.
- BUZAN, B. 1989. *Regional Security*. Working Paper no. 28, Copenhagen: Center for Peace and Conflict Research.
- BUZAN, B. 1983. *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Great Britain: Wheatsheaf Books.
- BUZAN, B. 1988. "People, States and Fear: The National Security Problem in the Third World" in Edward E. Azar and Chung-in Moon (eds.). *National Security in the Third World: The Management of Internal and External Threats*, England: Hants.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

BUZAN, B. 1989. The Future of Western European Security. In Ole Waever, Pierrre Lemaitre and Elzbieta Tromer (eds.). *European Polyphony: Perspectives Beyond East-West Confrontation*. London: Macmillan.

Census of Population and Housing 2012. *General Report*, Colombo: Department of Census and Statistics.

Central bank of Sri Lanka 2014. *Recent Economic Developments, Highlights of 2014 and Prospects for 2015*. Sri Lanka: Central Bank of Sri Lanka.

CLARKE, C. – TONY P. (eds.) 1987. *Politics, Security, and Development in Small States*, London: Allen and Unwin.

COHEN, IRA S AND ANDREW C. TUTTLE (1972), *National Security Affairs: A Syllabus*, New York: Free Press.

DE SILVA, K. M. 1996. *Regional Powers & Small State Security: Indian & Sri Lanka*. New Delhi: Vikas Publishing.

DE VOTTA, N. 1998. "Sri Lanka's Structural Adjustment Program and Impact on Indo-Sri Lanka Relations", *Asian Survey*, 38(5), pp. 457-473.

DE VOTTA, N. 2000. "Control Democracy, Institutional Decay, and the Quest for Eelam: Explaining Ethnic Conflict in Sri Lanka", *Pacific Affairs*, 73(1), pp. 55-76.

DHARMADASA, K. N. O. 1979. "The Sinhala Buddhist Identity and the Nayakkar Dynasty in the Politics of the Kandyan Kingdom 1739-1815", in M. Robert (ed.), *Collective Identities, Nationalisms and Protest in Modern Sri Lanka*, Colombo: Marga.

EAST, M. A. 1973. "Size and Foreign Policy Behavior: A Test of Two Models", *World Politics*, Vol. 25. No. 04, pp. 556-576.

ELMAN, M. F. 1995. "The Foreign Policies of Small States: Challenging Neorealism in Its Own Backyard", *British Journal of Political Science*, Vol. 25 No. 02, pp. 171-217.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

FOX, A. B. 1959. *Op. Cit*, pp. 180-188; Marshall R Singer (1972), *Weak States in a World of Powers: The Dynamics of International Relationships*, New York: The Free press.

Government of Ceylon 1946. *Soulbury Commission Report*, Colombo: Government Print.

GUNARATNA, R. 1998. *Sri Lanka's Ethnic Crisis & National Security*, Colombo: South Asian Network on Conflict Research.

HANDEL, M. 1981. *Weak State in the International System*, London: Frank Cass.

HERZ, J. H. 1950. "Idealist Internationalism and the Security Dilemma". *World Politics*, 2(2), 1950, pp. 157-180.

HEY, JEANNE A. K. (2003), *Small States in World Politics: Explaining Foreign Policy Behaviour*, London: Lynne Rienner.

HOLSTI, K. J. 1992. "International Theory and War in the Third World". In Brian L. Job (ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States*. London: Lynne & Rienner.

JAYASEKERA, P.V.J. (ed.) 1992. *Security Dilemma of a Small States: Sri Lanka in the South Asian Context*. New Delhi: South Asian Publishers.

JAYASEKERA, P.V.J. – WERAKE M. (eds.) 1995. *Security Dilemma of a Small States: Internal Crises and external Intervention in Sri Lanka*. New Delhi: South Asian Publishers.

JOB, BRIAN L. (1992), "The Insecurity Dilemma: National, Regime, and State Securities in the Third World." In Brian L. Job (ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security Third World States*. Boulder: Lynne Rienner.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

KAPFERER, B. 1988. *Legends of People, Myths of State: Violence, Intolerance and Political Culture in Sri Lanka and Australia*. Washington: Smithsonian Institution Press.

KATZENSTEIN, P. J. 1996. *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.

KATZENSTEIN, P. J. 1985. *Small States in World Market: Industrial Policy in Europe*. London: Free Press.

KEARNEY, R. N. 1985. "Sri Lanka in 1984: The Politics of Communal Violence", *Asian Survey*, 25(2), pp. 258-263.

KEARNEY, R. N. 1986. "Sri Lanka in 1985: The Persistence of Conflict", *Asian Survey*, 26(2), pp. 257-263.

KISANGA, E. J. – SARAH, J. D. 2007. *Commonwealth Small States: Issues and Prospects*. London: Commonwealth Secretariat.

KUMARA, J. S. 2012. *National Security Dilemmas of Small States: A Case Study of Sri Lanka*. Germany: LAP Lambert Academic Publishing.

LABS, E. J. 1992. 'Do Weak States Bandwagon?' *Security Studies*, issue 1, Spring No. 3, pp. 383-416.

Lanka probe report on March 25, <http://colombogazette.com/2014/12/21/lanka-probe-report-on-march-25/>, accessed on 21/12/2014.

LINDBERG, J. et al. 2011. *Arms Trade with Sri Lanka – Global Business, Local Costs*. Sweden: Peace and Arbitration Society.

MANDEL, R. 1994. *The Changing Face of National Security: A Conceptual Analysis*, Westport: Greenwood Press.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

MANIRUZZAMAN, T. 1982. *The Security of Small States in the Third World*. Canberra: Strategic and Defence Study Centre.

MANOHARAN, N. 2008. *Democratic Dilemma: Ethnic Violence and Human Rights in Sri Lanka*. New Delhi: Samskriti.

MARKS, T. A. 1960. "People's War' in Sri Lanka: Insurgency and Counter-Insurgency". *Issues and Students*, 22(8), pp. 63-100.

MUNI, S. D. 1993. *Pangs of Proximity: India & Sri Lanka's Ethnic Crisis*. New Delhi: Sage Publications.

NORTON, J. H. K. 2001. *India and South Asia*. United States of America: McGraw-Hill.

Norwegian against Terrorism. 2007. *The International Fight Against LTTE: Tentative January Report*. Oslo: Norwegian against Terrorism.

PERNETTA, J. 1993. *Marine Protected Areas Needs in the South Asia Seas Region: Sri Lanka*, vol. 05. Switzerland: IUCN.

PHADNIS, U. 1989. *Ethnicity and Nation-Building in South Asia*. New Delhi: Sage Publications.

POSEN, B. R. 1993. "The Security Dilemma and Ethnic Conflict". *Survival*, 35(1), pp. 27-47.

RAMPHAL, S. 1984. "Small States is Beautiful but Vulnerable". *The Round Table*, 292, pp. 367-371.

REDDY, B. M. 2009. "Time to Win over Tamil Hearts". *The Hindu*, 4 June. India: National News paper.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

RICKLI, J-M. 2008. "European Small States' Military Policies after the Cold War: From Territorial to Niche Strategies". *Cambridge Review of International Affairs*, 21(3): 307-325.

SAHADEVEN, P. – NEIL D. 2006. *Politics of Conflict and Peace in Sri Lanka*. New Delhi: Manak Publications.

SANTHIRASEKARAM, S. – K. A. 2010. 'Direct and Indirect Effects of Conflicts, Violence and War on Economic Growth in Sri Lanka', *Sri Lanka Economic Journal*, 11(1), pp. 31-60.

SENARATNE, J. P. 1997. *Political Violence in Sri Lanka, 1977-1990: Riots, Insurrections, Counter-insurgencies, Foreign Intervention*, Amsterdam: VU University Press.

SHASTRI, A. 2009. "Ending Ethnic Civil War: The Peace Process in Sri Lanka". *Commonwealth & Comparative Politics*, 47(1), pp. 76-99.

SINGER, M. R. 1996. "Sri Lanka's Ethnic Conflict: Have Bombs Shattered Hopes for Peace?". *Asian Survey*, 36(11), pp. 1146-1155.

SIVARAJAH, A. 1995. "The Rise of Militancy in Tamil Politics". *Security Dilemma of a Small States: Internal Crisis and External Intervention in Sri Lanka*, Part Two. In Mahinda Werake and P. V. J. Jayasekera (eds.), New Delhi: South Asian Publishers, pp. 129-132

STOKKE, K. 2009. "Crafting Liberal Peace? International Peace Promotion and the Contextual Politics of Peace in Sri Lanka". *Annals of the Association of American Geographers*, 99(5), pp. 932-939.

UN HRC. 2015. "Lanka Probe Report" [on-line]. Accessible via: <http://colombogazette.com/2014/12/21/lanka-probe-report-on-march-25/>

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

UYANGODA, J. 2007. "Ethnic Conflict in Sri Lanka: Changing Dynamics". *Policy Studies* 32. Washington: East-West Center.

VANDENBOSCH, A. 1964. "The Small States in International Politics and Organization". *The Journal of Politics*, 26(2), pp. 293-312.

WALTZ, K. N. 1979. *Theory of International Politics*. London: McGraw-Hill.

WIBERG, H. 1987. "The Security of Small Nations: Challenges and Defences". *Journal of Peace Research*, Vol. 24, No. 04, pp. 339-363.

WICKRAMASINGHE, N. 2006. *Sri Lanka in the Modern Age: A History of Contested Identities*. The United Kingdom: C. Hurst Publishers.

WILSON, A. J. 2000. *Sri Lankan Tamil Nationalism: Its Origins and Development in the 19th and 20th Centuries*, London: Penguin.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

Röpke, A. – Speit, A. (eds.) 2013. Blut und Ehre. Geschichte und Gegenwart rechter Gewalt in Deutschland. Berlín: Ch. Links Verlag. 288 s. ISBN: 978-3-86153-707-6

Autor: Lukáš Novotný

V květnu 2013 začal v Mnichově jeden z nejvýznamnějších soudních procesů německých poválečných politických dějin. Šlo v něm o vyjasnění vraždy deseti osob: devíti původem tureckých a řeckých podnikatelů a jedné německé policistky. Na lavici obžalovaných usedla pravicová extremistka Beata Zschäpeová a společně s ní ještě čtyři další podezřelí podporovatelé z uskupení „Národněsocialistické podsvětí“ (*Nationalsozialistischer Untergrund*, NSU). Tyto rasově motivované vraždy poukazují na dosud nevídaný rozměr pravicově extremistického násilí ve Spolkové republice Německo, který v posledních letech nemá u našich západních sousedů obdoby. Soud v Mnichově je ostře sledovaný a snaží se prokázat napojení NSU na neonacistickou síť a usvědčit je ze spáchání bestiálních vražd. Německé státní zastupitelství hovoří v případě NSU o „ujednoceném, spolu propojeném zabijáckém komandu, složeném ze třech osob“. Na seznamu německých tajných služeb pak čteme o 129 jménech, které náleží k pravicově extremistické scéně a které se přihlašují ke spolupráci s NSU.

Vědecký výzkum v oblasti extremismu v Německu čerpá mimo jiné i z rešerší, které rezultují z prací novinářů. Často to ostatně jsou novináři, kteří podrobně sledují obsah časopisů a novin, navštěvují neonacistické akce a stranická setkání a jinak sledují činnost těchto skupin či jednotlivců. V německém prostředí je to i znalost novinářů, Andrei Röpkeové a Andrease Speita, velmi dobře se orientujících v tamní neonacistické scéně a jejích obsahových prioritách či personálním složení. Oba jsou editory této recenzované

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

publikace o historii a současnosti krajněpravicového násilí v Německu, která je jedním z nejnověji vydaných příkladů tohoto obohacení výzkumu o krajní pravici. Autoři jednotlivých kapitol sestavili systematicky data a fakta k násilnostech mezi krajní pravici, přičemž za stěžejní z poslední doby považují přirozeně právě činnost NSU, zabývají se však i vývojem před odhalením buňky NSU a celkově se pokoušejí rekonstruovat faktickou sílu tohoto extremistického uskupení. Dotýkají se však i pro německé státní orgány nepříjemných skutečností o selhání tajných služeb a odpovědných orgánů monitorujících pravicový extremismus a ukazují to právě na Národně socialistickém podsvětí. Společně s Antonem Maegerlem, Julií Jüttnerovou a Andreasem Försterem pak Röpke a Speitová sestavili zajímavou publikaci s názvem *Krev a čest* (Blut und Ehre) s podtitulem *Historie a současnost pravicového násilí v Německu*, která líčí současný stav pravicového extremismu v Německu.

Po druhé světové válce se pro dřívější nacisty stává další konflikt, který po ní nevyhnutelně nastal, a to studená válka, ve své podstatě velkým štěstím. Již to totiž nebyl nacismus a národní socialismus, co bylo něčím, proti čemuž musel nový režim vehementně bojovat, ale největším nebezpečím se nově stal komunismus a ústřední doktrínou a politikou celého západního světa bylo jeho zadržování. V Německu proto vůči nim přestali být tak ostražití a tak se dokonce řada dřívějších nacistů vrátila do služeb státu, nezřídka kdy to bylo i do vyšších pater armády nebo policie. Asi nejmarkantnějším příkladem tohoto návratu „starých bardů“ byl Reinhard Gehlen, který vstoupil coby dřívější prominent nacistických státních služeb i do poválečné Spolkové zpravodajské služby. V těchto úřadech (ostatně to platí i o Spolkovém úřadu na ochranu ústavnosti, který má za cíl potírat extremismus) se často jako vhodní odborníci po roce 1949 našli někteří bývalí nacisté, kteří si pak samozřejmě za své podřízené často volili i jim politicky i názorově blízké osoby.

Autoři knihy *Blut und Ehre* na toto velmi podrobně poukazují a ve své práci se též přenášejí do současnosti a zde se kriticky staví vůči přezíravosti, ba přímo selhání

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

odpovědných státních orgánů vůči potírání „pravcového násilí“ obecně včetně NSU. Tzv. „Döner-Morde“, tedy dönerové vraždy, pak považují za jeden z důsledků tohoto vývoje. V knize se objevuje poněkud šokující kritika, poukazující na zvláštní míru přehlížení této formy pravcového extremismu, pochází ovšem od dobrých znalců – novinářů, kteří se po dlouhá léta a systematicky zabývají pravcově extremistickou scénou a násilím v ní páchaným. Kolektiv autorů, sestavený z novinářů, aktivních bojovníků proti radikalismu a extremismu, dokládá na řadě příkladů, že neonacistický teror je „spolehlivým“ partnerem historie Spolkové republiky Německo. Přímě k tomu dokonce píší: *„Pravcově extremistické násilí je ve Spolkové republice každodenností – takovou, že již ani nedokáže šokovat. Statisticky vzato napadnou, zraní nebo usmrtí neonacisté v průměru dvě osoby denně“* (s. 10).

Na stejném místě se uvádí, že podle oficiálních míst v SRN zemřelo dosud 63 osob na pravcové násilí. Další asi 120 mrtvých, kteří přišli o život pro odlišnou barvu pleti či příslušnost k různým subkulturám (jako hip hop atd.), již podle autorů knihy statistiky k obětem pravcových extremistů neřadí (avšak podle nich by tak činit měly). Poškození židovských hřbitovů, útoky na domovy migrantů, formování různých bojových skupin, koncipování specifických neonacistických subkultur, to vše přitom v SRN dosud nalezneme a to vše je součástí onoho „pravcového teroru“. Autoři asi záměrně používají těchto ostrých výroků, které staví pravcový extremismus do skutečně extrémní roviny. Každopádně do takové, která současnému stavu podle různých výzkumů a i zjištění různých odborníků na extremismus asi nepřísluší, alespoň tak můžeme soudit z různých výzkumů a z analýzy současného stavu krajní pravice v SRN. Jejich dílo tak ale působí provokativně a nutí k zamyšlení nad dalším vývojem „pravcového násilí“.

Některé výzkumy však poukazují na postupnou radikalizaci situace v Německu, která však není na první pohled nijak zvlášť patrná. Dokládá to například výzkum odborníků z Nadace Friedricha Eberta a Univerzity v Lipsku, Elmara Brählera, Olivera Deckera a Johannese Kiese z roku 2012, podle něhož se *„pravcově extremistické*

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

*postoje objevují i tam, kde bychom spíše hledali neutralitu“ (s. 253). Podle jejich studie, kterou si autoři publikace *Blut und Ehre* vypůjčují, „se u každého pátého Němce objevují xenofobní postoje, u každého osmého antisemitské“. Na stejném místě k tomu pak uvádějí: „Spolková republika Německo potřebuje naléhavě jinou kulturu v dosavadním kritickém vypořádávání se s pravicově extremistickými postoji a pravicovým násilím“ (s. 253).*

Po druhé světové válce to byla nejprve „Socialistická říšská strana“ (*Sozialistische Reichspartei*; SRP), v níž se soustředily nacistické síly s cílem resuscitovat nacistické hnutí. Strana byla antikomunistická, což dobře zapadalo do tehdejšího společenského klimatu, a tak jí bylo leccos promíjeno (což je s podivem na koncept tzv. ochranné demokracie). Navíc se Německo přihlásilo podpisem Pařížských smluv k západní integraci a k vytvoření Evropského společenství uhlí a oceli, a tak se strana etablovala také silně antievropsky. Strana byla ve stejný rok, kdy byly smlouvy podepsány, tedy v roce 1952, zakázána. Krátce předtím ještě však stihla zaznamenat poměrně velký úspěch ve volbách do zemského sněmu ve spolkové zemi Dolní Sasko. Zde se podle autorů knihy dobře ukazuje ambivalentní role krajní pravice. „Vítána“ byla za odsuzující postoje vůči komunismu, byla však jednoznačným rušivým faktorem pro západní integraci SRN a pro pohled na Německo zvenčí. To rozhodlo o jejím zákazu.

Od té doby zůstala krajní pravice sice navenek neviditelná, ovšem nadále působila zejména v nepolitických uskupeních a subkulturách. V roce 1964 vznikla však NPD a tím se začala krajněpravicová scéna opět lépe organizovat. NPD (Národně demokratická strana Německa) je dnes nejstarší aktivní krajněpravicovou stranou Německa. Strana vznikla jako pokračovatelka radikální, ale neúspěšné SRP. Ještě v šedesátých letech strana slavila dílčí úspěchy, to když se jí podařilo alespoň na jedno volební období získat poslanecké mandáty hned v sedmi západoněmeckých zemských sněmech. V Bádensku-Virtembersku dokonce obdržela v zemských volbách v roce 1968 9,8 procent. Poté se ovšem až do počátku devadesátých let stala neúspěšnou

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

stranou, která nicméně nadále vytrvale propagovala odkaz nacismu. Znovusjednocení Německa NPD dodalo nový vítr do plachet. Strana se velmi rychle přizpůsobila protestní rétorice části nespokojených občanů bývalé NDR a hned v několika hlavně ekonomicky slabších regionech značně posílila své postavení. V roce 2009 prohlásil první místopředseda strany Udo Pastörs: *„NPD nemá žádný jiný úkol než být politickým vehiklem s cílem přinést maximální škodu tomuto stranickému státu, který není ničím jiným než prodlouženou rukou USraele“* (s. 252). Autoři tak vyvracejí dojem, který se snaží zprostředkovat některá německá média o tom, že NPD je dnes stranou „umírající“, ale naopak vykládají o její poměrně pestré činnosti a radikalizující se programatice. Upozorňují též na celkový militantní charakter jak NPD, tak i její mládežnické organizace, Mladých národních demokratů (Junge Nationaldemokraten), kteří se přihlašují k domobraně a k jakémusi novodobému turnerství. Ostatně Mladí národní demokraté za tímto účelem i podle Röpkeové a Speita organizují pravidelná sportovní cvičení, při nichž si členská základna osvojuje mimo jiné i různé bojové techniky. A podobně je to Andrea Röpkeová, která kritizuje německou odbornou politologickou veřejnost i značnou část německých médií, kteří poukazují na NSU jako na navzájem propojené vraždící komando složené ze tří osob, opírající se jen o úzce vymezený kruh podporovatelů. Že tomu tak není a že síť podporovatelů je větší, dokládá Röpkeová existencí „Garagenliste“, tedy poměrně rozsáhlým seznamem podporovatelů NSU, který se dochoval při odhalení buňky ve Cvikově, ale také dalšími důkazy, například písní „Döner-Killer“ od pravicově radiální hudební skupiny „Gigi a hnědí městští muzikanti“ (*Gigi und die braunen Stadtmusikanten*). Röpkeová z toho též vyvozuje poněkud zvláštní, každopádně ale provokativní zjištění, vypůjčené od amerického experta na tajné služby: *„Pokud se někdo po dlouhá léta úspěšně a intenzivně vyhýbá vyšetřování, pak se mu dostává de facto státní ochrany...“*

Největšího úspěchu dosáhla NPD zatím jen v zemských volbách, a to v roce 2004 v Sasku (9,2 %; v roce 2009 to bylo 5,63 %) a 2006 v Meklenbursko-Pomořansku (7,3 %;

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

v roce 2010 to bylo 6 %). V roce 2013 disponuje 13 zastupiteli v těchto zemských sněmech a nutno podotknout, že v obou těchto volbách byla úspěšná již podruhé za sebou. Pokud spočteme všechny její komunální zástupce v městských a komunálních zastupitelstvech, pak se jedná celkem o 343 politiků. Strana sama se považuje za „jedinou a opravdovou opozici“ a „revoluční stranu“. Spolkový úřad na ochranu ústavního pořádku ji ovšem vede ve své evidenci jako extremistickou, rasistickou a protiústavní. To vede k četným diskusím o tom, jestli strana má být zakázána, a k těmto diskuzím přispívají také autoři Röpke a Speitová.

Síla krajní pravice se tedy projevila zejména až se sjednocením Německa, a to v jeho východní části. Podotkněme, že jsou to dodnes – jak již bylo zmíněno - dva zemské sněmy, saský a meklenbursko-pomořanský, kde je NPD zastoupena. A co se nepolitické scény týče, tak to bylo především ve spolkové zemi Duryňsko, kde se pravicoví radikálové dokázali výrazněji prosadit. Silnou se zde stala skupina „Blood & Honour“, rozšířila se *white power music* a objevil se též fenomén finanční odměny za špicly Spolkového a Zemského úřadu na ochranu ústavnosti. Po odhalení buňky NSU se jistě podle Röpkeové a Speita uchýlila řada novinářů do svých archívů, aby zde dohledala, jak kdysi informovala o evidentních xenofobiích útocích a jak se je snažila zlehčovat. A že takových útoků byla celá řada: Mölln, Sollingen, Rostock-Lichtenhagen, Hoyerswerda, útok během mnichovského Oktoberfestu atd. Zkrátka již před odhalením teroristické skupiny ve Cvikově existovala řada podobných případů, které měly být indiciemi k existenci této agresivní skupiny. Tehdy se však psalo o „turecké mafii“ a o provokatérech, kteří se snaží nabourat dobrou pověst Spolkové republiky, která se snaží, seč může o dobré vyrovnání se s minulostí.

Ovšem dojem z přečtení knihy „Blut und Ehre“ je poněkud jiný. Vlastně skoro na každé z 286 stránek se obsáhle popisuje či alespoň ve stručnosti uvádí nějaký případ konkrétního pravicově extremistického násilí. Autoři prokazují dobrou znalost jak politického extremismu, tak i nepolitického, zejména toho s neonacistickým podtextem.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

V případě NPD pak ještě navíc například spočítali, že strana je dlouhodobě závislá na státních penězích. Jen v roce 2011 měla díky výsledkům voleb ap. obdržet 1,32 miliónů eur. Podobnou sumu si pak jistě připsala i následující rok. Autoři se pak shodují na tom, že *„demokratická společnost sice nemůže řešit zákazem žádné pravicově extremistické myšlenkové podhoubí, ovšem na druhé straně také nemusí být připravena k tomu, aby ji trpěla a ještě i financovala. V osmi letech, mezi 2002 a 2010, obdržela NPD celkem více než 10 miliónů eur“* (s. 253).

Autoři publikace se staví též velmi negativně vůči jedné z posledních – jistě dobře míněných iniciativ – německé vlády, konkrétně prohlášení ministryně pro rodinnou politiku, Kristiny Schröderové, která v roce 2010 přišla s *Deklarací o extremismu* (Extremismus-Erklärung), podle níž se všechny projekty, na jejichž činnost či konkrétní projekty její ministerstvo má finančně přispívat, nemohou obejít bez písemného prohlášení všech organizací, které na nich budou participovat, o tom, že se hlásí ke „svobodnému a demokratickému pořádku Spolkové republiky Německo“. Autoři knihy tím obviňují ministryni za to, že je nedůvěřivá vůči občanské společnosti v SRN a že *„její prohlášení implikuje obecné podezření proti každému angažmá, i takovému, které jde proti extremismu a radikalismu“* (s. 253). To je jistě jedno z přehnaných tvrzení, kterých v textu nalezneme ještě celou řadu. Autoři místy opouštějí velmi zajímavý a mistrně kritický duch dosavadní strategie SRN v boji proti extremismu a stávají se oportunisty, jako kdyby jejich stát nikdy neučinil nic dobrého v samotném boji proti extremismu.

Shrneme-li poznatky knihy, pak je jistě chvályhodné, že se Röpkeové, Speitovi i jejich kolegům podařilo takto názorně pojmout dosavadní vývoj krajní pravice v Německu. NSU nebylo jistě žádným izolovaným fenoménem a autoři mistrně ukazují na to, jak se SRN vůči pravicovému extremismu nechovala vždy dostatečně razantně. Na druhou straně: smysl pro detail, opakování údajů a strohý zpravodajský styl činí text místy těžko čitelným. Jméno se kupí nad jméno, jedna událost následuje další a ne vždy je mezi

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

nimi vytvořena nějaká souvislost. A tak kniha „Blut und Ehre“ je – jak se na tom ostatně shodují i autoři recenzí v předních německých politologických časopisech – především přehledovou publikací a nikoli vědeckou analytickou analýzou pravicového extremismu v Německu (ostatně kniha disponuje našťastí bohatým rejstříkem, což usnadňuje vyhledávání). I tím je však jistě přínosná.

Vejvodová, P. 2014. Transnational Forms of Contemporary Neo-Nazi Activity in Europe from the Perspective of Czech Neo-Nazis. Brno: Muni Press.

Autor: Iveta Hloučová

Jak už název recenzované publikace napovídá, cílem textu je čtenářům představit fenomén možných forem transnacionalizace aktivit ideologicky motivovaných nestátních aktérů. Jedná se o velice aktuální téma s ohledem na tendence současného a možného budoucího vývoje bezpečnostního prostředí, především v kontextu posilování transnacionálních vazeb a projevů nestátních aktérů vyznávajících různé krajní či extrémní ideologické postoje. Autorka si jako hlavní výzkumný předmět zvolila české neonacistické hnutí, na kterém zdařile demonstruje trendy zkoumaného fenoménu transnacionalizace v širším kontextu evropského neonacismu. Autorka se pak zaměřila primárně na popis a analýzu protestních akcí pořádaných neonacistickými entitami. I autorkou zvolený případ je nadmíru aktuální, a to především v kontextu narůstajících protiislámských nálad jak v České republice, tak šířeji po celé Evropě v kontextu prosazovaných idejí evropského sjednocování. K narativu silně protiislámské rétoriky se čeští i evropští neonacisté s největší pravděpodobností budou nadále uchýlovat, a to dost možná i ve vzrůstající míře. Tento fakt zvyšuje přidanou hodnotu recenzované práce, neboť autorka dokázala identifikovat hlavní nexy mezi českou a širší evropskou neonacistickou scénou, které budou s největší pravděpodobností využívány (a dost možná i eskalovány a rozšiřovány) v budoucnosti s tím, jak se české i evropské neonacistické hnutí bude pokoušet stále intenzivněji a zřetelněji vyhraňovat se proti problematice muslimské imigrace do Evropy a vůbec Islámu jako náboženství, způsobu

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015 | Více na www.rexter.cz

života i ideologie obecně. Fakt, že publikace je napsána v anglickém jazyce zvyšuje její dosah i potenciální praktické dopady závěrů výzkumu v ní představeného.

Co se struktury práce týče, autorka solidně konceptualizuje teoretický rámec svého výzkumu, kdy se opírá o teorii transnacionalizace a transnacionálních aktivit amerického profesora Sidney Tarrowa. Tu v teoretické části práce jasně operacionalizuje, čtenářům tím tak nejen čtivě představuje zajímavou a širěji aplikovatelnou teorii transnacionalizace, ale zároveň zřetelně stanovuje hranice svého výzkumu, čímž tak čtenářům znatelně usnadňuje orientaci v dalším textu. Tento fakt je dále umocněný samostatnou třetí kapitolou, kde autorka shrnuje a jasně stanovuje v předchozí kapitole zmíněný hlavní předmět svého výzkumu.

Ve čtvrté kapitole je možné dočíst se o tom, jak byl a je národní socialismus pojímán v Německu a jak v České republice; je zde i část vymezující fenomén neonacismu. Byť se jedná o část textu velice poučnou a zajímavou, jejich vzájemné vymezení by dle mého názoru mělo být při nejmenším o něco významnější a detailněji rozebráno spolu se zahrnutím problému kontextu českého neonacismu a jeho ideologického zakotvení a vymezení z této perspektivy. To je však jediný drobný nedostatek, který na představované publikaci shledávám.

Metodologické ukotvení práce je fundovaně vymezeno. Autorce je také nutno kvitovat s povděkem, že do příloh přiložila i tabulku kódování zkoumaných indikátorů, jež zvyšuje kredibilitu a validitu závěrů celé publikace. S tím souvisí i zařazení množství číselných tabulek a grafů, jež jsou v textu umístěny tak, že nenarušují tok hlavního textu práce, naopak jej podtrhují. Obsah těchto grafů a tabulek autorka také velice zdařile interpretuje a v textu s nimi dále pracuje. Vše důležité ve vztahu k aktérům a činnosti české neonacistické scény autorka také zdařile a poučeně ospravedlňuje.

V následujících kapitolách pak autorka čtenáře seznamuje s výsledky svého empirického výzkumu, jehož rámec byl vymezen částí teoretickou. Jedná se o hlavní tělo

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu

Vydání: 01/2015| Více na www.rexter.cz

textu, které je velice zajímavé a čtivé, evidentně se problematiku snaží zasadit do významnější empirické reality a postihnout ji co možná nejvíce do šířky i záběru. V tomto ohledu si dovolím vyzdvihnout zahrnutí samotné počáteční ideje Panevropy Richarda Codenhove-Kalergiho, čímž tak autorka čtenáře ponaučuje o pravých historických kořenech idejí evropského sjednocování a panevropanství. Široce rozšířena je mylná představa o spojování počátků těchto idejí až s nástupem a konsolidací ideologie národního socialismu, přičemž, jak autorka uvádí, idea evropského sjednocení není původním národněsocialistickým konceptem. Národní socialisté jej pouze „proslavili“ poté, co jej přeformulovali podle svých potřeb a zastávaných hodnot a názorů.

Užitečný a vysoce přínosný je také fakt, že transnacionalizaci aktivit české neonacistické scény se autorka v textu věnuje z pohledu zkoumané ideologie, konceptuálního rámování a také v rovině praktické (tj. vč. analýz protestních akcí a dalších veřejných událostí pořádaných českou neonacistickou scénou). Její úsilí nelimitovat svůj výzkum na jednu výseč aktivit či charakteru českého neonacistického hnutí je více než přínosný, a to i po praktické stránce. Publikaci lze tak jen doporučit jak odborníkům, tak studentům z oblasti bezpečnostních i strategických studií, politologie, ale i mezinárodních vztahů. Se závěry autorčina výzkumu by se také měli seznámit pracovníci české bezpečnostní komunity, a případně podle nich dále postupovat při činnostech spojených s jejich služebním výkonem. Knihu lze doporučit také novinářům, v jejichž řadách je často orientace v problematice českého neonacistického hnutí a jejich vazeb na zahraniční uskupení minimální. Knihu lze doporučit i laické veřejnosti se zájmem o zkoumanou problematiku, přestože se jedná o poněkud náročnější text ve smyslu jeho vědeckého zatížení.

Rexter – časopis pro výzkum radikalismu, extremismu a terorismu je vydáván Centrem pro bezpečnostní a strategická studia, o.s. ve spolupráci s Katedrou politologie Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. ▪ Vydáváno dvakrát ročně. ▪ *Výkonný redaktor*: PhDr. Josef Smolík, Ph.D. ▪ *Redakční rada*: PhDr. Josef Smolík, Ph.D., doc. JUDr. PhDr. Miroslav Mareš, Ph.D., Mgr. Tomáš Šmíd, Ph.D., Mgr. Richard Stojar, Doc. Ing. Dr. Štefan Danics, Ph.D., Mgr. Martin Hrabálek, Ph.D., prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D. a Mgr. Alena Kajanová, Ph.D. ▪ *Jazyková korektura/proofreading*: Bc. Martin Doleček ▪ www.rexter.cz ▪ www.cbss.cz ▪ Časopis je registrován Ministerstvem kultury České republiky pod číslem MK ČR E 21205. ▪ ISSN: 1214-7737